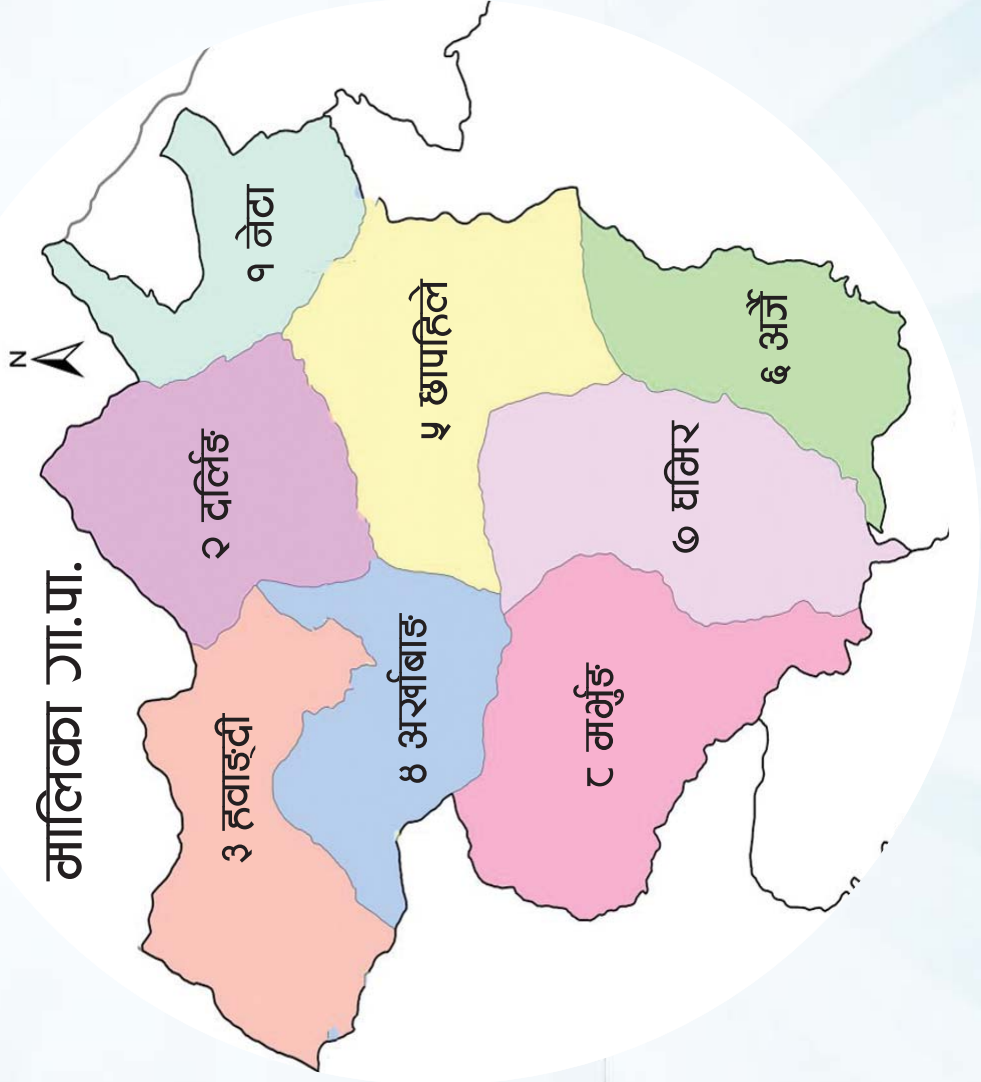

हाफुओ माालिका

स्थानीय पाठ्यक्रम

आधारभूत तह (कक्षा १-८)

२०७४

माालिका गाउँपालिका

गुल्मी, लुम्बिनी प्रदेश
नेपाल

_____

हाम्रो मालिका

स्थानीय पाठ्यक्रम

आधारभूत तह (कक्षा १-८), २०७८

गाउँ कार्यपालिकाबाट पारित मिति

२०७८/५/२८

मालिका गाउँपालिका

गुल्मी
लुम्बिनी प्रदेश
नेपाल

प्रमुख संरक्षक
देवीराम अर्याल
अध्यक्ष

संरक्षक
उपेन्द्र अर्याल
संयोजक
संयोजक सामाजिक विकास समिति
संयोजक प्रशासकीय अधिकृत

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण समिति

संयोजक
सुरज बहादुर जि.सी.
शिक्षा शाखा प्रमुख

सदस्यहरू:

भुमबहादुर घर्ती मगर
शिक्षक
बालुराम अर्याल
शिक्षक

वासुदेव विभिरे
शिक्षक
बुद्धिप्रकाश भण्डारी
शिक्षक

स्थानीय पाठ्यक्रम मूल्यांकन समिति

संयोजक
ज्ञानबहादुर कार्की
शिक्षाविद्/समाज सेवी

सदस्यहरू

सूर्यबहादुर घर्ती क्षेत्री
वडाध्यक्ष, वडा नं. ८

भुमबहादुर घर्ती मगर
शिक्षक

तेजबहादुर सुनार
सदस्य, गाउँ शिक्षा समिति

चूडामणी शर्मा अर्याल
शिक्षाविद्

मालिका सेरोफेरो आधारभूत तह (कक्षा १-८) स्थानीय पाठ्यक्रम

© मालिका गाउँपालिका

वि.सं. २०७९

प्रकाशक

मालिका गाउँपालिका
शिक्षा शाखा
गुल्मी

मुद्रण : फास्ट प्रिन्टर्स

मालिका गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

च. नं.:

प.सं.: २०७९/८०

मिति: २०७९।०७।०३

भनाइ

नेपाली जनताको लामो संघर्ष, त्याग र बलिदानबाट प्राप्त भएको युगान्तकारी परिवर्तनलाई संस्थागत गर्न नेपाली जनताहरू आफैले निर्माण गरेको नेपालको संविधान (२०७२) मा व्यवस्था गरिएको स्थानीय सरकारको विद्यालय शिक्षाप्रतिको जिम्मेवारी पूरा गर्न राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले तय गरेको मागदर्शनको मार्ग पछ्याउँदै मालिका गाउँपालिकाले हाम्रो मालिका, स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-८), २०७९ निर्माण गरी लागू गरेको छ।

गुल्मी जिल्लाका १२ वटा स्थानीय तहहरू मध्ये यो गाउँपालिका भूगोल, सभ्यता, संस्कृति र मौलिक प्रविधिहरूमा विशिष्ट स्थानीय तह हो। यस क्षेत्रभित्रका मौजुदा यिनै विशिष्ट प्रकृतिका सभ्यता, संस्कृतिहरूलाई पाठ्यक्रममा लिपिबद्ध गरी यस क्षेत्रभित्रका विद्यालय तहमा अध्ययन अध्यापनको माध्यमबाट भावी पुस्तामा प्रसारित गर्न पाठ्यक्रम सहायकसिद्ध हुने अपेक्षा गरिएको छ। स्थानीय मालिकावासीहरूका मौलिक सिप र प्रविधिहरू जोगाउन तथा ती प्रविधिहरूमा युगानुकूल परिष्कार गरी राष्ट्रियस्तरमा उठाउन हाम्रा भावी पुस्तालाई सक्षम बनाउने अभिप्राय यस पाठ्यक्रमको रहेको छ। जनस्तरबाट अपेक्षित गरिखाने तथा आत्मनिर्भर उन्मुख शिक्षाको माग तथा आवश्यकतालाई केही न केही सम्बोधन यस पाठ्यक्रमको सफल कार्यान्वयन पश्चात हुने कुरामा यो स्थानीय तह आशावादी छ। समग्रमा गाउँपालिका भित्र रहेका प्रायः सबै ज्ञान, सिप र प्रविधिको क्षेत्रहरू समेट्ने प्रयास गरिएको यस पाठ्यक्रमको कसी यसको कार्यान्वयनबाट प्रतिविम्बित हुनेछ।

पाठ्यक्रमको मस्यौदा निर्माणमा खटनुभएका स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण समितिका सदस्यहरूप्रति गाउँपालिका कृतज्ञ छ। त्यसैगरी पाठ्यक्रम मस्यौदा निर्माणको क्रममा आफ्ना अमूल्य राय सुझाव पेश गर्नुहुने गाउँकार्यपालिका र गाउँसभाका पदाधिकारीहरू, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू, विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरू, शिक्षकहरू,

स्थानीय बुद्धिजीवीहरू, अभिभावकहरू, विद्यार्थीहरू र अन्य सबै सरोकारवालाहरूप्रति गाउँपालिका
आभार प्रकट गर्न चाहन्छ ।

पाठ्यक्रमको मस्यौदालाई आबोधोपान्त अध्ययन गरेर आवश्यक सुधार गरी पाठ्यक्रमलाई अन्तिम
रूप प्रदान गर्ने पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन समितिका पदाधिकारीहरूप्रति गाउँपालिका आभार प्रकट
गर्दछ । पाठ्यक्रमका आधारभूत सैद्धान्तिक र व्यावहारिक पक्षहरूलाई उजागर गरी पाठ्यक्रम
निर्माणमा सहजीकरण गर्न अमूल्य टेवा पुऱ्याउनु हुने धुर्कोट गाउँपालिकाका अध्यक्ष, काठमाण्डौ,
बुटवल, तम्घास लगायतका ठाउँहरूमा शिक्षा क्षेत्रमा अमूल्य योगदान पुऱ्याउँदै आउनुभएका
शिक्षाप्रेमी, बुद्धिजीवीहरू लगायत सबैलाई गाउँपालिका हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ ।

देवीराम अर्याल
गाउँपालिका अध्यक्ष
अध्यक्ष

देवीराम अर्याल
अध्यक्ष
मालिका गाउँपालिका

विषयसूची

क्र.सं.	विषयवस्तु	पेज
भाग १		
हाम्रो मालिका स्थानीय पाठ्यक्रम		
१	परिचय	१
२	स्थानीय पाठ्यक्रमको औचित्य	२
३	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य	३
४	विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना र उमेर	४
४.१	विद्यालयको तह कक्षा उमेर समूह सिकाइ क्षमतास्तर	४
५	विद्यालय शिक्षाका सक्षमता	५
५.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	५
५.२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का सक्षमताहरू	५
५.२.१	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमताहरू	६
५.२.२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) का सक्षमताहरू	७
५.२.३	आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) सक्षमताहरू	७
६	विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना	८
६.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	८
६.२	आधारभूत शिक्षा	९
६.२.१	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३)	९
६.२.२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५)	११
६.२.३	आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८)	१३
भाग २		
हाम्रो मालिका		
१	परिचय	१४
२	तहगत सक्षमता (१-३)	१४
३	तहगत सक्षमता (४-५)	१५
४	तहगत सक्षमता (कक्षा ६-८)	१५
५	विषय क्षेत्र अनुसार कार्यघण्टा वितरण तालिका	१६
६	कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (१-३)	१७
६.१	कक्षा १ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	१९
६.२	कक्षा २ का कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	१९
६.३	कक्षा ३ का कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	२०

विषयसूची

७	कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (४-५)	२१
	७.१ कक्षा ४ का कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	२१
	७.२ कक्षा ५ को सिकाइ उपलब्धि	२२
८	कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (६-८)	२३
	८.१ कक्षा ६ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	२३
	८.२ कक्षा ७ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	२३
	८.३ कक्षा ८ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	२४
भाग ३		
१.	विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा १-५)	२६
	१.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	२६
	१.२ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	२७
	१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	२८
	१.४ स्वास्थ्य सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	२९
	१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	३०
	१.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	३०
२.	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (१-३)	३१
	२.१ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा १)	३१
	२.१.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	३१
	२.१.२ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	३३
	२.१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	३४
	२.१.४ स्वास्थ्य सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	३५
	२.१.५ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	३६
	२.२ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा २)	३७
	२.२.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	३७
	२.२.२ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	३८
	२.२.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	३९
	२.२.४ स्वास्थ्य, सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	४०
	२.२.५ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	४१
	२.३ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ३)	४२
	२.३.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	४२
	२.३.२ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा	४३
	२.३.३. स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	४४

विषयसूची

२.३.४. स्वास्थ्य, सरसफाई, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	४५
२.३.५ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	४६
विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ४-५)	४७
३.१. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ४)	४७
३.१.१. मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	४७
३.१.२ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा	४८
३.१.३ स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	४९
३.१.४ स्वास्थ्य, सरसफाई, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	५०
३.१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	५१
३.१.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	५२
३.२ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ५)	५३
३.२.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	५३
३.२.२ मालिका गाउँपालिकामा प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	५४
३.२.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	५५
३.२.४ स्वास्थ्य, सरसफाई, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	५६
३.२.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	५७
३.२.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	५८
विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा ६-८)	५९
४.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	५९
४.२ मालिका गाउँपालिकामा प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	६०
४.३ स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	६१
४.४ स्वास्थ्य सरसफाई, योग जडीबुटी र सकारात्मक व्यावहार	६२
४.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	६३
४.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	६३
विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	६४
५.१ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ६)	६४
५.१.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	६४
५.१.२ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा	६६
५.१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	६७
५.१.४ स्वास्थ्य, सरसफाई, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यावहार	६९
५.१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	७०
५.१.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	७१

विषयसूची

५.२	विषय विस्तृतीकरण (कक्षा ७)	७२
५.२.१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	७२
५.२.२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	७४
५.२.३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	७५
५.२.४	स्वास्थ्य सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	७६
५.१.५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	७७
५.२.६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	७८
५.३	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ८)	७९
५.३.१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	७९
५.३.२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	८०
५.३.३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	८१
५.३.४	स्वास्थ्य सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	८३
५.३.५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	८४
५.३.६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	८५
भाग ४		
१	शैक्षणिक विधिहरू	८६
भाग ५		
१	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	८९
१.१	आधारभूत तह (१-३)	८९
१.१.१	विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू	८९
१.१.२	विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्या	९०
१.१.३	विषयक्षेत्रगत उपलब्धि मूल्याङ्कन, उपलब्धि प्रतिशत र अक्षराङ्कन	९१
१.२	आधारभूत तह (कक्षा ४-५) को विद्यार्थी मूल्याङ्कन	९३
१.२.१	आन्तरिक मूल्याङ्कन	९३
१.२.२	अन्तिम परीक्षा	१००
१.२.३	विद्यार्थीको समग्र सिकाइस्तर (Overall Grading)	१००
१.३	कक्षा ६-८ को मूल्याङ्कन प्रक्रिया	१०१
१.३.१	आन्तरिक मूल्याङ्कन	१०१
१.३.२	अन्तिम परीक्षा	१०८
१.३.३	विद्यार्थीको समग्र सिकाइस्तर (Overall Grading)	१०८
२	शिक्षाको माध्यम	११९
३	पठनपाठनको समय	११९
४	पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन र सुधार	११९

हाम्रो मालिका

स्थानीय पाठ्यक्रम

१

परिचय

भौगोलिक, सांस्कृतिक, जातीय, भाषिक, धार्मिक हिसावले विविधता भएको हाम्रो सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक मुलुक नेपालका हरेक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने नेपालीको शैक्षिक आवश्यकता केन्द्रमा निर्धारण गरिएको पाठ्यक्रमले मात्र पूर्ति गर्न सक्दैन भन्ने धारणा अनुसार स्थानीय स्तरका विविध प्रविधि, ज्ञान, सिप र उद्यम एवम् व्यावहारिक धारणा तथा धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्त्वका ज्ञान तथा सिपहरूको प्रवर्धन र अनुसरण गर्न स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आएको तथ्य सर्वविदित छ। प्राथमिक तहको पाठ्यक्रम, २०६२ अनुसार सामाजिक अध्ययन र स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षामा २० प्रतिशत पाठ्यक्रम स्थानीय तहबाट निर्माण गर्ने साथै ४ पाठ्यभारको स्थानीय विषय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम स्थानीय स्तरबाटै निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने विगतमा भएका प्रावधानबाट स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता करिब डेढ दशक अगाडिदेखि भएको स्पष्ट हुन्छ। त्यसैगरी आधारभूत तह पाठ्यक्रम, २०६९, अनुसार कक्षा ६-८ मा स्थानीय विषय वा संस्कृत वा अन्य विषयको व्यवस्था गरी स्थानीय आवश्यकतालाई पूर्ति गर्ने प्रयास भएको थियो। स्थानीय पाठ्यक्रम निर्देशिका, २०६४ साथै पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७१ ले स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माणमा सहजता दिलाएको पाइन्छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम २०७१ अनुसार कक्षा १-८ सम्म स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्नुपर्ने बाध्यतात्मक अवस्था सिर्जना गरी स्थानीय तहलाई उक्त आवश्यकता बोध गर्ने पने अवस्था सिर्जना गरिएको छ।

यही तथ्यलाई आत्मासात् गरेर मालिका गाउँपालिकाले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्न ५ सदस्यीय पाठ्यक्रम निर्माण समिति गठन गरी स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माणको थालनी आरम्भ गर्‍यो। चरणबद्ध रूपमा स्थानीय बुद्धिजीवी, विषयविज्ञ, प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया गरी सुझाव लिन र सुझावस्वरूप प्राप्त तथ्यहरूलाई समाहित गर्दै पाठ्यक्रमले यो मूर्त रूप लिएको हो।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार कक्षा १-३ सम्म १६० कार्यघण्टा र कक्षा ४-८ सम्म १२८ कार्यघण्टा तोकिएको छ। स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका तथा स्थानीय शिक्षाप्रैमी तथा सरोकारवालाहरूको सुझावअनुसार यस स्थानीय पाठ्यक्रमले मालिका गाउँपालिकाको चिनारी, स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि, स्वास्थ्य, सरसफाई, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन, स्थानीय धर्म संस्कृति र परम्परा र विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण जस्ता कार्य क्षेत्र समेटी नितान्त स्थानीय चाहना र आवश्यकतालाई पूरा गर्ने उद्देश्य राखेको छ।

स्थानीय स्तरका ज्ञान, सिप, भाषा, धर्म, संस्कार, संस्कृति तथा परम्परा लगायतका स्थानीय प्रविधि र ज्ञानका क्षेत्रहरूलाई प्रस्तुत पाठ्यक्रममा समेटिएको छ। मूल्याङ्कन तथा सहजीकरण

विद्यार्थीमैत्री हुने गरी यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ । कापी र कलमबाट लिखित रूपमा गरिने परम्परागत मूल्याङ्कन प्रक्रियाबाट माथि उठेर यस पाठ्यक्रमले मूल्याङ्कनको पर्याप्त भाग प्रयोगात्मक हुने व्यवस्था गरेको छ ।

पर्याप्त क्षेत्र भ्रमण, अवलोकन, खोज तथा प्रयोगात्मक लगायतका विद्यार्थी केन्द्रित एवं अन्तर्क्रियात्मक विधिहरूबाट यस पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन हुने आशा राखिएको छ । शिक्षक पथप्रदर्शक एवम् सहजकर्ताको रूपमा रहने र स्थानीय स्तरका विभिन्न प्रविधि ज्ञान तथा सिपहरूलाई विद्यार्थीहरूले एक अर्काका आदानप्रदान गरी सिक्ने सिकाउने असल वातावरण सिर्जना गर्ने कार्यको अपेक्षा यस पाठ्यक्रमले गरेको छ । प्रसिद्ध मदाने लेक, तिखेचुली, सिखेधुरी, कार्कीस्थान, खामलेक जस्ता शिखरहरूले शोभायमान, प्राकृतिक स्रोत साधन र जैविक विविधताले भरिपूर्ण मालिका गाउँपालिका ब्राह्मण, क्षेत्री, मगर, बि.क., परियार, नेपाली, कुमाल जस्ता जातजातिहरूका मौलिक संस्कार, संस्कृति, इतिहास जीवनयापनका लागि गर्ने विविध मौलिक, आर्थिक गतिविधि एवम् उनीहरूविरूद्ध रहेको एकताभाव, हार्दिकता र सहिष्णुताको अनुपम रूप हो । हाम्रा मालिकावासीहरूको सुखी, सम्पन्न र आदर्श जीवन निर्माणका लागि वरदान सावित हुन सक्ने यी अनमोल प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक सम्पदाहरू संलग्न गरिएको प्रस्तुत पाठ्यक्रम आफ्नो मातृभूमि र संस्कृतिप्रति गहिरो श्रद्धा जगाउन उपयोगी हुने आशा गरिएको छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको औचित्य

स्थानीय आवश्यकताको परिपूर्ति नभएसम्म राष्ट्रिय लक्ष्य हाँसिल हुँदैन । त्यसैले राष्ट्रिय आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि स्थानीय आवश्यकताहरूको सम्बोधन हुन आवश्यक छ ।

शिक्षाको विकाससँगै पाठ्यक्रमको अवधारणाको विकास भयो । वास्तवमा पाठ्यक्रम शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य परिपूर्ति गर्ने एक महत्वपूर्ण केन्द्रिय दस्तावेज हो जसले शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको चौतर्फी क्षेत्रमा मार्ग निर्देशन गर्दछ । विशेषगरी रा.शि.प.यो, २०२८ लागु भएपछि नेपालमा राष्ट्रिय शिक्षाको आरम्भ भयो । त्यही राष्ट्रिय स्तरमा सञ्चालित शिक्षाको पाठ्यक्रम केन्द्रमा बन्न थाल्यो । हाल संघीय सरकारको मातहतमा भएको पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट बनेका पाठ्यक्रमहरूका आधारमा मुलुकभर विद्यालय स्तरको शिक्षा लागु भएको छ । तर केन्द्रमा केन्द्रीय विज्ञहरूले संरचित गरेको पाठ्यक्रमहरूले मात्र मुलुकका कुनाकुनामा अवस्थित विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी, तिनीहरूको समाज तथा समुदायको सम्पूर्ण आवश्यकता, चाहना तथा शैक्षिक आकाङ्क्षाहरूलाई सम्बोधन गर्न सक्दैन भन्ने मान्यता स्वरूप स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा नेपालमा आयो । त्यही अवधारणालाई मूर्त रूप दिन २०४९ सालदेखि नै स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आयो । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले कक्षा १ देखि ८ कक्षासम्म आधारभूत तहका कक्षा १-३ मा १६० कार्यघण्टाको कक्षा ४-८ मा १२८ कार्यघण्टाको स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय स्तरमा रहेका स्थानीय सरकार, विद्यालय तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण, कार्यान्वयन तथा समयसापेक्ष सुधारमा मार्गदर्शन गर्न पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले अभिमुखीकरण निर्देशिका, स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, २०७६ निर्माण गरी जारी समेत गरेको छ ।

यही सन्दर्भमा, मालिका गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयहरूमा कक्षा १-८ सम्म अध्यापन गर्न स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका विभिन्न चरणहरू पार गरी हाम्रो मालिका नामक स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भएको छ । यो पाठ्यक्रम निर्माणको औचित्यतालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

- मालिका गाउँपालिकाको भौगोलिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा सामाजिक पक्षहरूलाई हरेक विद्यार्थीहरूमा प्रसारित गर्नु
- पालिकामा रहेका स्थानीय वासिन्दहरूले अवलम्बन गर्दै आएका पेशा, व्यवसाय, उद्यम तथा प्रविधिहरूको ज्ञान तथा सिपको प्रसारण विद्यार्थीहरूमा गर्नु
- स्थानीय मौलिक संस्कार, कला, संस्कृति तथा परम्परालाई उजागर गर्नु
- स्थानीय स्तरमा रहेका कुरीति, कुसंस्कार तथा अवैज्ञानिक अन्धविश्वास आदिको कारणबाट सामाजिक एकता र सद्भावनामा पारेको असरको बोध गराई विद्यार्थीहरूलाई त्यस्ता कुसंस्कारको जालोबाट भावी समाजलाई उन्मुक्त पार्नु
- स्थानीय स्तरमा रहेका वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, वन पैदावार, जडीबुटी, खनिज, जलस्रोत तथा अन्य उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधनको दिगो प्रयोगमा स्थानीय विद्यार्थीहरूलाई दीक्षित गर्नु
- प्राकृतिक उपचार, योग, ध्यान तथा व्यायामहरूको व्यावहारिक सिप तथा दक्षताहरू विद्यार्थीहरूमा प्रसारित गरी उनीहरूलाई स्वस्थ र दीर्घजीवी रहन मद्दत गर्नु
- स्थानीय भाषा, धर्म तथा संस्कृतिको जगेर्ना तथा प्रवर्द्धन गर्नु
- स्थानीय स्तरमा रहेका विज्ञ, शिक्षाविद् तथा सरोकारवालाहरूलाई पाठ्यक्रम निर्माण प्रक्रियामा समावेश गर्दै स्थानीय आवश्यकतालाई अधिकतम सम्बोधन गर्नु

३

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य

विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार

धनः

१. प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने
२. राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति निष्ठावान्, सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्य मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रवान्, नैतिकवान् एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने
३. श्रमप्रति सम्मान एवम् सकारात्मक सोच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनमुखी, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने
४. व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्न सहयोग पुर्याउने
५. प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण, संवर्धन र सदुपयोग गर्दै दिगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने
६. प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानव अधिकार, समानता, समावेशिता र सामाजिक न्यायका

मान्यताअनुरूपको आचरण विकास गरी समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण र समाजवादउन्मुख राष्ट्र निर्माणमा मद्दत गर्ने

- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गर्ने सक्ने विश्वपरिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने
- वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुशुभ्र भएका तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने
- रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने, जीवनोपयोगी सिप भएका सहिष्णु र भाषिक सक्षमतामा निपुण नागरिक तयार गर्ने
- नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यहरूको संरक्षण, संवर्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित भएका नेपालको इतिहास, भूगोलको ज्ञान भएका, नेपाली पहिचान र जीवनशैलीप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने
- जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण तथा विपत् व्यबस्थापन गर्न सक्षम नागरिक तयार गर्ने
- सामाजिक न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणका निम्ति आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने

विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना र उमेर

नेपालको विद्यालय शिक्षा आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहको रहेको छ। एक वर्ष अवधिको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षापछि कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म गरी जम्मा आठ वर्षको आधारभूत शिक्षा कायम गरिएको छ भने कक्षा कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ। माध्यमिक शिक्षा साधारण, परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यावसायिक गरी तीन प्रकारको हुने छ। माध्यमिक शिक्षाको प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारतर्फ थप एक वर्ष अवधिको व्यावहारिक अभ्यास समेटिने छ। बालमनोविज्ञान, सिकारुको उमेर तथा सिकाइ क्षमतास्तरका आधारमा विद्यालय शिक्षाको तहगत र कक्षागत खाका देहायबमोजिम हुने छ :

४.१ विद्यालयको तह कक्षा उमेर समूह सिकाइ क्षमतास्तर

विद्यालय तह	कक्षा	उमेर समूह	सिकाइ क्षमतास्तर
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा	४ वर्ष	
	कक्षा १-३	५-७	तह १
	कक्षा ४-५	८-९	तह २
आधारभूत शिक्षा	कक्षा ६-८	१०-१२	तह ३
	कक्षा ९-१०	१३-१४	तह ४
	कक्षा १०-१२	१५-१६	तह ५

विद्यालय शिक्षाका सक्षमता

विद्यालय शिक्षाका सक्षमता निम्नलिखित हुने छन् :

५.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

चार वर्षको उमेर पूरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गरिने छ। चार वर्ष उमेरभन्दा मुनिका बालबालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक वा बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकास तथा स्याहारका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिने छ। प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुर्याउनु र कक्षा १ मा प्रवेशका लागि तयार पार्नु हुने छ। प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम बालबालिकाको उमेरगत विकासात्मक पक्षलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तानुसार विकास गरिने छ। यस तहमा बालबालिकाहरूले आफ्नो मातृभाषामा सिक्ने अवसर प्राप्त गर्ने छन्। प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका सक्षमताहरू निम्नानुसार हुने छन् :

१. सर्वाङ्गीण विकासका क्रियाकलापमा संलग्नता
२. पोषणयुक्त खाना र स्वस्थकर बानी विकास
३. वैयक्तिक सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन
४. सरसफाइ र सामाजिक बानी व्यवहारको अवलम्बन
५. सिर्जनात्मक सोचको विकास
६. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास

५.२ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षाले विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षाका माध्यमद्वारा बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास गर्नुपर्छ। यसको मूल उद्देश्य राष्ट्रप्रेम र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्ट्रियताको संरक्षण र संवर्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने, सामाजिक र प्राकृतिक वातावरणप्रति सचेत भई मानवीय मूल्य र मान्यताअनुकूल व्यवहार गर्ने कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्नु हो। यस तहको शिक्षा ग्रहण गरिसकेका बालबालिकाहरू आफ्ना विचार आदानप्रदान एवम् दैनिक जीवनमा आइपुग्ने व्यावहारिक समस्या समाधान गर्न सक्षम, स्वावलम्बी, परिश्रमी, वैज्ञानिक सुभ्रबुद्ध भएका, स्वास्थ्यप्रति सचेत र नैतिकवान् हुने छन्। आधारभूत शिक्षाका सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम र राष्ट्रिय एकताको भावनाबाट ओतप्रोत एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता र संस्कारको विकास व्यवहारमा प्रदर्शन

२. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
३. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
४. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप एवम् अभिवृत्ति विकास र प्रयोग
५. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
६. मानवमूल्य र मान्यता एवम् सामाजिक गुणको विकास तथा नागरिक कर्तव्यप्रति सजगता
७. जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासविचको अन्तरसम्बन्धको बोध र व्यवस्थापनमा सहयोग
८. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास
९. स्थानीय, आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को प्रयोग
१०. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग
११. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, विश्ववन्धुत्व र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१२. दैनिक जीवनमा आइपुग्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

५.१.१ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को उद्देश्य बालबालिकालाई औपचारिक शिक्षासँग परिचित गराउने र आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान र सिप तथा जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हुने छ। उनीहरू आफू रहेको प्राकृतिक तथा सामाजिक वातावरणसँग परिचित र सचेत हुने छन्। यस तहको पाठ्यक्रम बालबालिकाको उमेरगत क्षमता एवम् रुचिलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास गरिने छ। आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र प्रयोग
२. आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
३. अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास,
४. विज्ञान, वातावरण र सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास
५. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास,
६. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि र सिर्जनात्मकताको विकास
७. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास

५.२.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) का सक्षमताहरू निम्नानुसार हुने छन् :

१. देशप्रेमको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास
२. आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक प्रयोग
३. आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
४. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक मूल्य मान्यता एवम् चारित्रिक गुणको विकास
५. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र सिपको विकास
६. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, सरसफाइ र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft Skills) को विकास
७. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि, सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक सिपको विकास
८. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास

५.२.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम एवम् राष्ट्रिय एकताको भावनाको विकास
२. लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास र विविधताप्रति सम्मान
३. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
४. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
५. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास र प्रयोग
६. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
७. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार, स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक र मानवमूल्य, मान्यता एवम् चारित्रिक र नागरिक गुणको विकास
८. जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासविचको अन्तरसम्बन्धको बोध एवम् व्यवस्थापनमा सहयोग
९. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) विकास
१०. स्थानीय र आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि र श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को प्रयोग
११. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको प्रयोग
१२. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सामाजिक तथा भौगोलिक परिवेशसँग परिचित भई विविधता, सद्भाव र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१३. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

६.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा पाठ्यक्रमको मुख्य लक्ष्य बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नु र उनीहरूलाई सिकाइप्रति प्रेरित गरी सिकाइका लागि आधारशिला खडा गर्नु हुने छ । प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम बालबालिकाको उमेरगत विकासात्मक पक्षलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास गरिने छ । प्रारम्भिक उमेर समूहका बालबालिकामा विकासात्मक उपलब्धिहरू हासिल गर्न देहायबमोजिमको पाठ्यक्रमको ढाँचा अवलम्बन गरिने छ :

क्र. स.	सिपका क्षेत्रहरू	सिपहरू	वार्षिक समय (घण्टामा)
१.	आधारभूत सिप सिकाइका क्षेत्र	(क) शारीरिक सिप (ख) संवेगात्मक सिप (ग) सामाजिक, सांस्कृतिक र नैतिक सिप (घ) बौद्धिक तथा मानसिक सिप (ङ) स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र वातावरण सिप (च) सिर्जनात्मक सिप	३८४
२.	विषयगत सिप सिकाइका क्षेत्र	(क) भाषिक सिप (ख) पूर्वगणितीय सिप (ग) दृश्यकला, कार्यतरिका र सिर्जनशीलता (घ) वरपरको वातावरण (ङ) सामाजिक सिप	१९२
			जम्मा ५७६

द्रष्टव्य :

- उपर्युक्त तालिकाबाहेक मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप, बाह्य खेल र आराम गर्ने समय कम्तीमा दैनिक एक घण्टाका दरले वर्षभरिमा २५६ घण्टासम्म वार्षिक समय थप हुने छ ।

६.३ आधारभूत शिक्षा

आधारभूत शिक्षाको कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मको पाठ्यक्रम संरचना निम्नानुसार हुने छः

- (क) आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३)
- (ख) आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५)
- (ग) आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८)
- (क) आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३)

६.३.१ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३)

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) मा एकीकृत स्वरूपको पाठ्यक्रम हुने छ । सिकाइका क्षेत्रहरू (Themes) पहिचान गरी विषय र सिकाइका क्षेत्रका आधारमा बहुविषयात्मक (Multidisciplinary) तथा अन्तर्विषयगत (Interdisciplinary) ढाँचामा पाठ्यक्रम आधारित गरिने छ । यसअनुसार एकीकृत विषयक्षेत्रहरूले समेट्न नसकेका सिकाइ उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरी विषयगत सिकाइ क्षेत्रहरूसमेत रहन सक्ने छन् । भाषागत विषयसँग सम्बन्धित विषयक्षेत्रहरू पठनपाठन सम्बन्धित भाषामा नै गर्नुपर्ने छ । यस्तो पाठ्यक्रम क्रियाकलापमुखी हुने छ । यसले विद्यार्थीहरूमा विषयवस्तुको ज्ञानका साथै विभिन्न किसिमका सिकाइ विकासमा जोड दिने छ ।

यस तहमा बालबालिकाहरूले आफ्नो मातृभाषामा सिक्ने अवसर प्राप्त गर्ने छन् । आधारभूत तह (कक्षा १-३) मा विद्यार्थीहरूलाई भाषा, गणित, विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन, सिर्जनात्मक कला, मातृभाषा तथा स्थानीय विषयका सिकाइ क्षेत्रहरू प्रदान गरिने छ । एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप, पाठ्यघण्टा (Credit hour) र वार्षिक कार्यघण्टा निम्नानुसार हुने छन् :

विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप पाठ्यघण्टा (Credithour)

क्र.स.	विषय सम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१.	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२.	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३.	गणितीय सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४.	विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
५.	सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
६.	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
	जम्मा	२६	८३२

द्रष्टव्य :

- पठनपाठन सञ्चालनका लागि उपयोग भएको ३२ घण्टाको समयावधिलाई एक पाठ्यघण्टा (Credit hour) मानिएको छ ।
- भाषिक सिपअन्तर्गत सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपको विकास, शब्दभण्डार, आधारभूत सञ्चार सिप, अभिव्यक्ति सिपको विकास जस्ता पक्षहरूमा ध्यान दिनुपर्ने छ । गणितीय सिपअन्तर्गत सङ्ख्या र अङ्कको अवधारणाका साथै व्यावहारिक गणितीय ज्ञान तथा व्यावहारिक सिपको विकास र प्रयोगमा ध्यान दिनुपर्ने छ ।
- विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलापहरूअन्तर्गत वैज्ञानिक सोच तथा सिपको प्रयोग, विज्ञान, वातावरण, स्थानीय पर्यावरण, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू समावेश गरिने छ ।
- सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलापअन्तर्गत सामाजिक मूल्य र मान्यता, चारित्रिक विकास, सिर्जनात्मकता, कला र संस्कृति, जीवन उपयोगी सिप तथा सूचना र सञ्चार प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप समावेश गरिने छ ।
- स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिमा आधारित विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप पर्ने छन् । सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापमा अन्य विषय क्षेत्रका क्रियाकलापहरूसँग पनि सम्बन्धित गराइनुपर्छ । स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम

र पाठ्यसामग्री विद्यालयले स्थानीय विज्ञ, अभिभावक तथा स्थानीय तहको सहयोग र समन्वयमा विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने छ। संस्कृत, गुरुकुल, गुम्बा/विहार, मदर्सा, मुन्धुम जस्ता परम्परागत शिक्षा पद्धतिका हकमा नेपाली र सामाजिक विषयबाहेक अन्य विषयहरू परम्परागत शिक्षा पद्धतिअनुसार अनुकूलन र विकास गरी कार्यान्वयन गरिने छ।

- संस्कृत तथा परम्परागत शिक्षाको प्रारम्भिक शिक्षा (कक्षा १(३) लाई एकीकृत सिद्धान्तानुरूप साधारण शिक्षाकै समकक्षी शिक्षा प्रदान गरिने छ। सामाजिक अध्ययन तथा सिर्जनात्मक कला विषयसँग सम्बन्धित विषयक्षेत्रलाई आवश्यकताका आधारमा थपघट गरी यस शिक्षाका पाठ्यसामग्रीलाई सन्दर्भ र औचित्यका आधारमा अनुकूलन गरिने छ। यस शिक्षामा मातृभाषाका सट्टामा सम्बन्धित भाषा (संस्कृत रचना, भोट भाषा, अरेबिक र उर्दू भाषा, लिम्बू भाषा आदि) का पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री कार्यान्वयन गरिने छ।

६.२.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५)

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) मा विद्यार्थीहरूलाई भाषा, गणित, विज्ञान तथा प्रविधि, सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षा, स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला, मातृभाषा तथा स्थानीय विषयका सिकाइ क्षेत्रहरू प्रदान गरिने छ। यस तहको पाठ्यक्रम धेरै बोझिलो नहुने गरी विकास गरिने छ। यस तहमा बालबालिकाहरूले आफ्नो मातृभाषामा सिकने अवसर प्राप्त गर्ने छन्। यस तहमा रहने विषय पाठ्यघण्टा (क्रेडिट आवर) र वार्षिक कार्यघण्टा निम्नानुसार हुने छन् :

क्र.स.	विषय सम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१	नेपाली	५	१६०
२	अंग्रेजी	५	१६०
३	गणित	५	१६०
४	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३	९६
७	मातृभाषा/स्थानीय विषय	४	१२८
	जम्मा	३२	१०२४

दृष्टव्य :

१. भाषिक विषयअन्तर्गत सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपको विकास, शब्दभण्डार, आधारभूत सञ्चार सिप, अभिव्यक्ति सिपको विकास जस्ता पक्षहरूमा ध्यान दिनुपर्दछ। गणितअन्तर्गत सङ्ख्या र अङ्कको अवधारणाका साथै व्यावहारिक गणितीय ज्ञान तथा व्यावहारिक सिपको विकास र प्रयोगमा ध्यान दिनुपर्दछ। विज्ञान तथा प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलापहरूअन्तर्गत वैज्ञानिक सोच तथा सिपको प्रयोग, विज्ञान, वातावरण, स्थानीय पर्यावरण, सूचना र सञ्चार प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरू समावेश गरिने छ। सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षाअन्तर्गत सामाजिक मूल्य र मान्यता, चारित्रिक विकास, कला र संस्कृति, जीवनोपयोगी सिप, नागरिक चेतना आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरू समावेश गरिने छ। स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कलाअन्तर्गत शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, सरसफाइ र जीवनोपयोगी सिप, सिर्जनात्मकता आदिसँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरू समावेश गरिने छ। सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापलाई अन्य विषय क्षेत्रका क्रियाकलापहरूसँग पनि सम्बन्धित गराउनुपर्दछ। स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय ज्ञान, सिप, कला, संस्कृति र प्रविधिमा आधारित विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप पर्ने छन्। स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विद्यालयले स्थानीय तहको सहयोग र समन्वयमा स्थानीय विज्ञ, अभिभावकको संलग्नतामा विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने छ।
२. संस्कृत तथा परम्परागत शिक्षाआतर्गत आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) लाई साधारण शिक्षाकै समकक्षी शिक्षा प्रदान गरिने छ। सामाजिक अध्ययन तथा मानवमूल्य शिक्षा विषयसँग सम्बन्धित विषयक्षेत्रलाई आवश्यकताका आधारमा थपघट गरी यस शिक्षाका पाठ्यसामग्रीलाई सन्दर्भ र औचित्यताका आधारमा अनुकूलन गरिने छ। मातृभाषाका सट्टामा सम्बन्धित भाषा (संस्कृत रचना, भोट भाषा, अरेविक र उर्दू भाषा, लिम्बू भाषा) का पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री कार्यान्वयन गर्न सकिने छ।
३. गुरुकुल शिक्षातर्फ स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला विषयका सट्टामा वेद वा नीतिशास्त्र वा मानवमूल्य शिक्षा विषय अध्ययन अध्यापन गर्न सकिने छ। मदर्सा शिक्षातर्फ स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला विषयका सट्टामा दिनियात विषय अध्ययन अध्यापन गर्न सकिने छ।

६.२.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८)

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) मा विद्यार्थीहरूलाई भाषा, गणित, विज्ञान तथा प्रविधि, सामाजिक तथा मानवमूल्य, वातावरण, जनसङ्ख्या, स्वास्थ्य शारीरिक र स्थानीय विषयका सिकाइ क्षेत्रहरू नै प्रदान गरिने छ। स्थानीय आवश्यकतामा आधारित अध्ययनअन्तर्गत विद्यार्थीहरूलाई मातृभाषा वा स्थानीय कला, संस्कृति, सिप इत्यादिमा आधारित विषयवस्तु समावेश गर्न सकिने छ। साधारण जीवनका लागि आवश्यक अन्तरवैयक्तिक सिपहरू, स्वसचेतना सिपहरू, समालोचनात्मक

तथा सिर्जनात्मक सोचाइका सिपहरू, निर्णय गर्ने सिपहरू, सूचना प्रविधिसम्बन्धी सिपहरू र
द्वन्द्व तथा तनाव व्यवस्थापनसम्बन्धी सिपहरू एकीकृत गरी पाठ्यक्रम विकास गरिने छ ।
यसप्रकार व्यवस्थित हुने पाठ्यक्रमको विषयगत संरचना निम्नानुसार हुने छ :

आधारण शिक्षा (कक्षा ६-८)

क्र.स.	विषय	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१	नेपाली	५	१६०
२	अंग्रेजी	५	१६०
३	गणित	५	१६०
४	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६	स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा (सिर्जनात्मक कला सहित)	३	९६
७	मातृभाषा वा स्थानीय विषय वा संस्कृत भाषा	४	१२८
	जम्मा	३२	१०२४

द्रष्टव्य :

स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय कला, संस्कृति, ज्ञान, सिप, प्रविधि, पेसा तथा
व्यवसाय अभिमुखीकरणसम्बन्धी विषयवस्तुसमेत समेट्न सकिने छ ।

भाग ३

हाम्रो मालिका

१

परिचय

लुम्बिनी प्रदेश गुल्मी जिल्लाका १२ वटा स्थानीय तहहरू मध्ये सुन्दर, मनोरम, अनमोल प्राकृतिक स्रोत र साधनले भरिपूर्ण यस मालिका गाउँपालिका गुल्मी जिल्लाको पश्चिम उत्तरमा अवस्थित पालिका हो। विभिन्न जातजाति, तिनीहरूको विविध संस्कार संस्कृति, परम्परा, पेशागत विशिष्ट अभ्यास भएको यस पालिकाले आफैमा प्रचुर विकासका सम्भावना बोकेको छ। सम्भावना नै सम्भावनाले ओतप्रोत भए पनि विकासमा पिछडिएको हुनाले सबै क्षेत्र र तहबाट यसलाई माथि उठाउन योगदान गर्न आवश्यक छ।

शिक्षा नै सबै विकासको आधारशिला भएको हुँदा मालिका गाउँपालिकाको शिक्षामा आफ्नो मौलिकपन सहितको शिक्षा विकास हुन आवश्यक छ जसले मालिका गाउँपालिकाका मौलिक संस्कार, संस्कृति, पेशागत विशिष्ट अभ्यास, प्रविधि, कृषि तथा पशुपालनलाई मौलिक रूपमा परिवर्तन गरी युगानुकूल उन्नत ढाँचामा समायोजन गर्न सकोस्। त्यही मालिकावासीको मुखरित बुलन्द आवाजलाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्न राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा निर्माण गरी देशभरका विद्यालयमा लागु गरिएको पाठ्यक्रमहरूको सारथिका रूपमा हाम्रो मालिका, २०७६ (१-८) मालिका गाउँपालिकाका सबै विद्यालयहरूमा लागू हुँदै छ। कक्षा १-३ मा ५ पाठ्यभार १६० कार्यघण्टा र कक्षा ४-८ मा ४ पाठ्यभारको १२८ कार्यघण्टामा पठनपाठन व्यवस्था भएको यस पाठ्यक्रममा कक्षा १-३ मा ५ विषय क्षेत्रहरू र कक्षा ४-८ मा ६ विषय क्षेत्रहरू समेटिएका छन्। स्थानीय आवश्यकतामा आधारित यस पाठ्यक्रममा मालिका गाउँपालिकाका सदियौंदेखि चलिआएका संस्कार, संस्कृति, मौलिक उद्यम, सिप, कला तथा विशिष्ट परम्पराहरू मुखरित गराउने प्रयास गरिएको छ। मालिका गाउँपालिकाका भावी कर्णधारहरूलाई आधुनिक विज्ञान प्रविधि र शिक्षातर्फ जोड्दै व्यावसायिक उद्यम, पशुपक्षी पालन तथा कृषितिर अभिप्रेरित गर्न साथै स्वस्थ तथा खुसी जीवनशैली राख्न केही न केही प्रयास हुनुपर्दछ भन्ने हेतुले यस पाठ्यक्रममा ICT र व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालनलाई कक्षा ४ देखि बढी कार्यघण्टाका साथ व्यवस्थापन गरिएको छ। त्यसैगरी सम्भावित विपद् तथा जोखिमबाट हाम्रा भावी कर्णधारहरूलाई कसरी बचाउन सकिन्छ भन्ने सौचका साथ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरणका विषयवस्तुहरू व्यवस्थित गरिएका छन्।

प्रस्तुत पाठ्यक्रम विद्यार्थी क्रियाकलापमुखी पाठ्यक्रम हो। विद्यार्थीहरू आफै आफ्नो गाउँ बस्तीमा भएका ज्ञान, सिप तथा तथ्यहरूलाई सक्यतापूर्वक खोज गरी छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने गरी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ। यस पाठ्यक्रममा धेरै व्यावहारिक र प्रयोगात्मक प्रकृतिका विषयवस्तुहरूको प्रधानता छ। कक्षा १-३ मा १०० प्रतिशत, कक्षा ४-५ मा ५० प्रतिशत र कक्षा ६-८ मा ५० प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरिएको छ।

यसरी एकीकृत गरिएको यस पाठ्यक्रमले विद्यार्थीहरू आफ्नै गाउँ ठाउँमा रहेका विषयवस्तुका बारेमा साक्षात्कार भई व्यावहारिक ज्ञान र सिप हासिल गर्दछन् भन्ने तथ्यलाई आत्मसात् गरेको छ। विद्यार्थीहरूको सिकाइ पनि ज्ञातबाट अज्ञात र सजिलोबाट अप्ठ्यारोको क्रममा हुने गरी विषयवस्तुहरू क्रमबद्ध गरिएका छन्। श्रमको सम्मान गर्ने र व्यवसाय उन्मुख आफ्नो मातृभूमिलाई स्नेह श्रद्धा गर्ने नागरिक तयार गर्न यो पाठ्यक्रम सहायकसिद्ध र उपयोगी हुने आशा गरिएको छ।

७

तहगत सक्षमता (१-३)

आधारभूत शिक्षा कक्षा १-३ तहमा स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित हाम्रो मालिका विषयको अध्ययन पश्चात् विद्यार्थीहरू निम्न कुराहरूमा सक्षम हुनेछन् :

१. आफ्नो गाउँ र वडाको परिचय दिन
२. आफ्नो वडाभित्र रहेका प्रमुख स्थलहरूको बारेमा बताउन
३. स्थानीय जीवजन्तु र वनस्पतिको पहिचान गर्न
४. वडाभित्र मनाइने उत्सव, चाडपर्व र संस्कृतिको पहिचान गर्न
५. स्थानीय गीत, संगीत र नृत्यको ज्ञान तथा सिप हासिल गर्न
६. स्थानीय खेलहरू खेल्न
७. स्थानीय पेशा व्यवसाय उद्यम र सिपको सम्मान गर्दै सकारात्मक भावनाको विकास गर्न
८. घर तथा विद्यालय वरपर हुनसक्ने विपद्मा सावधानी अपनाउन
९. असल बानी व्यवहारको विकास गर्न

३

तहगत सक्षमता (४-५)

आधारभूत शिक्षा कक्षा ४-५ मा स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित हाम्रो मालिका विषयको अध्ययन पश्चात् विद्यार्थीहरू निम्न कुराहरूमा सक्षम हुनेछन् :

१. आफ्नो गाउँपालिकाको भौगोलिक तथा धरातलीय अवस्था र हावापानीको बारेमा बताउन
२. नेपालको नक्सामा आफ्नो जिल्ला र गाउँपालिका देखाउन
३. मालिका गाउँपालिका भित्रका धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक सम्पदा र प्रमुख स्थलहरूको सामान्य परिचय दिन
४. मालिका गाउँपालिकाभित्रका प्रमुख प्राकृतिक स्रोतहरूको बारेमा बताउन
५. स्थानीय जीवजन्तु र वनस्पतिको पहिचान गर्ने र जडीबुटीको महत्त्व सम्बन्धी सामान्य जानकारी दिन
६. मालिका गाउँपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला, जात्रा, उत्सव र स्थानीय संस्कृतिको बोध गर्न
७. स्थानीय गीत र नृत्यमा सहभागी भई आनन्द लिन तथा स्थानीय खेल सिपको विकास गर्न

८. स्थानीय सिप, पेशा, व्यवसाय र प्रविधिको उपयोग गर्ने तथा कम्प्युटर प्रविधिको आधारभूत सिप हासिल गर्ने
९. सदाचार, शिष्टाचार विश्वसनियता, सहयोगीपन, इमान्दारिता जस्ता सद्ब्यवहार आर्जन गर्ने
१०. सूक्ष्म व्यायाम, आधारभूत योग र प्रणायामका सिप हासिल गर्ने
११. मालिका गाउँपालिकामा धार्मिक क्षेत्र, खेल, कला संस्कृति तथा शिक्षा क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू पहिचान गर्ने

४

तहगत सक्षमता (कक्षा ६-८)

आधारभूत शिक्षा कक्षा ६-८ तहमा स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित हाम्रो मालिका विषयको अध्ययन पश्चात् विद्यार्थीहरू निम्न कुराहरूमा सक्षम हुनेछन् :

१. मालिका गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक स्रोत साधनको उपलब्धता, विकासका पूर्वाधारको अवस्था साथै जनसाङ्खिकी अवस्थाको बोध गर्न तथा परिचय दिन
२. स्थानीय सरकार सरचनाको जानकारी दिन
३. मालिका गाउँपालिकाको मौलिक सांस्कृतिक तथा धार्मिक क्रियाकलापहरूप्रति परिचित हुन र सहभागी हुन
४. मालिका गाउँपालिकामा अवलम्बन गरिएका स्थानीय पेशा, व्यवसाय, विभिन्न उद्यम तथा प्रविधिको जानकारी लिन तथा मौलिक रूपमा प्रयोगमा भएका जीवनोपयोगी सिपहरूमा सक्षम भई सम्मान भाव राख्दै अनुसरण गर्न
५. आधारभूत पेशा तथा व्यावसायिक सिप र दक्षताप्रति अभिप्रेरित हुन
६. स्वास्थ्य सरसफाइ तथा शारीरिक व्यायामका आधारभूत ज्ञान तथा सिपहरू ग्रहण गरी स्वस्थ हुन र सकारात्मक व्यवहार अवलम्बन गर्न
७. सूचना तथा प्रविधिका आधारभूत सिप तथा क्षमता हासिल गरी सूचना तथा प्रविधिको प्रयोगप्रति अभिप्रेरित भई अधिकतम लाभ लिन
८. विभिन्न प्रकारका व्यावहारिक लेखनको ज्ञान तथा सिप हासिल गर्न
९. प्राकृतिक तथा मानवसृजित विपद्हरूप्रति सचेत हुने तथा विपद्को बेला अपनाउनु पर्ने आधारभूत उपायहरू हासिल गर्ने
१०. शैक्षिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक तथा राजनैतिक र मौलिककला क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका पालिका क्षेत्रभित्रका व्यक्तित्वहरू पहिचान गर्ने
१२. पालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित विद्यालयहरू, संघसंस्थाहरू उद्योग व्यवसाय तथा खनिज सम्पदाको पहिचान गर्ने

विषय क्षेत्र अनुसार कार्यघण्टा वितरण तालिका

कक्षा १-३

क्षेत्र	कक्षा	१			२		३	
		कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	
मालिका गाउँपालिकाको चिनारी			३७			३२		३७
मालिका गाउँपालिकाभित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा			३७			३२		२८
स्थानीय पेशा व्यावसाय र प्रविधि			३०			३१		३०
स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यावहार			४०			४५		४५
विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण			१६			२०		२०
जम्मा			१६०			१६०		१६०

कक्षा ४-५

क्षेत्र	कक्षा	४		५	
		कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	कार्य घण्टा	कार्य घण्टा
मालिका गाउँपालिकाको चिनारी				२०	२०
मालिका गाउँपालिकाभित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा				२०	२१
स्थानीय पेशा व्यावसाय र प्रविधि				२०	२२
स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यावहार				२५	२५
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन				२२	२५
विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण				२१	१५
जम्मा				१२८	१२८

कक्षा ६-८

क्षेत्र	कक्षा	६		७		८	
		कार्य घण्टा		कार्य घण्टा		कार्य घण्टा	
मालिका गाउँपालिकाको चिनारी		२०		२०		२०	
मालिका गाउँपालिकाभित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा		२०		२०		२०	
स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि		३६		३६		३६	
स्वास्थ्य, सरसफाई, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार		२०		२०		२०	
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन		१८		२०		१८	
विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण		१६		१२		१२	
जम्मा		१२८		१२८		१२८	

६

कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (१-३) ६.१ कक्षा १ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

१. आफ्नो घर, विद्यालय तथा परिवारको बारेमा बताउन
२. आफ्नो टोल तथा छरछिमेकीको बारेमा बताउन
३. आफू बसेको ठाँउको बारेमा जानकारी दिन
४. आफ्नो वरिपरि रहेका बोटबिरुवा तथा स्थानीय खाद्य बालीको बारेमा बताउन
५. मालिका गाउँपालिकाका मनोरम स्थलहरू पहिचान गर्न
६. आफ्नो गाउँमा भएका देवस्थलहरू पहिचान गर्न
७. भजन तथा भजनमा प्रयोग हुने वाद्यवादनका सामग्रीहरू बताउन
८. जन्म दिनको संस्कार बताउन
९. सरस्वती वन्दना शुद्ध उच्चारण गर्न
१०. कृषि पेशामा प्रयोग हुने सामग्रीहरू शुद्धसंग भन्नु र लेख्न
११. बाखा पालनमा प्रयोग हुने ठाउँ तथा सामग्रीहरू भन्नु
१२. मही पार्ने स्थानीय सामग्रीहरूको नाम लेख्न र मही पार्ने तरिका बताउन
१३. घरमा आउने पाहुनाहरूलाई तथा विद्यालयमा जाँदा गुरु, गुरुआमा, दाइ, दिदी र साथीहरूलाई अभिवादन गर्न तथा मिठो बोल्नु
१४. हात खुट्टा र औंलाको सूक्ष्म व्यायामको योग विधि गर्न
१५. आफ्नो घर पाइने जडीबुटीको पहिचान गर्न र नाम लेख्न
१६. व्यक्तिगत सरसफाइ गर्न र घरघरपरको सरसफाइमा परिवारका सदस्यहरूलाई सघाउन
१७. चुझी खेल खेल्नु
१८. चोटपटक तथा दुर्घटनाबाट सावधान बनाउन
१९. आगलागीका कारण जाल्नु र यसबाट जोगिनु
२०. धारिला हातहतियारको कारण हुने दुर्घटनाहरू बताउन

६.२ कक्षा २ का कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

१. आफ्नो वडाको नाम तथा वडामा आफ्नो गाँउको अवस्थिति बताउन
२. वडामा रहेका टोलहरूको नाम बताउन
३. आफ्नो वडामा भएका पैदल तथा मोटर बाटोहरू बताउन
४. वडामा रहेका टोलहरूको नाम बताउन
५. आफ्नो घर वरपर रहेका वनस्पति तथा जीवजन्तुको नाम बताउन
६. शान्ति बगैँचा र देउरालीको बारेमा बताउन
७. कोदोको परिकार ढिँडोको फाइदा तथा पकाउने तरिका बताउन

८. स्थानीय रूपमा गाइने गीत, नृत्य तथा वाद्यवादनका सामग्रीको नाम बताउन
९. आमाबुबाको मुख हेर्ने संस्कारको सामान्य जानकारी दिन
१०. गणेश स्तुति, पृथ्वी तथा तुलसी पूजन मन्त्र उच्चारण गर्न
११. आगलागीको कारण ज्ञान र यसबाट जोगिन सावधानी अपनाउन
१२. धारिला हातहतियारको कारण हुने दुर्घटनाको बोध गराउन र तिनीहरूलाई सुरक्षित प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने बोध गर्न
१३. विद्यालयमा हुने जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्न
१४. हुरीबाट जोगिने, रुख, भिर तथा चिप्लोबाटोमा लड्नबाट जोगिने उपायहरू अवलम्बन गर्न
१५. परम्परागत कृषि प्रविधि हलो, जुवा तथा हल गोरुको बारेमा बताउन
१६. कृषि तथा पशुपालनको परिचय दिन
१७. आलु खेती गर्न आवश्यक सामग्रीहरू तथा खेती गर्ने सामान्य सिप विकास गर्न
१८. स्थानीय स्तरमा भएका डकर्मी र सिकर्मीहरूले गर्ने कार्यहरू बताउन
१९. हात, खुट्टा, मुख तथा दाँतको सरसफाइ गर्न
२०. टाउको, ढाड, गर्दन र कम्मरको व्यायाम गर्न
२१. ज्ञान मुद्रा तथा अंुउच्चारण गर्न
२२. अनुलोम विलोम प्रणायामको सिप हासिल गर्न
२३. टोप्रेभार दुबो र अविजाले आदिको औषधीय महत्व बताउन
२४. सडक सुरक्षाका उपायहरू अपनाउन

६.३ कक्षा ३ का कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

१. मालिका गा.पा.को वडाहरूको परिचय दिन
२. वडाको हावापानी तथा भू-बनोटको परिचय दिन
३. वडामा भएका वनस्पति तथा जीवजन्तुहरूको पहिचान गर्न
४. स्थानीय खाद्य बालीहरूको नाम बताउन
५. वातावरणीय सरसफाइको परिचय दिन
६. जेमने र चमेरे गुफाको परिचय दिन
७. गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक स्थलहरू बताउन
८. स्थानीय लोकनृत्य, भैलो र सुरवाजा: बाँसुरी, मुरली कर्नाल र सहनाईको परिचय दिन
९. सराय मेलाको परिचय दिन
१०. आफ्नो टोल छिमेकमा भएका बाखापालन समूह वा व्यक्तिहरूका पहिचान गरी उनीहरूको आय आर्जनको तरिकाहरू बताउन
११. आफ्नो टोल छिमेकमा भएका स्थानीय प्रविधि ढिकी तथा जाँतोको परिचय दिन
१२. वर्षे आलुखेतीको परिचय दिई गाउँपालिकाका आलु खेतीमा सम्भाव्यता भएका क्षेत्रहरू बताउन
१३. ढाड, कम्मर, कुम र कुहनाको व्यायाम गर्न

- १ॡ दुवसिन्की, ढाती र कुशको औषधीय डहत्व ढत्ता लगाउन
- १ॡ. घरायसी खानाको ढरिचय तथा डहत्व बताउन
- १ॢ लुकामारी खेल खेल
- १ॣ. ढदडडसन तथा कढालडौती सीढ हासिल गर्न
- १।. जिडडेवार छोरछोरी बनुढरुछ डल्ले धारणा बसाल्ल
- १॥. बाटोडड हिँडुदा हुने दुर्घटनाको ढरिचय दिन र दुर्घटना न्यूनीकरणका उढायहरू हासिल गर्न
२०. बाढी र ढहिरोको ढहिचान गर्न
२१. ढौडी खेलुदा र खोला तरुा हुनसके दुर्घटनाहरू बताउन र उक्त ढरकारका दुर्घटनाहरूबाट बचन गर्नुढने उढायहरू बताउन

७

कक्षागत सिकाइ उढलडुधि (ॡ-ॡ)

७.१ कक्षा ॡ का कक्षागत सिकाइ उढलडुधि

- १ डालिका गाउँढालिकाको अवस्थिति तथा क्षेत्रफल बताउन
- २ डालिका गाउँढालिकाको जनसंख्या, जातजाति तथा बोलिने डडषा बताउन
- ३ डालिका गाउँढालिकाको हावाढानी, नदीनाला बताउन
- ॡ डालिका गाउँढालिकामा ढाइने औषधिजन्य वनस्पति ढहिचान गर्न
- ॡ. वातावरणीय सरसढाइको डहत्व बताउन
- ॢ डालिका गाउँढालिकाको धार्डिक तथा ढर्यटकीय दृष्टिले डहत्वढूर्ण ठाँउहरू बताउन
- ॣ. स्थानीय डौलिक बाजा, गीत तथा नृत्य आदिको ढरिचय दिन
- ।. स्थानीय ढर्व तथा डेलाहरूको ढरिचय दिन
- ॥ कखुराढालनको ढरिचय दिन
१०. डालिका गाउँढालिकाको डुख्य अन्न वाली तथा तिनीहरूको डहत्व बताउन
- ११ व्याढार व्यवसायको ढरिचय दिन
१२. चोया चित्रो व्यवसायको ढरिचय दिन
१३. उखु ढेल्ने स्थानीय कोलको बारे बताउन
- १ॡ. ढदडडसन तथा डरिचिका, अनुलोड विलोड तथा डडडणी ढुरणायड गर्न
- १ॡ. सत्य बोल्ले तथा विश्वासिलो बल्ले ढुरेणा जगाउन
- १ॢ. सूक्षड व्यायाम गर्न
- १ॣ. ज्ञान डुरा तथा ॐ उच्चारण गर्न
- १।. वन डेढेलोको कारण तथा असर बताउन
- १॥. वन डेढेलो न्यूनीकरणका उढायहरू बताउन
२०. चट्याङ्गको कारण असर तथा चट्याङ्गबाट बचन अढनाउनुढने सावधानीहरू बताउन
२१. घरायसी विद्युतीय उपकरणको ढरिचय दिन तथा यसबाट हुने जोखिड न्यूनीकरणका उढायहरू बताउन

- कोभिड १९ को परिचय दिन
- पालिका क्षेत्रभित्रका धार्मिक क्षेत्रमा ख्यातिप्राप्त व्यक्तित्वहरूको पहिचान गर्न

७.३ कक्षा ५ को सिकाइ उपलब्धि

- मालिका गा.पा.को भौगोलिक अवस्था, हावापानी, प्राकृतिक सम्पदा र औषधीय वनस्पतिको बारेमा बताउन
- मालिका गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवाको बारेमा बताउन
- मालिका गाउँपालिकामा भएका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय दिन
- स्थानीय लोक नृत्य तथा लोक बाजाहरूको परिचय दिन
- गा.पा.मा विद्यमान मेला, पर्व तथा संस्कारहरूको परिचय दिन
- जौ तथा फापरको महत्व, खेती गर्ने तरिका बताउन र दुना तथा टपरी बनाउन
- पानी घट्टको परिचय दिन
- काठे पुलको परिचय दिन
- ऊनी, भाँगे र अल्लोको कपडा बुनाइको परिचय दिन
- सूक्ष्म व्यायाम तथा योग अभ्यास गर्न
- मरौटी, पुदिना, ज्वानो आदिको औषधीय प्रयोगको तरिका बताउन
- हरित विद्यालयको परिचय दिन
- स्थानीय खेलहरू इन्डीबियो, राज्य र कपर्दी खेल
- व्यक्तिगत सरसफाइको अर्थ बताउँदै जङ्गफुड (पत्रु खाना) प्रयोग नगर्ने बानीको विकास गर्न
- भूकम्पको परिचय दिने तथा जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन
- सडक सचेतनाको परिचय दिने तथा सडक दुर्घटना कम गर्ने उपायहरू बताउन
- विपद् व्यवस्थापनमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन
- पालिका भित्र खेल तथा कला संस्कृति क्षेत्रमा योगदान पुर्याएका व्यक्तित्वहरू पहिचान गर्न
- हातखुट्टा मर्केको अवस्थामा गरिने प्राथमिक उपचार गर्न

कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (६-८)

८.१ कक्षा ६ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

- मालिका गाउँपालिकाको भूस्वरूप, हावापानी तथा उपलब्ध प्राकृतिक संसाधनको जानकारी दिन
- मालिका गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य तथा शिक्षा सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरू बताउन
- वडापालिका तथा गाउँपालिकाको गठनबारे बताउन
- पर्यटन सम्भावना भएका चुचुराहरू तिखेचुली, मदाने, सिखे धुरी र भुजेलठानाको वर्णन गर्न

५. स्थानीय पर्व न्वागी तथा रोपाइँ जात्राको बारेमा बताउन
६. मालिकाबासीहरूको जन्मसंस्कारको बारेमा बर्णन गर्न
७. स्थानीय मौलिक खाद्यपरिष्कारको महत्त्व बताउन
८. स्थानीय मौलिक वेषभूषाको बारेमा बोध गर्न
९. कुखुरापालनका आधारभूत सिपहरू हासिल गर्न
१०. कुखुरामा धेरै लाग्ने रोगहरूको परिचय र रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्न
११. प्राकृतिक रूपमा हाम्रो वरिपरि उम्रिने च्याउहरूको पहिचान गर्न
१२. स्थानीय कृषि प्रविधिको बारेमा बताउन
१३. सिंचाइका स्थानीय प्रविधिहरूको बारेमा जानकारी दिन
१४. बाँस तथा निगालोको घनाबाट चोंया काट्ने र चित्रो बुन्ने सिप हासिल गर्न
१५. सिलाइ तथा बुनाइको बारेमा जानकारी दिन
१६. पोषण तथा सन्तुलित आहाराको बारेमा बताउन
१७. खानेपानी शुद्धीकरण गर्ने सिप हासिल गर्न
१८. जिउ तताउने कसरतको सिप तथा क्षमता ग्रहण गर्न
१९. बज्रासन, सुखासन, पवन मुक्तासन, बालासन, सन्तुलासन शीत्कारी प्रणायामको क्षमता प्राप्त गर्न
२०. बोभो, लेखपाइया, तितेपाती, घ्यूकुमारी, कुरिलो, निम, चुत्रो, तेजपात सिमल, घोडलाप्रे, लप्सी, विरी, सञ्जीवनी, धतुरो, भईचम्पा र तेजपातको पहिचान गर्न
२१. भर्पाई, राजीनामा पत्र र निर्णय लेखन गर्न
२२. माईक्रोसफ्ट पेन्टको आधारभूत सिप तथा दक्षता ग्रहण गर्न
२३. विपद्को बारेमा बताउन
२४. कृत्रिम स्वासप्रस्वासको सिप हासिल गर्न
२५. पानीमा डुबेको अवस्थामा गरिने प्रार्थमिक उपचारको व्यावहारिक सिप प्राप्त गर्न
२६. चट्याङ्ग तथा हुरी बतासबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने सावधानीहरूको आधारभूत ज्ञान प्राप्त गर्न
२७. सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउने पालिका क्षेत्र भित्रका व्यक्तित्वहरूको परिचय दिन
२८. गुल्मी जिल्लाका स्थानीय तहहरूको संक्षिप्त परिचय दिन
२९. मोबाइलको सदुपयोग गर्न

C.१ कक्षा ७ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

१. मालिका गाउँपालिकाको ऐतिहासिक चिनारी दिन
२. वन विनाशको कारण तथा रोकथामको बारेमा बताउन
३. पालिकामा अवस्थित जलाशय संरक्षणसम्बन्धी उपायहरू बताउन
४. मालिका गाउँपालिकामा भएका खानेपानी तथा विद्युतीकरणका प्रयासहरू बताउन
५. वडाबाट नागरिकलाई प्रदान गरिने सेवाहरूको जानकारी प्राप्त गर्न

६. वडाध्यक्षको काम कर्तव्य र अधिकारको बारेमा जानकारी दिन
७. मालिकापूजा, देवीपूजा तथा भूमेपूजा र खड्क पूजाको प्रचलनको बारेमा अवगत गर्न
८. मालिका गाउँपालिकामा भएका विवाह संस्कारको बारेमा परिचय दिन
९. सिन्धी तथा खुदोको महत्त्व बताउन तथा बनाउने तरिका हासिल गर्न
१०. भैलो, सोरठी, देउसी तथा भजनको सांस्कृतिक महत्त्व प्रकट गर्न
११. हिन्दू भगवानहरू त्रिदेवको परिचय दिन
१२. बाखाको बारेमा सामान्य जानकारी दिन साथै बाखापालनको आधारभूत सिपहरू हासिल गर्न
१३. पराल तथा गहुँको छ्वालीको प्रयोग गरी च्याउ खेती गर्ने सिपको अवलम्बन गर्न
१४. आलु, सलगम, मुला तथा गाजर खेतीको आधारभूत सिप ग्रहण गर्न तथा तरकारी खेतीमा लाग्ने किराहरूको नियन्त्रणको लागि जैविक विधिहरूको तरिका अवलम्बन गर्न
१५. माहुरी पालनका लागि आवश्यक पर्ने कृषि सामग्रीहरूको जानकारी दिन
१६. चुक तथा खुदो बनाउने स्थानीय विधि अवलम्बन गर्न
१७. अगरबत्ती बनाउने तरिका हासिल गर्न
१८. सामान्य रफ़ु भर्ने तरिका हासिल गर्न
१९. सन्तुलित भोजन तयारीमा स्थानीय खाद्यवस्तु पहिचान गर्न
२०. शरीरको सरसफाइको महत्त्व उजागर गर्न साथै हात धुने उचित तरिका अवलम्बन गर्न
२१. शारीरिक कसरतको सिप हासिल गर्न
२२. भुजङ्गासन, हलासन, मयूरासन, धनुरासन, शिर्षासन कपालभांतीको सिप हासिल गर्न
२३. कच्चुर, पिठा, भ्याकुर, रुद्राक्ष, असुरो, धुपी, नागवेली, चरीअमिलो, बामरी, अमला, खोटेसल्ला, सुनपाती, मज्जीठो आदि पहिचान गर्न
२४. तमसुक र सम्भौता पत्र लेखनको सिप हासिल गर्न
२५. माइक्रोसफ़्ट वर्ड चलाउन सक्षम हुने
२६. भूकम्प, हुरी, बतास, चट्याङ्क, बाढी, पहिरो, विधालु सरिसूप तथा किराहरूको टोकाइ जस्ता विपद्मा जीवन जोगाउने जीवनोपयोगी सिप अवलम्बन गर्न
२७. आँखा वा कानमा बाहिरी वस्तु परेमा गरिने प्राथमिक उपचारको सिप हासिल गर्न
२८. पालिकाका क्षेत्रभित्र शिक्षा क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान गर्ने विशिष्ट व्यक्तित्व पहिचान गर्न
२९. सामाजिक सञ्जालको सदुपयोग बताउन
३०. जनजातिको सांस्कृतिक परिचय दिन

८.३ कक्षा ८ को कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

१. मालिका गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या वितरण तथा परिवर्तनबारे वर्णन गर्न
२. मालिका गाउँपालिकाको वन सम्पदा संरक्षणमा भएका प्रयासहरू उल्लेख गर्न
३. गाउँपालिकामा भएका उपलब्ध सञ्चार, यातायात, वित्तीय तथा सुरक्षा सेवाको बारेमा जानकारी दिन

- ४ गाउँपालिकाको संरचनाको बारेमा बताउन साथै गाउँपालिकाबाट नागरिकहरूलाई प्रदान हुने सेवाको बारेमा बताउन
- ५ स्थानीय चाडपर्व सराय, हरेलो तथा कुलपूजाको वर्णन गर्न
- ६ मालिका गाउँपालिकामा भएका सामाजिक संस्कारहरूमा भएको जातिगत विविधताहरूको पहिचान गर्न
- ७ स्थानीय खाद्य परिकारहरू सिस्नु, सिमसाग, कोदो, फापर तथा जौको स्वास्थ्य महत्त्व बताउन
- ८ भगवान गौतम बुद्धको जीवनकथा तथा देवी सरस्वतीको कथाबाट सकारात्मक सौचको विकास गर्न
- ९ भैंसीपालन तथा भैंसीमा लाग्ने रोगहरूको कारण, लक्षण तथा रोकथामका उपायहरू बताउन
- १० ग्निन हाउसमा तरकारी खेती व्यवस्थापनका फाइदाहरू उल्लेख गर्न
- ११ खरायो पालनका लागि आवश्यक खोर, दाना, घाँस आदिको व्यवस्थापनसम्बन्धी जानकारी दिन
- १२ ग्राफिटिङका सिपहरू हासिल गर्न
- १३ आधुनिक घरमा माहुरीपालनका आधारभूत सिपहरू हासिल गर्न
- १४ मुढा, दाम्बा, रसी तथा मैनबत्ती बनाउने सिपहरू ग्रहण गर्न
- १५ जाले रुमाल बुन्ने तरिका हासिल गर्न
- १६ स्थानीय सागपात, फलफूल तथा गेडागुडीको पोषण महत्त्व अवगत गर्न
- १७ सामान्य कबाजको सिप हासिल गर्न
१८. चक्रासन, मत्स्यासन, अर्ध चन्द्रासन, शशंकासन, अनुलोम विलोमको सिप हासिल गर्न
१९. तेजपात, चिराइतो र बोभो खेती गर्ने सिप हासिल गर्न
२०. बैक भौचर, चेक लेखन तथा संभौता लेखनको विधिहरू प्रदर्शन गर्न
२१. माईक्रोसफ्ट एक्सल चलाउन
२२. मानव सिर्जित विपद्को परिचय दिन
२३. विषालु किराहरूको टोकाइमा अपनाइने प्राथमिक उपचार गर्न
२४. विद्युतीय झड्का र यसबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने सावधानीहरूको अवलम्बन गर्न
२५. सिल्टीमुर, गानेगुर्जा, सतुवा, पाखनवेद र चिप्ले किराको पहिचान गर्न
२६. मुर्छा परेको बेला गरिने प्राथमिक उपचारको आधारभूत सिप हासिल गर्न
२७. दलित समुदायको संस्कृतिप्रति परिचित हुन

भाग ३

१. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा १-५)

१.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनाली

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
मालिका गाउँपालिकाको परिचय	<ol style="list-style-type: none"> मेरो घर तथा परिवार हाम्रो विद्यालय हाम्रो वरिपरिका बोट विरुवाहरू हाम्रो टोल छिमेक स्थानीय खाना मकैको आटोको परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो वडा हाम्रो सेरोफेरो वनस्पति जीवजन्तु कोदोको परिकार ढिँडो हाम्रो नाता सम्बन्ध हाम्रो गाउँका बाटाहरू 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाका वडाहरूको परिचय वडाको हावापानी तथा भू-बनोट हाम्रो वडामा पाइने वनस्पति तथा जीवजन्तुहरू फूल चराचुरुङ्गी वातावरणीय सरसफाइ स्थानीय खाद्य बालीको परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो मालिका गाउँपालिका क्षेत्रफल तथा अवस्थिति जातजाति, जनसङ्ख्या तथा भाषा विद्युतीकरण मालिका गाउँपालिकाको हावापानी तथा प्राकृतिक सम्पदा हावापानी जलस्रोत मदाने संरक्षित वन वातावरणीय सरसफाइको परिचय र महत्त्व स्थानीय खाद्य बाली जौ र गहुँको परिकार धार्मिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो मालिका गाउँपालिका मालिका गाउँपालिकाको भौगोलिक परिचय मालिका गाउँपालिकाको हावापानी तथा प्राकृतिक सम्पदा मालिका गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा मालिका गाउँपालिकाको सञ्चार सुविधा हरित विद्यालयको परिचय होमस्टे र होटल व्यवसायहरू खेल तथा कला संस्कृति क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउने व्यक्तित्वहरू

१.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो देवस्थल (मन्दिर) स्थानीय लोक संस्कृति <ul style="list-style-type: none"> भजन वाद्यवादन सामग्री जन्म दिनको संस्कार सरस्वती वन्दना हाम्रो टोलका मनोरम स्थलहरू 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय गीत, नृत्य तथा वाद्यवादनका सामग्रीहरू आमा बुवाको मुख हेर्ने संस्कार गणेश स्तुति पृथ्वी तथा तुलसी पूजन पर्यटकीय स्थल शान्ति बगैँचा र देउराली 	<ol style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा भएका बासिन्दाहरूको धार्मिक आस्था सुरबाजा, मुरली र सहनाईको परिचय स्थानीय लोक नृत्य भैलो छैँठी तथा न्वारन संस्कार सराय मेला 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको धार्मिक दृष्टिले महत्वपूर्ण ठाँउहरू मालिका गाउँपालिकाको मौलिक बाजा, गीत तथा नृत्य <ul style="list-style-type: none"> पञ्चै बाजा सोरठी तथा मारुनी मालिका गाउँपालिकामा मनाइने स्थानीय पर्व तथा मेलाहरू <ul style="list-style-type: none"> न्वागी र देउराली पूजा कृष्ण जन्माष्टमी कुकुर, काग र नाग पूजा सराय स्थानीय मौलिक अचारहरू 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाका संभावित पर्यटकीय स्थलहरू स्थानीय लोक नृत्य तथा वाद्यवादनका सामग्रीहरू <ul style="list-style-type: none"> नौमती बाजा असारे गीत गा.पामा हुने मेला पर्व तथा संस्कारहरू <ul style="list-style-type: none"> माघे संक्रान्ती गुरु पूर्णिमा पाञ्चायन पूजा, नित्यकर्म

१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> १. कृषि पेशा २. बाखा तथा भेडापालन ३. मही पार्ने स्थानीय प्रविधि ४. हाम्रो घर तथा छिमेकमा तयार हुने सामानहरू 	<ol style="list-style-type: none"> १. कृषि तथा पशुपालन २. हिउँदे आलु खेती ३. डकर्मी तथा सिकर्मीहरूले गर्ने कार्यहरू ४. परम्परागत कृषि प्रविधि ५. चुदारा उद्यम 	<ol style="list-style-type: none"> १. बाखापालन २. वर्षे आलुखेती ३. हाम्रा वडाका आरन उद्यमहरू ४. परम्परागत स्थानीय प्रविधि टिकी तथा जाँतो ५. मत्स्य पालन 	<ol style="list-style-type: none"> १. स्थानीय पंक्षी पालन <ul style="list-style-type: none"> - कुखुरापालन/कालिज पालन २. मालिका गाउँपालिका क्षेत्रमा हुने मुख्य अन्न बाली <ul style="list-style-type: none"> - मकै - कोदो - धान ३. मालिका गाउँपालिकाको सिप तथा व्यवसाय परिचय <ul style="list-style-type: none"> - चोंया चित्रो सिप ४. उखु पेल्ले कोलको परिचय ५. सेरामिक उद्यम 	<ol style="list-style-type: none"> १. स्थानीय व्यापार तथा व्यवसाय २. जौ र फापर खेती ३. दुना तथा टपरी बनाउने सिप ४. पानी घट्ट र काठे पुलको परिचय ५. व्यापार ६. ऊनी, भाँगो र अल्लोको कपडा बुनाइ सिपको परिचय

१.४ स्वास्थ्य सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
स्वास्थ्य सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> १. अतिथि सत्कार २. हात, खुट्टा र औंलाको सूक्ष्म व्यायाम ३. हाम्रो घरमा पाइने जडीबुटी ४. व्यक्तिगत तथा घर वरिपरिको सफाइ ५. चुङ्की खेल ६. फट्याङ्गो र कमिलाको कथा ७. हात खुट्टाको सरसफाइ 	<ol style="list-style-type: none"> १. मुख र दाँतको सरसफाइ २. टाउको, गर्धन, ढाड तथा कम्मरको व्यायाम ३. ॐ उच्चारण तथा ज्ञान मुद्रा र अनुलोम विलोम ४. घर तथा विद्यालयको सरसफाइ ५. टोप्रेभार, दुवो, अविजालेको प्रयोग औषधीय महत्त्व ६. पूनर्जलीय घोल बनाउने घरेलु उपाय ७. कृष्ण र सुदामाको कथा 	<ol style="list-style-type: none"> १. ढाड, कुम, कुहिना र कम्मरको व्यायाम २. पद्ममासन र कपालभाती प्राणायाम ३. दुवसिन्की, तितेपाती तथा कुशको औषधीय महत्त्व ४. घरायसी खानाको महत्त्व ५. विद्यालय सरसफाइ ६. स्थानीय बालखेल लुकामारी ७. श्रवण कुमारको कथा ८. आँखाको सरसफाइ तथा सुरक्षा 	<ol style="list-style-type: none"> १. सदाचार -सत्य र विश्वसनियता २. योग:- सूक्ष्म व्यायाम (हात, खुट्टा, औंलाको ढाडको र टाउकोको कसरत) ३. ज्ञान मुद्रा, ॐ उच्चारण पद्मासन भस्त्रिका प्राणायाम, अनुलोम विलोम, भ्रामरी प्रणायाम सकारात्मक सोच:- प्रेरक कथा ४. मुसो बिरालो र लक्कु ढाल खेल ५. जङ्गफुड (पत्रु खाना) को परिचय र यसबाट हुने स्वास्थ्य समस्या ६. टिमुर, सउर र कालीकाफलको परिचय ७. प्रेरक कथा: युधिष्ठिरको परीक्षा 	<ol style="list-style-type: none"> १. सूक्ष्म व्यायाम (हात, खुट्टा, औंला, पेट, टाउकाको कसरत) २. ज्ञान मुद्रा, ॐ उच्चारण, पद्मासन, बज्रासन, भस्त्रिका, अनुलोम विलोम, भ्रामरी र उदगीत ३. स्थानीय औषधिजन्य जडीबुटी मरौटी, पुदिना, पाँचऔंले, ज्वानोको परिचय ४. हरित विद्यालय ५. स्थानीय खेल कपर्दी , डन्डीबियो, राज्य, ईन आउट ६. अकवर वीरबलको कथा ८. कानको स्वास्थ्य सरसफाइ र सुरक्षा

१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन				<ol style="list-style-type: none"> कम्प्युटरको आधारभूत जानकारी कम्प्युटर खोल्ने र बन्द गर्ने तरिका माउस चलाउने अभ्यास निवेदनको ढाँचा र लेखन 	<ol style="list-style-type: none"> कम्प्युटर टाइपिङको परिचय अंग्रेजी टाइपिङ पत्र लेखन अभ्यास कबुलियतनामा

१.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> चोटपटक तथा दुर्घटना आगलागी तथा आगलागी हुन नदिन अपनाइने सावधानी धारिला हतियारहरूको परिचय तथा सुरक्षित प्रयोगमा अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विद्यालयमा हुने दुर्घटनाको सम्भावना तथा दुर्घटना न्यूनीकरण उपाय हुरी बतास र यसका जोखिम न्यूनीकरणका उपाय रुख, भिर ढिक तथा चिप्लोबाटोमा हुने दुर्घटना र दुर्घटनाबाट बच्ने सावधानीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> बाटोमा हिड्दा अपनाउनु पर्ने सावधानी बाढी र पहिरोको परिचय पौडी खेल्दा र खोला तर्दा हुन सक्ने दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरू 	<ol style="list-style-type: none"> वन डढेलो, कारण, असर तथा न्यूनीकरणका उपाय चट्याङ्गको परिचय र सावधानीका उपायहरू घरायसी विद्युतीय उपकरण, यसबाट हुने जोखिम तथा प्रयोग गर्दा अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू कोभिड १९ महामारी घाउचोट लागेको बेलामा गरिने प्राथमिक उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> विपद् तथा जोखिमको परिचय र जोखिम न्यूनीकरणमा विद्यार्थीको भूमिका भूकम्पको परिचय तथा भूकम्पको जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू वर्ड फ्लुको परिचय तथा वर्ड फ्लु लाग्नबाट जोगिन अपनाउनु पर्ने उपायहरू हात, खुट्टा मर्केको बेला गरिने प्राथमिक उपचार

३. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (१-३)

३.१ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा १)

३.१.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
१.	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> आफ्नो घर विद्यालय तथा परिवारको बारेमा जानकारी दिन आफ्नो टोल तथा छरछिमेकीको बारेमा बताउन आफू बसेको ठाउँको परिचय दिन आफ्नो वरिपरि रहेका बोटविरुवा तथा स्थानीय खाद्य बालीको बारेमा बताउन मालिका गाउँपालिकाका मनोरम स्थलहरू बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> मेरो घर तथा परिवार हाम्रो विद्यालय हाम्रो वरिपरिका बोट विरुवाहरू हाम्रो टोल छिमेक स्थानीय खाना मकैको आटोको परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोस्टर, शब्द तथा अर्थ पत्ती श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू भिडियो तथा वृत्त चित्रहरू वास्तविक वस्तु 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न श्रव्य तथा दृष्य सामग्री तथा पाठ्यपुस्तकका विषयवस्तुहरू प्रस्तुत् गरी विद्यार्थीहरूको विषयवस्तुप्रतिको चाख वढाउने र धारणा सबलीकृत गर्ने चित्र तथा अन्य वास्तविक वस्तुहरूको सहायतामा विद्यार्थीहरू बिच छलफल, अन्तरक्रिया गराउने र प्राप्त जानकारीहरूलाई लेखेर प्रस्तुत् गर्न लगाउने छलफल, जोडा मिलाउने र विचार अथवा विषयवस्तु प्रस्तुत् गर्ने समूह छलफल र अन्तरक्रिया क्रियाकलाप गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न छोट्टा तथा सरल प्रश्नहरू सोधी लिखित तथा मौखिक परीक्षण गर्ने सहभागिता, सक्रियता तथा अन्य सकारात्मक धारणाहरूको यथोचित मूल्याङ्कन गर्ने कक्षाकार्य, गृहकार्य तथा अन्य सामुदायिक कार्यहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	३७

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
					<p>४. लघु नाटक, अभिनय तथा अन्य उपयुक्त खेलहरूमार्फत विद्यार्थीहरूलाई विषयवस्तुको आन्तरिकीकरणमा मद्दत गर्ने ।</p> <p>५. स्थानीय टोल छिमेकको छोटो भ्रमण गराई भ्रमणको क्रममा देखेका विषयवस्तुसँग सम्बन्धित तथ्यहरूलाई टिपोट गरी भन्न लगाउने ।</p>		

३.१.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
२.	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> आफ्नो गाउँमा भएका देवस्थलहरूको नाम बताउन भजन तथा भजनमा प्रयोग हुने वाद्यवादनका सामग्रीहरू बताउन जन्म दिनको संस्कार बताउन सरस्वती वन्दना शुद्धसँग उच्चारण गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो देवस्थल (मन्दिर) स्थानीय लोक संस्कृति <ul style="list-style-type: none"> - भजन - वाद्यवादन सामग्री - जन्म दिनको संस्कार सरस्वती वन्दना 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पुस्तिका, पोष्टर वास्तविक सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्रहरू तथा पोष्टरहरू प्रयोग गरी देवस्थल, वाद्यवादनका सामग्रीहरू चिनाउने साथै वास्तविक स्थल तथा सामग्रीहरूको अवलोकन गराउने सरस्वती वन्दना श्रव्य सामग्री प्रयोग गरी लय तथा उच्चारण अभ्यास गराउने जन्म संस्कारको उपयुक्त दृष्टान्त प्रयोग गरी जन्म संस्कारका कृयाकलाप तथा सामग्रीहरूको नाम बताउन लगाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न छोट्टा तथा सरल प्रश्नहरू सोधी लिखित तथा मौखिक परीक्षण गर्ने वन्दना उच्चारण गर्न लगाएर मूल्याङ्कन गर्ने 	३७

३.१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
३.	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> कृषि पेशामा प्रयोग हुने सामग्रीहरू शुद्धसँग भन्न र लेख्न बाखा पालनमा प्रयोग हुने ठाउँ तथा सामग्रीहरू चिन्न र भन्न मही पार्ने स्थानीय सामग्रीहरूको नाम लेख्न र मही कसरी पारिन्छ भनी बताउनु आफ्नो घर तथा स्थानीय स्तरमा बन्ने सामग्रीहरूको पहिचान गर्न र बताउनु 	<ol style="list-style-type: none"> कृषि पेशा बाखा तथा भेडापालन मही पार्ने स्थानीय प्रविधि हाम्रा घर तथा छिमेकमा तयार हुने सामानहरू 	<ul style="list-style-type: none"> वास्तविक सामग्रीहरू चित्र तथा नमुनाहरू 	<ol style="list-style-type: none"> वास्तविक सामग्रीहरू सम्भव भएसम्म देखाई चिन्न र भन्न लगाउनु नजिकैको घर तथा आफ्नो घरमा भएका मही पार्ने, बाखाका खोरका दाम्लाहरू लगायतका विषयवस्तु सुहाँउदा वस्तुहरूको नाम लेखी कक्षा कोठामा भन्न लगाउने आफ्नो घर वा छिमेकमा बनेका स्थानीय सामग्रीहरूलाई कक्षामा ल्याउन लगाई चिन्न लगाउने वा छलफल गराउने स्थानीय सामग्रीहरूको नमुना तथा चित्र देखाई नक्कल गरी चित्र वा नमुना बनाउन लगाउने 	<ol style="list-style-type: none"> छोटा तथा सरल प्रश्नहरू सोधी लिखित तथा मौखिक परीक्षण गर्ने सहभागिता, सक्रियता तथा अन्य सकारात्मक धारणाहरूको यथोचित मूल्याङ्कन गर्ने कक्षाकार्य, गृहकार्यको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	३०

३.१.४ स्वास्थ्य सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
४	स्वास्थ्य सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> घरमा आउने पाहुनाहरूलाई तथा विद्यालयमा जाँदा गुरु गुरुआमा तथा दाइ दिदी तथा साथीहरूलाई अभिवादन गर्न तथा मिठो बोल्न हात खुट्टा तथा औलाको सूक्ष्म व्यायामको र योग विधि गर्न आफ्नो घर वरपर पाइने जडीबुटीको पहिचान गर्न र लेख्न व्यक्तिगत सरसफाइ गर्न र घरवरपरको सरसफाइमा परिवारका सदस्यलाई सघाउन चुङ्गी खेल खेल्न 	<ol style="list-style-type: none"> अतिथि सत्कार हात, खुट्टा र औलाको सूक्ष्म व्यायाम हाम्रो घरमा पाइने जडीबुटी व्यक्तिगत तथा घर वरिपरिको सफाइ चुङ्गी खेल फट्याङ्ग्रो र कमिलाको कथा हात खुट्टाको सरसफाइ 	<ol style="list-style-type: none"> वास्तविक सामग्रीहरू चित्र, पोष्टर आदि श्रव्य दृष्य सामग्री 	<ol style="list-style-type: none"> अभिनय तथा लघु नाटक प्रयोग गरी अतिथि सत्कार, अभिवादन सिकाउने वास्तविक ड्रिल वा अभ्यास गराइ योग तथा कसरत सिकाउने वास्तविक जडीबुटीहरू कक्षामा ल्याई या विद्यालय वरिपरि जडीबुटी चिनाउन अवलोकन गराउने नड, काट्ने, हात धुने, कसेर लगाउने जस्ता कार्यहरू प्रयोगात्मक रूपमै आफै आफ्नो कार्य गर्न लगाई सिकाउने चुङ्गी खेल समूह विभाजन गराइ खेलको प्रदर्शन गराई सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> छोटा तथा सरल प्रश्नहरू सोधी लिखित तथा मौखिक परीक्षण गर्ने व्यावहारिक सिपहरू विद्यार्थीहरूको सिप अवलोकन गरी परीक्षण गर्ने कक्षाकार्य, गृहकार्य तथा अन्य सामुदायिक कार्यहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	४०

३.१.५ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
५	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> चोटपटक तथा दुर्घटनाबाट सावधान बन्न आगलागीका कारण जान्न र यसबाट जोगिन अपनाउनु पर्ने सावधानी अवलम्बन गर्न धारिला हातहतियारको कारण हुने दुर्घटनाको बोध गराउन र तिनीहरूलाई सुरक्षित प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने बोध गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> चोटपटक तथा दुर्घटना आगलागी तथा आगलागी हुन नदिन अपनाइने सावधानी धारिला हतियारहरूको परिचय तथा सुरक्षित प्रयोगमा अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र श्रव्य दृष्य सामग्री नमुना वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका अभिनय, नाटक तथा खेलको माध्यमबाट दुर्घटनाबाट बच्ने सावधानीहरू सिकाउने वास्तविक तथा दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरी धारिलो हतियार चिनाउने धारिला हतियारबाट हुने संभावित जोखिम चित्र वा भिडियो देखाइ त्यसबाट बच्ने उपायहरू सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू लिखित तथा मौखिक रूपमा सोध्ने व्यावहारिक प्रकारका सुरक्षा तथा सावधानी सिपहरू प्रदर्शन गर्न लगाएर मूल्याङ्कन गर्ने कक्षा कार्यहरू हेरी मूल्याङ्कन गर्ने 	१६

३.३ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ३)

३.३.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम
१.	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> आफ्नो वडाको नाम तथा वडामा आफ्नो गाँउको अवस्थिति बताउन वडामा रहेका टोलहरूको नाम बताउन आफ्नो वडामा भएको पैदल तथा मोटरबाटोहरू बताउन आफ्नो घर वरपर रहेका वनस्पति तथा जीवजन्तुको नाम बताउन कोदोको परिकार ढिँडोको फाइदा तथा पकाउने तरिका बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो वडा हाम्रो सेरोफेरो <ul style="list-style-type: none"> वनस्पति जिवजन्तु स्थानीय खानाको परिकारहरू हाम्रो गाउँका बाटाहरू 	<ol style="list-style-type: none"> वडाको नक्सा चित्र तथा अन्य श्रव्य दृष्य सामग्री वास्तविक सामग्री 	<ol style="list-style-type: none"> वडाको नक्सा प्रयोग गरी त्यसको छिमेकी वडाहरूको सापेक्षतामा अवस्थिति बताई त्यसको अध्ययन तथा सोधपुछमा विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने कक्षाका हरेक विद्यार्थीलाई वडाका टोलहरूको बारेमा एक अर्कालाई सोधी सूची बनाउन लगाउने र कक्षामा प्रतिनिधिमूलक तरिकाले प्रस्तुत गर्न लगाउने साना साना प्रश्नावली तयार गरी हरेक विद्यार्थीहरूले घर वा वरपरका अभिभावकहरूलाई सोधपुछ गर्ने र प्राप्त वनस्पति तथा जीवजन्तुहरूसँगको जानकारी विद्यालयको कक्षाकोठामा प्रस्तुत् गर्ने चित्र वा भिडियोको सहायतामा ढिँडोको महत्व विद्यार्थीहरूलाई बोध गराउने र वास्तविक ढिँडो बनाउन बुबाआमाको सहायतामा गृहकार्यको रूपमा घरमा बनाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका छोटा तथा वस्तुगत प्रश्न निर्माण गरी उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्ने घर वरपर रहेका वनस्पति तथा जीवजन्तुहरूको पहिचान तथा महत्वको बारेमा मौखिक तथा चिन्त प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन गर्ने कक्षा कार्य गृहकार्य तथा सकृयताको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	३२

१.१.१ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय रूपमा गाइने गीत नृत्य तथा वाद्यवादनका सामग्रीको बोध गर्न आमाबुबाको मुख हेर्ने संस्कारको सामान्य जानकारी दिन गणेश स्तुति, पृथ्वी तथा तुलसी पूजन मन्त्र उच्चारण गर्न शान्ति बगैँचा र देउरालीको बारे बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय गीत, नृत्य तथा वाद्यवादनका सामग्रीहरू आमाबुबाको मुख हेर्ने संस्कार गणेश स्तुति पृथ्वी तथा तुलसी पूजन पर्यटकीय स्थल शान्ति बगैँचा र देउराली हाम्रो नाता सम्बन्ध 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, ब्रोसर र पम्प्लेट श्रव्य वा दृष्य सामग्री वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय गीत तथा नृत्यहरूलाई वास्तविक रूपमा वा श्रव्य दृष्य सामग्रीहरूको माध्यमबाट प्रस्तुत गरी त्यसको बारेमा छलफल, सोधपुछ, जस्ता क्रियाकलापहरू गराउने आमा र बुबाको मुख हेर्ने संस्कारको लघु नाटक बनाई प्रदर्शन गर्ने र त्यसको अभिनय विद्यार्थीहरूलाई नक्कल गर्न लगाउने लगायतका अन्य सान्दर्भिक क्रियाकलापहरू गराउने पृथ्वी पूजन तथा तुलसी पूजाको मन्त्रोच्चारणमा विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउने । लघु भ्रमण वा विद्यार्थीहरूले अन्य सिलसिलामा गरेका अवलोकनको आधारमा शान्ति बगैँचा तथा देउरालीको बारेमा समूह बाँडी सूचना सङ्कलन गरी प्रस्तुत गराउने र छलफल गराउने । 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका छोटा तथा वस्तुगत प्रश्न निर्माण गरी उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्ने श्लोकहरू उच्चारण गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्ने कक्षा कार्य, गृहकार्य तथा अन्य लघु लेखन कार्य गराई मूल्याङ्कन गर्ने 	३२

३.३.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> कृषि तथा पशुपालनको परिचय दिन आलु खेती गर्न आवश्यक सामग्रीहरू तथा खेती गर्ने सामान्य सिप विकास गर्न परम्परागत कृषि प्रविधि हलो, जुवा तथा हल गोरुको बारेमा बताउन चुदारा उच्चमबाट उत्पादित सामग्रीहरू बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> कृषि तथा पशुपालन हिउँदै आलु खेती डकर्मी तथा सिकर्मीहरूले गर्ने कार्यहरू परम्परागत कृषि प्रविधि चुदारा उच्चमबाट उत्पादित सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, ब्रोसर र पम्प्लेट श्रव्य वा दृष्य सामग्री वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र दृश्य सामग्री आदिको प्रयोग गरी विषयवस्तुको बारेमा छलफल, प्रश्नोत्तर आदि क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने आलु खेती गर्न चाहिने सामग्रीहरू सम्भव भए वास्तविक सामग्री र सम्भव नभए चित्र वा डिजिटल फोटोहरू प्रयोग गरी तिनीहरूको पहिचान गराउने, लेखन तथा उच्चारण कार्य गराउने डकर्मी र सिकर्मीहरूले गर्ने कार्यको बारेमा छलफल गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> बस्तुगत तथा छोट्टा प्रश्नहरू प्रयोग गरी मूल्याङ्कन गर्ने सिकर्मी तथा डकर्मी कलाको कार्यहरू प्रदर्शन गरी चिन्त लगाउने घरमै थोरै जमिनमा हिउँदै आलु रोप्न लगाएर अभिभावकसँग समन्वय गरी त्यसको मूल्याङ्कन गर्ने 	३१

१.१.४ स्वास्थ्य, सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
४.	स्वास्थ्य, सरसफाइ योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> हात, खुट्टा मुख तथा दाँतको सरसफाइ गर्न टाउको ढाँड, गर्धन र कम्मरको व्यायाम गर्न ज्ञान मुद्रा तथा ॐ उच्चारण गर्न अनुलोम विलोम प्राणायामको सिप हासिल गर्न घर तथा विद्यालय वरिपरिको सरसफाइमा विद्यार्थीहरूलाई अभिप्रेरित गर्न टोप्रेभार दुबो र अविजाले आदिको औषधीय महत्त्व बताउने पुनर्जलीय घोल बनाउने तरिका सिक्ने 	<ol style="list-style-type: none"> हात, खुट्टा, मुख र दाँतको सरसफाइ टाउको, गर्धन, ढाँड र कम्मरको व्यायाम ॐ उच्चारण तथा ज्ञान मुद्रा अनुलोम विलोम घरको सरसफाइ टोप्रेभार, दुबो र अविजालेको प्रयोग पुनर्जलीय घोल बनाउने घरेलु उपाय 	<ol style="list-style-type: none"> पोष्टर, चार्ट अडियो तथा दृश्य सामग्री वास्तविक सामग्री 	<ol style="list-style-type: none"> भिडियो, पोष्टर, चार्ट आदि सामग्री प्रयोग गरेर विषयवस्तुको यथार्थ ज्ञान दिने योग, व्यायाम तथा मुद्रा शिक्षकले प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई नक्कल गर्दै सिक्न लगाउने घर वरपरको सरसफाइ अभियान कार्यको योजना बनाई विद्यार्थीहरूलाई संलग्न गराउने र त्यसको बारेमा छलफल, लेखन जस्ता कार्य गराउने विद्यार्थीहरूलाई लघु भ्रमण गराउने टोप्रेभार, अविजाले र दुबो चिनाउदै तिनीहरूको महत्त्व बताउने नुन चिनी तथा पानी मिलाएर स्वस्थकर पुनर्जलीय घोल तयार गरी देखाउने र विद्यार्थीहरूलाई सोही कार्य घरमा गर्न गृहकार्य दिने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका छोटो तथा वस्तुगत प्रश्न निर्माण गरी उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्ने प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन गृहकार्य, कक्षा कार्य तथा अन्य कार्यको जाँच तथा अवलोकनबाट मूल्याङ्कन गर्ने 	४५

३.३.५ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
५.	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> विद्यालयमा हुने जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू विद्यार्थीहरूलाई अनुभूत गराउन हुरीबाट जोगिन, रुख, भिर तथा चिप्लोबाटोमा लड्नुबाट जोगिने उपायहरू अवलम्बन गर्न सडक सुरक्षा अपनाउन उत्प्रेरित गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> विद्यालयमा हुने दुर्घटनाको सम्भावना तथा दुर्घटना न्यूनीकरणका उपाय हुरी बतास र यसका जोखिम न्यूनीकरणका उपाय रुख, भिर ढिक तथा चिप्लोबाटोमा हुने दुर्घटना र दुर्घटनाबाट जोगिन अपनाउनु पर्ने सावधानीहरू । 	<ol style="list-style-type: none"> पोस्टर, चार्ट श्रव्य तथा दृश्य सामग्री वास्तविक सामग्री 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न लघु नाटकहरू बनाई विद्यालयमा विद्यार्थीहरूलाई दुर्घटना, हुरी, बतास तथा सडक दुर्घटनाका बारेमा ज्ञान तथा जानकारी गराउने र उनीहरूलाई विभिन्न समूह कार्यहरूमा संलग्न गराउने विभिन्न प्रकारका वास्तविक अभ्यासहरू गराई रुखमा चढ्न तथा चिप्लो बाटोमा हिड्न अभ्यास गराउने सडकमा हिड्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू अवलम्बन गर्न सिमुलेसन गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका छोटो तथा वस्तुगत प्रश्न निर्माण गरी उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्ने प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन गर्ने गृहकार्य, कक्षा कार्य तथा अन्य कार्यको जाँच तथा अवलोकनबाट मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

३.३ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ३)

३.३.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
१.	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गा.पा.को वडाहरूको परिचय दिन वडाको हावापानी तथा भू-बनोटको परिचय दिन वडामा भएका फूल तथा चराचुरुङ्गीहरू पहिचान गर्न स्थानीय खाद्य बालीहरूको नाम बताउन वातावरणीय सरसफाइको परिचय दिन चमेरे गुफाको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको वडाहरूको परिचय वडाको हावापानी तथा भू-बनोट वडामा भएका मुख्य फूलहरू तथा चराचुरुङ्गी वातावरणीय सरसफाइ स्थानीय खाद्य बाली चमेरे गुफा 	<ol style="list-style-type: none"> नक्सा फोटो तथा वेभ तस्वीरहरू दृश्य सामग्री वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको वडा विभाजन सहितको नक्सा प्रदर्शन गरी वडाहरूको परिचय दिने वडामा भएका वनस्पतिहरू अवलोकन गरी परिचय दिने विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न समूहमा बाँडी वातावरणीय सरसफाइको बारेमा छलफल तथा लेखन कार्य गराउने क्षेत्र भ्रमण, अवलोकन तथा अन्य कार्यहरूबाट विद्यार्थीहरूलाई वास्तविक ज्ञान हासिल गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत तथा छोटो विषयगत प्रश्नहरू मौखिक तथा लिखित रूपमा सोध्ने कक्षा कार्य/गृहकार्य तथा परियोजना कार्य गर्न लगाउने 	३७

१.३.१ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम
२.	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा भएका धार्मिक स्थलहरू बताउने स्थानीय लोकनृत्य भैलो र सुर बाजा जस्तै बाँसुरी, मुरली, कर्नाल र सहनाईको परिचय दिन सराय मेलाको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा भएका बासिन्दाहरूको धार्मिक आस्था सुरबाजा, मुरली र सहनाईको परिचय स्थानीय लोक नृत्य भैलो छैँठी तथा न्वारन संस्कार सराय मेला 	<ol style="list-style-type: none"> पोस्टर, चार्ट, चित्र पत्तीहरू र वेभ तस्वीरहरू श्रव्य दृष्य सामग्री वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> जनगणनाको धार्मिक तथ्याङ्क प्रस्तुत गर्ने र सोही तथ्याङ्कका आधारमा कक्षा कोठामा विद्यार्थीहरूलाई समूह विभाजन गराई छलफल, प्रश्नोत्तर तथा लेखन क्रियाकलापहरू गराउने नक्षामा धार्मिक स्थलहरू पत्ता लगाउने नक्सा गेम खेलाउने सुर बाजालाई उपयुक्त स्थान र समयमा विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन गराई बाजाहरूको छलफल गराउने, तिनीहरूलाई बजाउने र तिनीहरूको बारेमा लेख्न लगाउने सरायको वृत्तचित्र देखाई उपयुक्त स्थानमा सराय खेलाउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत तथा छोटो विषयगत प्रश्नहरू मौखिक तथा लिखित रूपमा सोध्ने कक्षा कार्य तथा गृह कार्यको सम्पादनलाई मूल्याङ्कनसँग जोड्ने 	२८

१.३.३. स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम
३.	स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> आफ्नो टोल छिमेकमा भएका बाखापालन समूह वा व्यक्तिहरूका पहिचान गरी उनीहरूको आयआर्जनका तरिकाहरू बताउनु आफ्नो टोल छिमेकमा भएका स्थानीय प्रविधि ढिकी तथा जाँतोको परिचय दिन वर्षे आलुखेतीको परिचय दिई गाउँपालिकाका सम्भाव्यता भएका क्षेत्र बताउनु मत्स्य पालनको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> बाखापालन वर्षे आलुखेती हाम्रा वडामा सञ्चालित आरन उद्यमहरू परम्परागत स्थानीय प्रविधि ढिकी तथा जाँतो मत्स्य पालनको परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, फोटो, चार्ट तथा अन्य दृष्य सामग्रीहरू भिडियो सामग्रीहरू वास्तविक सामग्रीहरू माछाका चित्रहरू 	<ol style="list-style-type: none"> आफ्नो घर, छिमेक वा टोलमा भएका बाखापालन गर्ने घरमा विद्यार्थीहरूलाई एक एक वटा सजिला प्रश्नावली लिएर पठाउने प्राप्त सूचना साथीहरूलाई भन्न लगाउने गाउँमा भएका आरनहरूको सूची बनाई तिनीहरूलाई फोटो वा पावर प्वाइन्ट स्लाईडबाट देखाउने र ती आरनमा देखिएका सामग्रीहरू टिप्पण लगाउने विद्यार्थीहरूलाई ढिकी, जाँतोको बारेमा सरल प्रश्नावली तयार गरी घरमा भएका ढिकी, जाँतोको बारेमा जानकारी लिएर कक्षा कोठामा छलफल गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत तथा छोटो विषयगत प्रश्नहरू मौखिक तथा लिखित रूपमा सोध्ने विषयवस्तु सम्बन्धित कक्षा कार्य, गृहकार्य तथा परियोजना कार्यहरू गराइ मूल्याङ्कन गर्ने 	३०

१.३.४. स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम
४.	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> ढाड, कम्मर, कुम र कुहनाको व्यायाम गर्न । दुबसिन्की, पाती र कुशको औषधीय महत्त्व पत्ता लगाउन घरायसी खानाको परिचय तथा महत्त्व बताउन लुकामारी खेल खेल्न पद्मासन तथा अनुलोम विलोमको सिप हासिल गर्न जिम्मेवार छोराछोरी बन्नु पर्छ, भन्ने धारणा बसाल्न 	<ol style="list-style-type: none"> ढाड, कुम, कुहना र कम्मरको व्यायाम पद्मासन र कपालभाती प्राणायाम दुबसिन्की, तितेपाती तथा कुशको औषधीय महत्त्व घरायसी खानाको महत्त्व विद्यालय सरसफाइ स्थानीय बालखेल: लुकामारी श्रवण कुमारको कथा 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, फोटो, चार्ट तथा अन्य दृष्य सामग्रीहरू भिडियो सामग्रीहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूलाई छलफल, प्रश्नोत्तर, अन्तरक्रिया गराउने योग, व्यायाम, खेल उपयुक्त मैदानमा विद्यार्थीहरू स्वयम्लार्थ गराएर सिकाउने विद्यालय सरसफाइको ज्ञान स्वयम विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय परिसर वा वरिपरिको स्थानमा सरसफाइ गराएर सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत तथा छोटो विषयगत प्रश्नहरू मौखिक तथा लिखित रूपमा सोध्ने विषयवस्तु सम्बन्धित कक्षा कार्य, गृहकार्य तथा परियोजना कार्यहरूको मूल्याङ्कन गर्ने खेल, योग तथा अन्य सरसफाइ कार्यहरू प्रयोगात्मक रूपमा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने 	४५

१.३.५ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम
५.	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> बाटोमा हिड्दा अपनाउनु पर्ने सावधानीहरू अवलम्बन गर्न बाढी र पहिरोको पहिचान गर्न पौडी खेल्दा र खोला तर्दा हुनसक्ने दुर्घटनाहरू बताउन र उक्त प्रकारका दुर्घटनाहरूबाट बच्न गर्नुपर्ने उपायहरू बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> बाटोमा हुने दुर्घटना र बाटोमा हिड्दा अपनाउनु पर्ने सावधानीहरू बाढी र पहिरोको परिचय पौडी खेल्दा र खोला तर्दा हुन सक्ने दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरू 	<ol style="list-style-type: none"> तस्वीर र चार्ट भिडियो पत्रपत्रिका र मेगाजिन नमुना वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रयोग गरी विपद् तथा दुर्घटनाको ज्ञान तथा जानकारीहरू विद्यार्थीहरूमाभन्दा राखी उनीहरूलाई छलफल र लेखन कार्य गराउने भिडियो तथा चित्रहरूको प्रयोग गरी बाढी पहिरोकोबारेमा प्रश्नोत्तर, छलफल, अनुमान गर्ने, लेख्ने तथा चित्र कोर्ने जस्ता क्रियाकलापहरू गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत तथा छोटो विषयगत प्रश्नहरू मौखिक तथा लिखित रूपमा सोध्ने विषयवस्तु सम्बन्धित कक्षा कार्य, गृहकार्य तथा परियोजना कार्यहरूको मूल्याङ्कन गर्ने विपद्को काल्पनिक वातावरण सिर्जना गरी विद्यार्थीहरूको उपयुक्त व्यवहार परीक्षण गर्ने 	२०

३. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ४-५)

३.१. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ४)

३.१.१. मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको अवस्थिति तथा क्षेत्रफल बताउन मालिका गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या, जातजाति तथा बोलिने भाषा बताउन मालिका गाउँपालिकाको हावापानी, नदीनाला बताउन मालिका गाउँपालिकामा पाइने औषधिजन्य वनस्पति पहिचान गर्न वातावरणीय सरसफाइको महत्त्व बताउन धार्मिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरूको बारेमा बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो मालिका गाउँपालिका <ul style="list-style-type: none"> क्षेत्रफल तथा अवस्थिति जातजाति, जनसंख्या तथा भाषा विद्युतीकरण मालिका गाउँपालिकाको हावापानी तथा प्राकृतिक सम्पदा <ul style="list-style-type: none"> हावापानी जलस्रोत औषधिजन्य वनस्पति मदाने संरक्षित वन वातावरणीय सरसफाइको परिचय र महत्त्व स्थानीय खाद्य बाली जौ तथा गहुँको परिकार धार्मिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको नक्शा जातजाति चिनाउने फोटो तथा पोष्टरहरू भिजुअल सामग्रीहरू धार्मिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू 	<ol style="list-style-type: none"> छलफल अन्तरक्रिया तथा अन्य विधि प्रयोग गरेर मालिका गाउँपालिकाको क्षेत्रफल जातजाति तथा प्राकृतिक संसाधनहरूको बारेमा तथ्यहरू संकलन गर्ने र तिनीहरूलाई छलफल गर्ने विभिन्न श्रव्य तथा दृश्य सामग्रीहरू प्रयोग गरेर हावापानी, जातजाति तथा प्राकृतिक साधनहरूको बारेमा तथ्यहरू प्रस्तुत गर्ने र तिनीहरूको बारेमा छलफल, अन्तरक्रिया तथा लेखाइ कार्यहरू गराउने क्षेत्र भ्रमण तथा अवलोकनबाट वास्तविक तथ्यहरू बोध गराउने विभिन्न बुढापाकाहरूसँग छलफल गरी धार्मिक व्यक्तित्वहरूको बारेमा जानकारी टिपोट गरी छलफल गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीको ज्ञान बोधको मूल्याङ्कन गर्ने गृहकार्य, कक्षाकार्य तथा अन्य साना परियोजना कार्यहरू गराई मूल्याङ्कन गर्ने मौखिक प्रश्न तथा अन्य प्रयोगात्मक कार्यहरू गराउने 	२०

३.१.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिले महत्त्वपूर्ण ठाँउहरू बताउन स्थानीय मौलिक बाजा, गीत तथा नृत्य आदिको परिचय दिन स्थानीय पर्व तथा मेलाहरूको परिचय दिन स्थानीय मौलिक अचारहरू बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको धार्मिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण ठाँउहरू मालिका गाउँपालिकाको मौलिक बाजा, गीत तथा नृत्य <ul style="list-style-type: none"> पञ्चै बाजा सोरठी तथा मारुनी मालिका गाउँपालिकामा मनाइने स्थानीय पर्व तथा मेलाहरू <ul style="list-style-type: none"> न्वागी र देउराली पूजा कृष्ण जन्माष्टमी कुकुर, काग र नाग पूजा सराय स्थानीय मौलिक अचारहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, चित्र पत्ती, शब्द पत्ती अडियो, भिडियो र वृत्तचित्र वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न श्रव्य तथा दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरी विषय वस्तुको प्रस्तुती गरी समूह अथवा जोडी बिच छलफल गराउने पाठ्यपुस्तक पढ्न लगाई त्यसका क्रियाकलापहरूको छलफल तथा लेखाई कार्य गराउने आवश्यकता अनुसार वास्तविक सामग्रीहरू प्रस्तुत गरी तिनीहरूको महत्व तथा बनावट बुझाउने स्थानीय मौलिक अचारहरू घरमा बनाउन लगाउने वा बनाएको परिकार कक्षाकोठामा प्रदर्शन गर्ने र त्यसको स्वाद परीक्षण गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई सोध्ने वा लेख्न लगाउने विभिन्न परियोजना कार्य गराई मूल्याङ्कन गर्ने मौखिक अन्तरक्रिया गरी मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

३.१.३ स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय तथा प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> कखुरापालनको परिचय दिन मालिका गाउँपालिकाको मुख्य अन्न बाली तथा तिनीहरूको महत्त्व बताउन होटल व्यवसायको परिचय दिन चोंया चित्रो व्यवसायको परिचय दिन उखु पेल्ले स्थानीय कोलको बारेमा बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय पंक्षी पालन <ul style="list-style-type: none"> कखुरापालन/कालिज पालन मालिका गाउँपालिकाको मुख्य अन्न बाली <ul style="list-style-type: none"> मकै कोदो धान मालिका गाउँपालिकाको सिप तथा व्यवसायको परिचय <ul style="list-style-type: none"> चोंया चित्रो सिप उखु पेल्ले काठे कोलको परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोस्टर, बुकलेट तथा अन्य छपाइका सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू मोडेलहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुती गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह, जोडी छलफलमा संलग्न गराउने विद्यालय नजिकैका पोल्त्री फार्म अन्न बाली आदिको क्षेत्र भ्रमण तथा अवलोकन गराई विषयवस्तुको छलफल तथा रिपोर्ट लेखन गराउने विभिन्न श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरी व्यवसाय संञ्चालन विधि तथा प्रक्रिया अवगत गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका विषयवस्तु सम्बन्धी प्रतिवेदन कक्षा कार्य र गृहकार्यहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

३.१.४. स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> सत्य बोल्ने तथा विश्वासिलो बन्ने प्रेरणा जगाउन सूक्ष्म व्यायामको विधि सिक्न ज्ञान मुद्रा तथा ॐ उच्चारण गर्न पद्मासन तथा भस्त्रिका, अनुलोम विलोम तथा भ्रामणी प्राणायाम गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> सदाचार -सत्य र विश्वनियता योग:- सूक्ष्म व्यायाम (हात, खुट्टा, औंलाको, ढाडको र टाउकोको कसरत) ज्ञान मुद्रा, ॐ उच्चारण पद्मासन भस्त्रिका प्राणायाम, अनुलोम विलोम, भ्रामरी प्राणायाम सकारात्मक सोच:- प्रेरक कथा: युधिष्ठिरको परीक्षा जङ्गफुड (पत्रु खाना) को चिनारी, त्यसबाट स्वास्थ्यमा हुने समस्या सउर र कालीकाफल चिनारी टिमुरको परिचय र महत्त्व लक्कुढाल खेल 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, बुकलेट तथा अन्य छपाइका सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू मोडेलहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह, जोडी छलफलमा संलग्न गराउने विद्यार्थीहरूलाई व्यायाम तथा अन्य क्रियाकलापहरू प्रयोगात्मक हिसाबले गराउने कथा वाचन गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका प्रतिवेदन लेखन कक्षा कार्य र गृहकार्यहरू गराउने 	२५

३.१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
५.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	<ol style="list-style-type: none"> माउसको सहायतामा कम्प्युटर खोल्ने र बन्द गर्ने विद्यालयमा अनुपस्थित हुँदा कक्षा शिक्षकलाई विदाको लागि निवेदन लेख्न 	<ol style="list-style-type: none"> कम्प्युटरको आधारभूत जानकारी कम्प्युटर खोल्ने र बन्द गर्ने तरिका माउस चलाउने अभ्यास निवेदनको ढाँचा लेखन 	<ol style="list-style-type: none"> कम्प्युटर, किबोर्ड र माउस कम्प्युटरको चित्र तथा चार्टहरू विद्यालयलाई लेख्ने पत्रका नमूनाहरू 	<ol style="list-style-type: none"> कम्प्युटरको आधारभूत ज्ञान दिएपछि विद्यार्थीहरूलाई कम्प्युटर खोल्ने तथा बन्द गर्ने जानकारीहरू सहितको चार्टबाट खोल्ने तथा बन्द गर्ने चरणहरूको अवगत गराउने विभिन्न स्मरण गर्ने खेल तथा क्रियाकलापहरूमा उनीहरूलाई संलग्न गराउँदै चरणहरू स्मरण गराउने पहिलो चरणमा विद्यार्थीहरूले चरणहरू स्मरण गरिसके पछि उनीहरूलाई कम्प्युटर ल्यावमा लगी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने विद्यार्थीलाई विभिन्न पत्रहरूको नमुना दिएर नक्कल गर्न लगाउने, समानान्तर लेखन, पुनर्लेखन जस्ता चरणहरू पार गराउँदै पत्र लेखनमा अभ्यस्त पार्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न छोटो तथा सरल प्रश्नहरू सोधी लिखित तथा मौखिक परीक्षण गर्ने प्रत्येक विद्यार्थीलाई कम्प्युटर खोल्न र बन्द गर्न लगाएर उनीहरूको सिप परिक्षण गर्ने पत्र लेख्ने कार्य दिएर पत्र लेखन मूल्याङ्कन गर्ने 	२२

३.१.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
१	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> वन डहेलोको कारण तथा असर बताउन वन डहेलो न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन चट्याङ्गको कारण असर तथा चट्याङ्गबाट बच्न अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू बताउन विद्युतीय घरायसी उपकरणको परिचय दिन तथा यसबाट हुने जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन कोभिड १९ को परिचय दिन घाउ चोट लागेको बेला गरिने प्राथमिक उपचार गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> वन डहेलो, कारण , असर तथा न्यूनीकरणका उपाय चट्याङ्गको परिचय, कारण तथा सावधानीका उपायहरू घरायसी विद्युतीय उपकरण, यसबाट हुने जोखिम तथा प्रयोग गर्दा अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू कोभिड १९ महामारी घाउ चोट लागेको बेला गरिने प्राथमिक उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> पोष्टर, पम्प्लेट, चित्र अडियो भिडियो तथा अन्य वृत्त चित्रहरू वास्तविक सामग्रीहरू मलम, पत्ती 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुती गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह, जोडी छलफलमा संलग्न गराउने विद्यार्थीहरूलाई वास्तविक वन डहेलो, विद्युतीय झड्का, चट्याङ्ग आदिको उदाहरण प्रस्तुत् गरी तिनीहरूबाट हुने जोखिम अनुमान गर्न लगाउने नाटक तथा सिमुलेसनको/नक्कल, अनुकरणको माध्यमबाट विद्यार्थीहरूलाई प्राथमिक उपचार र जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरूमा अभ्यस्त बनाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका विषयवस्तु सम्बन्धित प्रयोगात्मक तथा प्रदर्शनात्मक कार्यहरूको माध्यमबाट मूल्याङ्कन गर्ने 	२१

३.३ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ५)

३.३.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गा.पा.को भौगोलिक अवस्था, हावापानी, प्राकृतिक सम्पदा तथा औषधीय वनस्पतिको बारेमा बताउन मालिका गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवाको बारेमा बताउन हरित विद्यालयको बारेमा बताउन खेल तथा कला संस्कृति क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका व्यक्तिहरू पहिचान गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> हाम्रो मालिका गाउँपालिका <ul style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको भौगोलिक परिचय मालिका गाउँपालिकाको हावापानी तथा प्राकृतिक सम्पदा मालिका गाउँपालिकाका औषधीजन्य जडीबुटी तथा वनस्पतिहरू मालिका गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा मालिका गाउँपालिकाको सञ्चार सुविधा हरित विद्यालयको परिचय होमस्टे तथा होटल व्यवसायहरू खेल, कला र संस्कृतिमा योगदान पुऱ्याउने व्यक्तित्वहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोस्टर, बुक्लेट तथा अन्य छपाइका सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू वृत्तचित्रहरू बास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह/जोडी छलफलमा संलग्न गराउने विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन तथा क्षेत्र भ्रमण गराई अवलोकन तथा भ्रमण प्रतिवेदन तयार गराउने लगायतका अन्य क्रियाकलापहरू प्रयोगात्मक हिसाबले गराउने स्वअध्ययन गराउने उदाहरणीय व्यक्तित्वहरूको चित्र वा तस्बिर प्रदर्शन गरी विद्यार्थीहरूलाई ती व्यक्तित्वहरू चिनाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका प्रतिवेदन कार्य तथा गृहकार्यहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

३.१.१ मालिका गाउँपालिकामा प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
२	मालिका गाउँपालिकामा प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकामा भएका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय दिन स्थानीय लोक नृत्य तथा लोक बाजाहरूको परिचय दिन गा.पा.मा विद्यमान मेला पर्व तथा संस्कारहरूको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाका प्रसिद्ध पर्यटकीय स्थलहरू स्थानीय लोक नृत्य तथा वाद्यवादनका सामग्रीहरू <ul style="list-style-type: none"> नौमती बाजा असारे गीत “वाली” गा.पा.मा हुने मेला पर्व तथा संस्कारहरू माघे संक्रान्ती, गुरु पूर्णिमा, पाञ्चायन पूजा, नित्यकर्म र विवाह संस्कार 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोस्टर, बुकलेट तथा छपाइका अन्य सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू वृत्तचित्रहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह/जोडी छलफलमा संलग्न गराउने विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन तथा क्षेत्र भ्रमण गराई अवलोकन तथा भ्रमण प्रतिवेदन तयार गराउने लगायतका अन्य क्रियाकलापहरू प्रयोगात्मक हिसावले गराउने स्वअध्ययन गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका प्रतिवेदन, कक्षा कार्य र गृहकार्यहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	२९

३.१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
३	स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय व्यापार व्यवसायको परिचय दिन जौ तथा फापरको महत्व बताउन र यी बालीको खेतीगर्ने तरिका बताउन दुना तथा टपरी बनाउन पानी घट्ट र काठे पुलको परिचय दिन काठे पुलको परिचय दिन ऊनी, भाँगो र अल्लोको कपडा बुनाइको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय व्यापार व्यवसाय जौ र फापर खेती दुना तथा टपरी बनाउने सीप पानी घट्ट र काठे पुलको परिचय व्यापार ऊनी, भाँगो र अल्लोको कपडा बुनाइ एक परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, बुकलेट तथा अन्य छपाइका सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू वृत्तचित्रहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह, जोडी छलफलमा संलग्न गराउने प्रयोगात्मक तथा प्रदर्शनात्मक विधिबाट स्थानीय सिपहरू देखाउने स्वअध्ययन गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका विषयवस्तु सम्बन्धित प्रयोगात्मक कार्य गर्न लगाइ मूल्याङ्कन गर्ने 	२२

३.१.४ स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> सूक्ष्म व्यायाम तथा योग अभ्यास गर्न मरौटी, पुदिना, ज्वानो आदिको औषधीय प्रयोगको तरिका बताउन हरित विद्यालयको परिचय दिन, स्थानीय खेलको सिप विकास गर्न व्यक्तिगत सरसफाइको अर्थ बताउदै जङ्गफुड (पत्रु खाना) प्रयोग नगर्ने बानीको विकास गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> सूक्ष्म व्यायाम (हात, खुट्टा, औंला, पेट, टाउकाको कसरत) ज्ञान मुद्रा, अँउच्चारण, पद्मासन, बज्रासन, भस्त्रिका, अनुलोम विलोम, भ्रामणी र उद्गीत स्थानीय औषधीजन्य जडीबुटीको प्रयोग मरौटी पुदिना, पाँचऔंले, ज्वानोको परिचय कानको स्वास्थ्य र सरसफाइ र सुरक्षा हरित विद्यालय स्थानीय खेल कपर्दी, डन्डिवियो, राज्य, ईन आउट (भित्र बाहिर) अकवर र विरबलको कथा 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, बुकलेट तथा छपाइका अन्य सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू वृत्तचित्रहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह, जोडी छलफलमा संलग्न गराउने प्रयोगात्मक तथा प्रदर्शनात्मक विधिबाट स्थानीय सिपहरू देखाउने डिलबाट स्वास्थ्य तथा शारीरिक सिपहरूको विकास गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका विषयवस्तु सम्बन्धित प्रयोगात्मक कार्य गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्ने 	२५

३.३.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	१. टाइपिङका आधारभूत ज्ञान प्रयोग गरी अंग्रेजी टाइपिङ गर्न २. कार्यालय पत्र लेख्न ३. कबुलियतनामा लेख्न	१. कम्प्युटर टाइपिङको परिचय २. अंग्रेजी टाइपिङको अभ्यास ३. कार्यालय पत्र र कबुलियतनामा	१. कम्प्युटर तथा किबोर्ड २. किबोर्डका बटनहरूको चित्र ३. श्रव्य दृष्य सामग्री ४. नमुना कार्यालय पत्रहरू ५. कबुलियतनामा पत्रहरू	१. कम्प्युटरको आधारभूत ज्ञान दिएपछि विद्यार्थीहरूलाई किबोर्डको चित्रहरू उपलब्ध गराउने, किबोर्डमा हात राख्ने र औलाहरू चलाउने तरिका किबोर्डको चित्रहरूमा गराउने २. सबै किहरूको व्यावहारिक अभ्यास गराएपछि विद्यार्थीहरूलाई वास्तविक कम्प्युटरमा टाइपिङ अभ्यास गराउने ३. नमुना कार्यालय पत्रहरू र कबुलियतनामाका नमुनाहरू प्रस्तुत गरी विद्यार्थीहरूलाई विषय किटान गरी लेखन कार्य गराउने	१. विभिन्न छोटो तथा सरल प्रश्नहरू सोधी लिखित तथा मौखिक परीक्षण गर्ने २. टाइपशाला वा टाइपिङ जस्ता अप्लिकेसन सफ्टवेयरहरूमा टाइपिङ गति तथा शुद्धता जाँच गर्ने ३. पत्र लेख्ने कार्य दिएर पत्र लेखन मूल्याङ्कन गर्ने	२५

३.३.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन	पाठ्यभार
१	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> भूकम्पको परिचय दिन तथा जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन सडक सचेतनाको परिचय दिन तथा सडक दुर्घटना कम गर्ने उपायहरू बताउन विपद् व्यवस्थापनमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन हातखुट्टा मर्केको अवस्थामा गरिने प्राथमिक उपचार गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> विपद् तथा जोखिमको परिचय भूकम्पको परिचय तथा भूकम्पको जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू वर्ड फ्लुको परिचय तथा वर्ड फ्लु लाग्नबाट जोगिने उपायहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोस्टर, बुकलेट तथा अन्य छपाइका सामग्री अडियो तथा भिडियोहरू वृत्तचित्रहरू वास्तविक सामग्रीहरू पत्ती, स्ट्रेचर आदि । 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने तथा विद्यार्थीहरूलाई समूह र जोडी छलफलमा संलग्न गराउने प्रयोगात्मक विधिबाट स्थानीय सिपहरू प्रदर्शन गर्ने डिलबाट स्वास्थ्य तथा शारीरिक सिपहरूको विकास गराउने सिमूलेसन गरी हातखुट्टा मर्केको अवस्थामा गरिने प्राथमिक उपचार सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई मौखिक तथा लिखित मूल्याङ्कन गर्ने विभिन्न प्रकारका विषयवस्तु सम्बन्धित प्रयोगात्मक कार्य गर्न लगाई मूल्याङ्कन गर्ने 	१५

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा ६-८)

४.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> १. मालिका गाउँपालिकाको अवस्थिति, भूस्वरूप तथा हावापानी २. मालिका गाउँपालिकाको वनजङ्गल तथा जल संसाधन ३. मालिका गा.पा.मा शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरू ४. गाउँपालिका र वडा पालिकाको गठन ५. मालिका गाउँपालिकाका पर्यटकीय हिसाबले महत्त्वपूर्ण चुचुराहरू : तिखेचुली मदाने, सिखे धुरी र भुजेलठाना ६. सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू ७. गुल्मी जिल्लाका स्थानीय तहहरूको संक्षिप्त परिचय 	<ol style="list-style-type: none"> १. मालिका गाउँपालिकाको ऐतिहासिक चिनारी <ol style="list-style-type: none"> (क) गा.पा.का वडाहरूको संक्षिप्त ऐतिहासिक पृष्ठभूमि (ख) गा.पा. स्थापना २. मालिका गा.पा.को प्राकृतिक संसाधन संरक्षण तथा प्रवर्धन <ol style="list-style-type: none"> (क) वनजङ्गल विनाशीकरण, कारण तथा रोकथामका उपायहरू (ख) जलस्रोत संरक्षण ३. मालिका गा.पा.मा खानेपानी तथा विद्युतको सुविधा <ol style="list-style-type: none"> (क) गा.पा.मा खानेपानी सुविधाको अवस्था (ख) गा.पा.मा विद्युतीकरणमा भएका प्रयास ४. वडापालिका <ol style="list-style-type: none"> (क) वडाको संरचना (ख) वडाध्यक्ष तथा वडा सदस्यहरूको काम कर्तव्य र अधिकार (ग) वडाबाट नागरिकलाई प्रदान गरिने सेवाहरू ५. पर्यटकीय गन्तव्य : जेमरे गुफा ६. शिक्षा क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू 	<ol style="list-style-type: none"> १. मालिका गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिकी अवस्था <ol style="list-style-type: none"> (क) वडागत जनसङ्ख्या वितरण, (ख) जन्मदर, (ग) मृत्युदर, (घ) बसाइसराइ, (ङ) जनसङ्ख्या बन्दो २. मालिका गा.पा.मा प्राकृतिक सम्पदा संरक्षणमा भएका प्रयासहरू <ol style="list-style-type: none"> (क) सामुदायिक वन कार्यक्रम (ख) मदाने संरक्षित वन, वन्यजन्तु तथा वनपैदावारमा पालिका तथा अन्य संघ संस्थाको भूमिका ३. गा.पा.मा उपलब्ध सञ्चार, यातायात तथा सुरक्षा सेवा <ol style="list-style-type: none"> (क) गा.पा. जोड्ने राजमार्ग तथा स्थानीय मार्गहरू (ख) गा.पा.मा उपलब्ध वित्तीय सेवा (ग) गा.पा.मा उपलब्ध सुरक्षा सेवा ४. गाउँपालिका <ol style="list-style-type: none"> (क) गाउँपालिकाको संरचना (ख) अध्यक्ष तथा उपाध्यक्षका काम, कर्तव्य र अधिकार (ग) गा.पा.बाट नागरिकहरूलाई प्रदान गरिने सेवाहरू ५. मालिका पिसपार्क तथा लेकपोखराको परिचय ६. राजनैतिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू ७. मालिका गा.पा.का खनिज स्रोतको संभाव्यता

४.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय जात्रा तथा चाडपर्व : रोपाईं जात्रा र न्वागी मालिका गाउँपालिकामा जन्म तथा विवाह संस्कार: नाङ्गे दसैं, छैंटी, न्वारन र व्रतवन्ध स्थानीय मौलिक खाद्य वस्तुहरू ढिंडो, आटो, रोटी, सिन्की, गुन्द्रुक, सुकासाग, चुक, खुदो, सुकुटी, सातु, सिस्नु, लटे कृष्ण लिला (कुनै एक) लोपोन्मुख मौलिक वेषभूषा र तिनको महत्त्व (धोती, गुन्यू, चोली, साडी, गादा, घलेक, टेकी, फुली, मुन्द्री, माजवारी) स्थानीय मौलिक पेय पदार्थहरू 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय चाडपर्व (क) मालिका पूजा (ख) भूमे पूजा, देवी पूजा विवाह संस्कार (क) प्रचलनमा रहेका विवाहका तरिकाहरू (ख) विवाहमा अवलम्बन गरिने संस्कारहरू त्रिदेवको परिचय मौलिक सांस्कृतिक प्रचलन : भैली, देउसी, सोरठी र भजन स्थानीय जनजातिको संस्कृति 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय चाडपर्व तथा मेला: कुल पूजा, सराय, हरेलो सामाजिक संस्कारमा भएका जातिगत विविधताहरू स्थानीय मौलिक खाद्य वस्तु सिस्नु, सिमसाग, कोदो, फापर र जौ आदिका स्वास्थ्य महत्त्व भगवान गौतम बुद्धको जीवन कथा (कुनै एक) देवी सरस्वती नौमती बाजाको प्रयोग तथा प्रवर्धन दलित समुदायको संस्कृति

४.३ स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> १. कुखुरा पालन (क) कुखुराको परिचय (ख) व्यावसायिक कुखुरा पालनमा आवश्यक खोर, दाना, भिटामिन तथा औषधि व्यवस्थापन (ग) कुखुरामा लाग्ने संक्रामक रोग तथा रोकथामका उपायहरू २. करेसावारी (क) तरकारी वेर्ना तयार गर्ने नर्सरी तयार गर्ने तरिका (ख) वेर्ना सार्ने र सिंचाइ गर्ने तरिका ग. कम्पोस्ट मल तयार गर्ने तरिका ३. च्याउको परिचय (क) प्राकृतिक रूपमा उम्रिएका विषाक्त च्याउको पहिचान ४. स्थानीय सिंचाइ प्रविधिहरू: हजारी, स्प्रिङ्गल ५. माहुरीको जीवनचक्र ६. स्थानीय कृषि सामग्रीहरू (क) हलो, जुवा (ख) कोदालो, कुटो, बाउसो (ग) हसिया, दरौती ७. मही, दही, घिउ बनाउने स्थानीय प्रविधि ८. चोया काड्ने र चित्रो बुन्ने तरिका ९. सिलाइ तथा बुनाइको परिचय १०. छाला उद्यम 	<ol style="list-style-type: none"> १. बाख्रापालन (क) बाख्राको परिचय (ख) बाख्रापालनको लागि घाँस, दाना व्यवस्थापन (ग) बाख्रामा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू २. (क) तरकारी आलु, मुला, गाजर र सलगम खेती गर्ने विधि (ख) तरकारीमा लाग्ने किरा नियन्त्रण गर्ने जैविक विधिको परिचय ३. पराल तथा जौको छुवालीको प्रयोग गरी च्याउ खेती गर्ने विधि ४. थोपा सिंचाइ गर्ने विधि ५. माहुरी पालनका लागि आवश्यक सामग्रीहरू ६. आधुनिक कृषि सामग्रीहरूको परिचय ७. चुक, खुदो बनाउने स्थानीय प्रविधि ८. अगरबत्ती बनाउने विधि ९. रफ्फु भर्ने तरिका १०. सिलाइ उद्यम 	<ol style="list-style-type: none"> १. भैंसीपालन (क) भैंसीको परिचय (ख) भैंसीकोलागि आवश्यक दाना, घाँस तथा अन्य भिटामिन व्यवस्थापन (ग) भैंसीमा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू (घ) दुध दही तथा घिउको व्यवस्थापन २. गिन हाउसको परिचय (क) गिन हाउसमा तरकारी खेती ३. खरायोको परिचय (क) खरायो पालनमा आवश्यक खोर, घाँस तथा दाना व्यवस्थापन ४. ग्राफिटडको परिचय तथा ग्राफिटड विधि ५. आधुनिक घरमा माहुरीपालन, रस काड्ने तरिका तथा माहुरीमा लाग्ने रोगको निदान तथा रोकथामका उपाय ६. स्थानीय काष्ठकला तथा डकर्मी कला ७. मुढा, दाम्ला तथा रसी बनाउने विधि ८. मैन बत्ती बनाउने विधि ९. जाले रुमाल बुन्ने तरिका १०. तामा उद्यम

४.४ स्वास्थ्य सरसफाइ, योग जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
स्वास्थ्य सरसफाइ, योग जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> पोषण तथा सन्तुलित आहारा खानेपानी शुद्धीकरण गर्ने तरिकाहरू जिउ तताउने कसरतहरू (क) कुम तथा हातको कसरत (ख) घुडा र खुट्टाको कसरत (ग) कम्मर ढाडको कसरत (घ) सिटअप. पुसअप योग तथा आसन : (क) बज्रासन, सुखासन, पवन मुक्तासन, बालासन, सन्तुलासन (ख). शीत्कारी प्राणायाम स्थानीय जडीबुटीको पहिचान, संरक्षण तथा प्रयोग बोभो, लेखपाङ्ग्रा, तितेपाती, घिउकुमारी, कुरिलो, निम, चुत्रो, तेजपात, सिमल, घोडताप्रे, लप्सी, तेजपात, बिरी, सजिवन, धतुरो, भुईँचम्पा रुघा र यसको घरेलु उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय खाद्य सामग्रीबाट सन्तुलित भोजनको तयारी शरीरको सरसफाइ तथा हात धुने उचित तरिका शारीरिक कसरत : शरीर, हातखुट्टा, छाती, ढाड, कम्मर, घाँटी कुमको कसरत भुजङ्गासन, हलासन, मयुरासन, धनुरासन, शीर्षासन कपालभाँती स्थानीय जडीबुटीको पहिचान तथा संरक्षण कच्चुर, गिठा, भ्याकुर, रुद्राक्ष, असुरो, धुपी, नागवेली, चरिअमिलो, वामरी, अमला, खोटेसल्ला, सुनपाती, मज्जठो, साल, गुराँस, चिराइतो, टिमुर, कच्चुर, सितारे भार घर परिवारको सरसफाइ अपच, अरुचि र यसको घरेलु उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय सागपात, फलफूल तथा गेडागुडीको पोषण महत्व कवाज मार्क, रोक्ने, विश्राम लिने, अगाडि बढ्ने, नजर दाँया, नजर सिधा चक्रासन, मत्स्यासन, अर्ध चन्द्रासन, शशंकासन जडीबुटी खेती : तेजपात, चिराइतो, बोभो, सिल्टिमुर, सतुवा, गानेगुर्जो, पाखनवेद, चिप्लेकिरा वातावरणीय सरसफाइ जिउ दुखाइ र यसको घरेलु उपचार

४.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	<ol style="list-style-type: none"> १. भर्पाइ लेखन २. टाइपिङ ३. राजीनामा पत्र ४. निर्णय लेखन ५. मोबाइलको उचित प्रयोग 	<ol style="list-style-type: none"> १. तमसुक लेखन २. माईक्रोसफ्ट वर्ड ३. सम्झौता पत्र ४. सामाजिक सञ्जालको सदुपयोग 	<ol style="list-style-type: none"> १. बैंक भौचर/चेक लेखन २. माईक्रोसफ्ट एक्सल ३. बरबुभारथ ४. सूचना प्रविधिको सदुपयोग

४.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> १. विपद्को परिचय तथा विपद्का प्रकारहरू २. जीवन जोगाउने प्रक्रियाहरू कृत्रिम स्वासप्रस्वास डुवेर अचेत भएको बेला गरिने प्राथमिक उपचार ३. चट्याङको परिचय र यसबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू ४. हुरी बतासको बेलामा जोगिन गरिने सावधानीका उपायहरू 	<ol style="list-style-type: none"> १. सम्भावित प्राकृतिक विपद् (क) भूकम्प (ख) हुरी बतास (ग) चट्याङ (घ) बाढी पहिरो (ङ) विषालु सरिसृप तथा किराहरूको टोकाइ २. आँखा वा कानमा बाहिरी वस्तु परेमा गरिने प्राथमिक उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> १. मानव सिर्जित विपद्को परिचय २. विषालु किराहरूले टोकेमा गरिने प्राथमिक उपचार ३. विद्युतीय झड्का र यसबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू ४. मुर्छा परेको बेला गरिने प्राथमिक उपचार

५. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण

५.१ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ६)

५.१.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यपुस्तक
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको भूस्वरूप, हावापानी तथा उपलब्ध प्राकृतिक संसाधनको जानकारी दिन मालिका गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य तथा शिक्षा सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको जानकारी दिन वडापालिका तथा गाउँपालिकाको गठनकोबारे बताउन पर्यटन सम्भावना भएका चुचुराहरू तिखेचुली र मदानेको वर्णन गर्न सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तिहरू बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको अवस्थिति, भूस्वरूप तथा हावापानी मालिका गाउँपालिकाको वनजङ्गल तथा जल संसाधन मालिका गा.पा.मा शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरू गाउँपालिका तथा वडा पालिकाको गठन मालिका गाउँपालिकाका पर्यटकीय हिसाबले महत्त्वपूर्ण चुचुराहरू : तिखेचुली, मदाने, सिखे धुरी र भुजेलठाना मालिका गा.पा.मा सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउने व्यक्तिहरू 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको भौगोलिक तथा राजनैतिक नक्सा मालिका गा.पा.का विद्यालय स्वास्थ्य चौकी तथा उपस्वास्थ्य चौकीको सूची सहितको पोष्टर गाउँपालिका तथा वडापालिकाको संरचना भएको पोष्टर 	<ol style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा भएका वडाहरूको बारेमा ती वडाहरूको भौगोलिक स्वरूप, तापक्रम, वर्षात, हिमपात आदिको जानकारी भएका विद्यार्थीहरूसँग अन्तरक्रिया गर्दै आवश्यक रूपमा पालिकाको भूस्वरूप, हावापानी अवस्थितिसँग सम्बन्धित तथ्यहरूको जानकारी दिने गा.पा.का मुख्य मुख्य जङ्गलहरूको बारेमा छलफल, अन्तरक्रिया तथा भ्रमण आदिको माध्यमबाट पालिकाका वन तथा जल संसाधनको अध्यापन गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न छोटो लामा तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने कक्षाकार्य, परियोजना कार्य तथा गृहकार्य गर्न लगाउने अवलोकन नक्सा कार्य 	२०

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		६. गुल्मी जिल्लाका स्थानीय तहहरूको संक्षिप्त परिचय दिन	७. गुल्मी जिल्लाका स्थानीय तहहरू	४. तिखेचुली तथा मदाने, सिखे, भुजेलठाना चुचुराहरूको फोटोहरू ५. सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रमा योगदान गरेका व्यक्तिहरूका फोटोहरू ६. गुल्मी जिल्लाको नक्सा	३. पालिकाका विभिन्न वडाको जानकारी भएका विद्यार्थीहरू पहिचान गरी ती वडामा भएका विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकीको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न प्रोत्साहन गरी निश्चित विद्यार्थीहरूलाई प्राप्त जानकारी प्रस्तुत गर्न प्रोत्साहित गर्ने ४. तिखेचुली, मदाने, सिखेधुरी र भुजेलठाना आदिको उपयुक्त समयमा भ्रमण गराई भ्रमण पुस्तिका बनाउन लगाउने ५. सामाजिक एवं आर्थिक क्षेत्रमा योगदान गर्ने पालिकाका व्यक्तित्वहरूका फोटोहरूको सहायताबाट उनीहरूको बारेमा छलफल गर्ने		

५.१.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	प्राथम्यता
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय पर्व न्वागी तथा रोपाइँ जात्राको बारेमा बताउन मालिकाबासीहरूको जन्मसंस्कारको बारेमा वर्णन गर्न स्थानीय मौलिक खाद्यपरिकारको महत्त्व बताउन स्थानीय मौलिक वेषभूषाको बारेमा बोध गर्न स्थानीय मौलिक पेय पदार्थहरूको बारेमा बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय जात्रा तथा चाडपर्व : रोपाइँ जात्रा र न्वागी मालिका गाउँपालिकामा जन्म तथा विवाह पूर्वका संस्कार : नाङ्गे दसैं, छैंटी, न्वारन र व्रतबन्ध स्थानीय मौलिक खाद्य वस्तुहरू ढिंडो, आटो, रोटी, सिन्की, गुन्द्रुक, सुकासाग, चुक, खुदो, सुकुटी, सातु, सिस्नु र लटे कृष्ण लिला (कुनै एक) लोपोन्मुख मौलिक वेषभूषा र तिनको महत्त्व (धोती, गुन्यु, चोली, साडी, गादा, घलेक, टेकी, फूली, मुन्द्री माजवारी) स्थानीय मौलिक पेय पदार्थहरू 	<ol style="list-style-type: none"> रोपाइँ जात्रा , न्वागी तथा जन्म संस्कारका डकुमेन्ट्रीहरू स्थानीय खाद्य तथा पेय पदार्थहरूको तस्वीरहरू कृष्ण लिलाको भिडियो वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय जात्रा तथा चाडपर्व न्वागी र रोपाइँ जात्राको वास्तविक अनुभवका लागि मेला वा जात्रास्थलको उपयुक्त समयमा भ्रमण गराउने स्थानीय खाद्य पेय पदार्थहरूको बारेमा छलफल तथा वास्तविक खाद्यवस्तु प्रदर्शन वेषभूषा प्रदर्शनी गर्ने नाटक मञ्चन गर्ने छालाका वस्तुहरूको तस्वीर प्रस्तुत गरी पालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालित छाला उद्यमको बारेमा छलफल गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न छोटा, लामा तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने कक्षाकार्य, परियोजना कार्य तथा गृहकार्य अवलोकन 	२०

५.१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पान्थर्याण
३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	<p>१ कुखुरापालनका आधारभूत सिपहरू हासिल गर्न</p> <p>२. कुखुरामा धेरै लाग्ने रोगहरूको परिचय र रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्न</p> <p>३ प्राकृतिक रूपमा हाम्रो वरिपरि उम्रिने च्याउहरूको पहिचान गर्न सक्नु</p> <p>४ स्थानीय कृषि प्रविधिको बारेमा बताउन</p> <p>५ सिंचाइका स्थानीय प्रविधिहरूको बारेमा जानकारी दिन</p> <p>७ बाँस तथा निगालोको घनाबाट चोया काट्ने र चित्रो बुन्ने सिप हासिल गर्न</p> <p>८ सिलाइ तथा बुनाइको बारेमा जानकारी दिन</p>	<p>१. (क) कुखुरापालन, कुखुरापालनका लागि आवश्यक चल्ला, खोर, दाना तथा औषधि व्यवस्थापन</p> <p>(ख) कुखुरामा लाग्ने संक्रामक रोग तथा रोकथामका उपायहरू</p> <p>२. करेसाबारी</p> <p>(क) तरकारीको बेर्ना उत्पादन गर्ने नर्सरी तयार गर्ने तरिका</p> <p>(ख) बेर्ना सार्ने र सिंचाइ गर्ने तरिका</p> <p>(ग) कम्पोष्ट मल उत्पादन गर्ने तरिका</p> <p>३. च्याउको परिचय</p> <p>(क) च्याउको पोषणको महत्त्व</p> <p>(ख) प्राकृतिक रूपमा उम्रिएका विषाक्त च्याउको पहिचान तथा सावधानी</p>	<p>१. कुखुरापालन सम्बन्धि पोष्टर</p> <p>(क) तरकारी, च्याउ, नर्सरी, (ख) माहुरी जीवनचक्र</p> <p>स्थानीय कृषि सामग्री आदिको चित्र, पोष्टर, पम्प्लेट, ब्रोसर आदि</p> <p>३. भिडियो</p> <p>४. वास्तविक सामग्रीहरू</p> <p>५. नमुनाहरू</p> <p>६. छाला उद्यम तथा वस्तुहरूको तस्विर</p>	<p>१. छलफल, व्याख्या, प्रदर्शन आदि विधिको उचित प्रयोग गरेर विद्यार्थीहरूलाई सहजीकरण गर्ने</p> <p>२. नजिकैका कुखुरा फार्म, नर्सरी आदि ठाँउमा भ्रमण गरेर वास्तविक ज्ञान तथा सिपको बोध गराउने</p> <p>३. सिमुलेसन तथा प्रदर्शन कार्यबाट प्रयोगात्मक कार्य अनिवार्य गराउने</p>	<p>१. छोटा, लामा तथा वस्तुगत प्रश्नहरूको माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्ने</p> <p>२. सम्भव हुने सबै विषयवस्तुसँग सम्बन्धित सिपको प्रयोगात्मक रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने</p>	३६

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		९. स्थानीय स्तरमा सञ्चालित छालाका उद्यम अन्तर्गतका कार्यहरू बताउन	४. स्थानीय सिंचाइ प्रविधिहरू: हजारी, स्पिङ्गल ५. माहुरीको जीवनचक्र ६. स्थानीय कृषि सामग्रीहरू (क) हलो जुवा (ख) कोदालो, कुटो, बाउसो (ग) हँसिया र दरौती ७. मही, दही घिउ बनाउने स्थानीय प्रविधि ८. चोया काढ्ने र चित्रो बुन्ने तरिका ९. सिलाइ तथा बुनाइको परिचय १०. मालिका गा.पा.मा सञ्चालित छाला उद्यम				

५.१.४ स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पान्थिका
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> पोषण तथा सन्तुलित आहाराको बारेमा बताउन खानेपानी शुद्धीकरण गर्ने सीप हासिल गर्न जिउ तताउने कसरतको सिप तथा क्षमता ग्रहण गर्न बज्रासन, सुखासन, पवन मुक्तासन, बालासन, सन्तुलासन शीत्कारी प्राणायाम गरी लाभ प्राप्त गर्न बोभ्रो, लेखपाङ्ग्रा, तितेपाती, घ्यूकुमारी, कुरिलो, निम, चुत्रो, बिरी सञ्जीवन, भुइँचम्पा, सिमल, घोडताप्रे, लप्सी, तेजपातको पहिचान गर्न व्यक्तिगत सरसफाइ गर्न रुघाखोकीको परिचय र यसको आयुर्वेदिक उपचार गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> पोषण र सन्तुलित आहारा खानेपानी शुद्धीकरण गर्ने तरिकाहरू जिउ तताउने कसरतहरू (क) कुम तथा हातको कसरत (ख) घुडा र खुट्टाको कसरत (ग) कम्मर र ढाडको कसरत (घ) सिटअप पुसअप योग तथा आसन : (क) बज्रासन, सुखासन, पवन मुक्तासन, बालासन, सन्तुलासन (ख) शीत्कारी प्राणायाम स्थानीय जडीबुटीको पहिचान, संरक्षण तथा प्रयोग बोभ्रो, लेखपाङ्ग्रा, तितेपाती, घ्यूकुमारी, कुरिलो, निम, चुत्रो, तेजपात, सिमल, घोडताप्रे, लप्सी, तेजपात 	<ol style="list-style-type: none"> पोष्टर, पम्प्लेट, भिडियोहरू फ्लास कार्ड वास्तविक जडीबुटी नमुनाहरू रुघाखोकी सम्बन्धी तस्वीरहरू व्यक्तिगत सरसफाइका लागि आवश्यक सामग्री देखाउने चित्र तथा वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> छलफल, व्याख्या, प्रदर्शन आदि विधिको उचित प्रयोग गरेर विद्यार्थीहरूलाई सहजीकरण गर्ने कसरतहरू गरेर देखाउने र गर्न लगाउने उपयुक्त चउर वा योग हलमा योग अभ्यासहरू प्राणायामहरू गरेर देखाउने र अभ्यास गराउने विद्यार्थीहरूलाई पोष्टरबाट जडीबुटी पहिचान गराउने र जडिबुटीका नमुनाहरू सङ्कलन गरी जडीबुटी पहिचान गराउने रुघाखोकीको परिचय दिदै आयुर्वेदिक उपचारको जानकारी गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> ज्ञान तथा बोध सम्बन्धी विषयवस्तु छोटो, लामा तथा वस्तुगत प्रश्नहरूको माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्ने सबै कसरत तथा प्राणायामका सिपको प्रयोगात्मक रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

५.१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यक्रम
५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	<ol style="list-style-type: none"> भर्पाईको परिचय दिई भर्पाईको नमुना तयार पार्न नेपाली कम्प्युटर टाइपिङ गर्न अंग्रेजी कम्प्युटर टाइपिङ गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> भर्पाईको परिचय र लेखन कम्प्युटर टाइपिङ राजीनामा पत्र र निर्णय लेखन मोबाइलको परिचय र यसको उचित प्रयोग 	<ol style="list-style-type: none"> भर्पाई, माइनुट र राजीनामा पत्रका नमुनाहरू कम्प्युटर किहरूको फोटोकपी कम्प्युटर र किबोर्ड मोबाइलका तस्बिरहरू 	<ol style="list-style-type: none"> भर्पाईको बारेमा छलफल, प्रश्नोत्तर तथा सौधपुछको माध्यमबाट ज्ञान तथा बोध गराउने । नमुना भर्पाई, राजीनामा पत्र उपलब्ध गराएर व्यावहारिक लेखन गराउने साथै निर्णय लेखनको नमुना दिएर माइनुट लेखनको अभ्यास गराउने कम्प्युटर प्रयोगशालामा कम्प्युटर टाइपिङको अभ्यास गराउने 	<ol style="list-style-type: none"> भर्पाई, राजीनामा पत्र र माइनुट लेखन कम्प्युटर टाइपिङ सम्बन्धी विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू मार्फत मूल्याङ्कन गर्ने कम्प्युटर टाइपिङलाई विद्यार्थीहरूको हातको रखाइ, टाइपिङ स्पिड तथा शुद्धताको आधारमा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

५.१.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक समाग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पान्थर्याप
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> विपद्को परिचय तथा विपद्का प्रकारहरू बताउन कृत्रिम श्वासप्रश्वासको सिप हासिल गर्न डुवेर अचेत भएको व्यक्तिलाई गरिने प्राथमिक उपचार गर्ने सिप हासिल गर्न चट्याड तथा हुरी बतासबाट जोगिने व्यावहारिक सावधानीका सिपहरू हासिल गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> विपद्को परिचय तथा विपद्का प्रकारहरू जीवन जोगाउने प्रक्रियाहरू कृत्रिम स्वासप्रश्वास, डुवेर अचेत भएको बेला गरिने प्राथमिक उपचार चट्याडको परिचय र यसबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू हुरी बतासको बेलामा जोगिन गरिने सावधानीका उपायहरू 	<ol style="list-style-type: none"> पोष्टर, चित्र, पम्प्लेट आदि भिडियो क्लिपहरू सावधानीका सिपहरू सिकाउने अन्य वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> अन्तरक्रिया, छलफल तथा मष्तिष्क भड्काको माध्यमबाट विपद्का विभिन्न ज्ञान तथा विधि वा तरिकाहरू प्रस्तुत गर्ने । सिमुलेसन, अभिनय वा नाटक विधिबाट प्राथमिक उपचारका सिप तथा दक्षता सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न विषयगत तथा वस्तुगत जाँचको माध्यमबाट ज्ञान, बोध तथा अभिव्यक्ति जाँच गर्ने सिमुलेसनको माध्यमबाट व्यावहारिक सिकाइको जाँच गर्ने 	१६

५.३ विषय विस्तृतीकरण (कक्षा ७)

५.३.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यपुस्तक
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गा.पा.का वडाहरूको संक्षिप्त इतिहास बताउन वन विनाश तथा जल स्रोतको प्रदूषणको कारण तथा रोकथामका उपायहरू बताउन मालिका गाउँपालिकाको खानेपानी तथा विद्युतीकरणमा भएका प्रयासहरू बताउन वडा, वडाको संरचना तथा वडाबाट प्रदान गरिने सेवाको जानकारी दिन पर्यटकीय रूपले महत्वपूर्ण जेमरे गुफाको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको ऐतिहासिक चिनारी <ol style="list-style-type: none"> गा.पा.का वडाहरूको संक्षिप्त ऐतिहासिक पृष्ठभूमि गा.पा. स्थापना मालिका गा.पा.को प्राकृतिक स्रोत संरक्षण तथा प्रवर्धन <ol style="list-style-type: none"> वनजंगल विनाशीकरण, कारण तथा रोकथामका उपायहरू जलस्रोत संरक्षण मालिका गा.पा.मा खानेपानी तथा विद्युतको सुविधा <ol style="list-style-type: none"> गा.पा.मा खानेपानी सुविधाको अवस्था गा.पा.को विद्युतीकरणमा भएका प्रयास 	<ol style="list-style-type: none"> गा.पा.को वडा विभाजन भएको नक्सा, पोष्टर, बुकलेट तथा पम्प्लेट आदि वडा संरचनाको संरचना चार्ट पालिकाको वृत्तचित्र, विषयवस्तु सुहाउँदा भिडियोहरू 	<ol style="list-style-type: none"> वाचन, छलफल, प्रश्नोत्तर सोधपुछ विधि प्रयोग गरी विषयवस्तु प्रस्तुत तथा छलफल गर्ने अवलोकन तथा अवलोकनबाट प्राकृतिक स्रोत, खानेपानी, विद्युत आदिको अवस्था टिपोट गरी छलफल गराउने वडाध्यक्ष तथा सदस्यहरूसँग अन्तर्वार्ता गरी वा रेकर्डेड अन्तर्वार्ता हेरी प्राप्त सूचनाहरूको बारेमा छलफल गर्ने वडाका बुढापाका तथा वडाको इतिहास थाहा भएका अभिभावकलाई आमन्त्रण गरी वडाको इतिहासको बारे सोधपुछ गर्ने क्षेत्र भ्रमण गरी गुफाको जानकारीहरूको सामान्य प्रतिवेदन तयार गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू लिखित या मौखिक रूपमा सोध्ने अवलोकन भ्रमणको प्रतिवेदनको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने कक्षा कार्य, गृहकार्य तथा परियोजनाकार्यको आधारमा मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
			४. वडापालिका (क) वडाको संरचना (ख) वडाध्यक्ष तथा वडा सदस्यहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार (ग) वडाबाट नागरिकलाई प्रदान गरिने सेवाहरू ५. पर्यटकीय गन्तव्य : जेमरे गुफा ६. शिक्षा क्षेत्रमा योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरू		६. शिक्षा क्षेत्रमा योगदान गर्ने पालिकाका व्यक्तित्वहरूको तस्वीर प्रस्तुत गरी उनीहरूलाई परिचित गराउने		

५.३.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यक्रम
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> मालिका पूजा, भूमे पूजा तथा देवी पूजाको वर्णन गर्ने । स्थानीय स्तरका विवाहका प्रकार तथा विवाहमा अवलम्बन गरिने संस्कारहरू बताउने हिन्दु र बौद्धका आरध्य देवहरूको परिचय दिन भैलो, देउसी र सोरठीको जानकारी दिन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय चाडपर्व <ol style="list-style-type: none"> मालिका पूजा भूमे पूजा देवी पूजा विवाह संस्कार <ol style="list-style-type: none"> प्रचलनमा रहेका विवाहका प्रकारहरू विवाहमा अवलम्बन गरिने संस्कारहरू मगर जातिका मौलिक संस्कृतिहरू कुमाल जातिका मौलिक संस्कृतिहरू त्रिदेवको परिचय मौलिक सांस्कृतिक प्रचलन : भैली, देउसी, सोरठी, भजन 	<ol style="list-style-type: none"> तस्वीर, पोष्टर, तथा अन्य शब्द, चित्र पत्तीहरू भिडियो तथा अडियोहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> छलफल, वाचन, प्रश्नोत्तर, खोज विधि आदिको प्रयोग गरी ज्ञान, धारणा तथा विषयवस्तुको महत्त्वको उजागर गर्ने विभिन्न भिडियो अडियो, भिडियो सामग्रीहरूको सहयोगबाट समाजमा प्रचलनमा रहेका पर्व, विवाह एवं अन्य सांस्कृतिक संस्कृतिको छलफल गरी धारणा र सिप विकास गर्ने मगर तथा कुमाल जातिका मौलिक संस्कृति भल्कने अडियो भिडियो तथा चित्रहरू प्रस्तुत गरी उनीहरूको संस्कृतिको बारेमा बताउने सिन्की तथा खुदो बनाउने विधिहरू प्रयोगात्मक तरिकाले सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत र विषयगत प्रश्नहरू सोधी मूल्याङ्कन गर्ने परियोजना कक्षा कार्य र भ्रमण प्रतिवेदन आदिलाई आधार मानी मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

५.१.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	प्राथम्यता
३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि	<ol style="list-style-type: none"> बाखापालनसँग सम्बन्धित आवश्यक आधारभूत ज्ञान तथा सिप हासिल गर्न आलु, मुला, गाजर र सलगम खेती गर्ने विधि हासिल गर्न तरकारी खेतीमा लाग्ने किराहरूको नियन्त्रण गर्ने जैविक विधिको ज्ञान प्राप्त गर्न च्याउ खेती गर्ने सिप हासिल गर्न माहुरी पालनका तथा कृषि सामग्रीहरूको पहिचान गर्न चुक तथा अगरबत्ती बनाउने सिप हासिल गर्न रफ्फु भर्ने सिप प्राप्त गर्न स्थानीय रूपमा सञ्चालित सिलाइ उद्यमको परिचय दिन 	<ol style="list-style-type: none"> बाखापालन (क) बाखाको परिचय (ख) बाखापालनको लागि घाँस, दाना व्यवस्थापन (ग) बाखामा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू तरकारी खेती (क) आलु, मुला, गाजर, सलगम खेती गर्ने विधि (ख) तरकारीमा लाग्ने किरा नियन्त्रण गर्ने जैविक विधिको परिचय पराल तथा जौको छुवालीको प्रयोग गरी च्याउ खेती गर्ने विधि थोपा सिंचाइ (क) थोपा सिंचाइका आवश्यक सामग्रीको परिचय (ख) थोपा सिंचाइ गर्ने विधि माहुरी पालनका लागि आवश्यक सामग्रीहरू आधुनिक कृषि सामग्रीहरूको परिचय चुक, खुदो बनाउने स्थानीय प्रविधि अगरबत्ती बनाउने विधि रफ्फु भर्ने तरिका मालिका गा.पा.मा सञ्चालित सिलाइ उद्यम 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, चार्ट तथा अन्य छपाइ सामग्रीहरू श्रव्य तथा दृष्य सामग्रीहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूलाई समूह छलफल, गुञ्ज छलफल तथा व्याख्यान विधिबाट आधारभूत कुराहरूको जानकारी दिने प्रदर्शन तथा सिमुलेसनबाट वास्तविक सिपगत कार्य प्रदर्शन गर्ने व्याख्या तथा प्रदर्शन पछि विद्यार्थीहरूलाई स्वयम् गरेर सिक्ने वातावरण सिर्जना गरिदिने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न वस्तुगत र विषयगत छोट्टा तथा लामा प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूलाई सोध्ने सिपगत विषय वस्तु प्रयोगात्मक रूपमा मूल्याङ्कन हुने गृहकार्य तथा परियोजना कार्य मूल्याङ्कनको रूपमा लिने 	३६

५.१.४ स्वास्थ्य सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
४	स्वास्थ्य सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय खाद्य सामग्रीको पोषण महत्त्व बुझेर सन्तुलित भोजनको उपयोग गर्न सक्ने हुन शारीरिक सरसफाइको परिचय तथा महत्त्व बताउने साथै हात धुने उचित बानीको निर्माण गर्न शारीरिक कसरतको आधारभूत सिपको व्यवहारमा प्रयोग गर्न योग तथा आसनको आधारभूत सिपहरू हासिल गरी व्यवहारमा उतार्न स्थानीय जडीबुटीहरूको पहिचान गर्ने साथै तिनीहरूको उचित संरक्षणका तरिकाहरू बताउन घर परिवारको सरसफाइको आवश्यकता बताउन अपच र अरुचिको आयुर्वेदिक उपचार गर्न अपच तथा अरुचिको परिचय तथा घरेलु उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय खाद्य सामग्रीबाट सन्तुलित भोजनको तयारी शारीरिक सरसफाइ तथा हात धुने उचित तरिका शारीरिक कसरत : शरीर, हातखुट्टा, छाती, ढाड, कम्मर, घाँटी कुम तन्काउने कसरत भुजङ्गासन, हलासन, मयुरासन, धनुरासन, शीर्षासन, कपालभाँती स्थानीय जडीबुटीको पहिचान तथा संरक्षण कच्चुर, गिठा, भ्याकुर, रुद्राक्ष, असुरो, धुपी, नागवेली, चरिअमिलो, वामरी, अमला, सितारे फार, खोटेसल्ला, सुनपाती, मज्जठो, साल, गुराँस, चिराइतो, टिमुर, कच्चुर घरपरिवारको सरसफाइ 	<ol style="list-style-type: none"> छपाइ तथा दृष्य सामग्रीहरू श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू जस्तै अडियो तथा भिडियोहरू वास्तविक वस्तुहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी विषयवस्तुहरूको ज्ञान तथा धारणाहरू विकास गराउने शिक्षकले सिप तथा तौर तरिकाको आफै प्रदर्शन गरी विद्यार्थीहरूलाई नक्कल गर्न लगाउने क्षेत्र भ्रमण अथवा विद्यार्थीहरूको सहायताबाट वास्तविक जडीबुटीहरू विद्यार्थीहरूलाई चिनाउने घर परिवारको सरसफाइको महत्त्वबारे छलफल गराउने अपच तथा अरुचिको लक्षणहरू चार्टमा देखाउने र त्यसको आयुर्वेदिक उपचार बताउने 	<ol style="list-style-type: none"> वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू सोधी मूल्याङ्कन गर्ने योग, शारीरिक तथा जडिबुटी पहिचान प्रयोगात्मक रूपले मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

५.१.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यक्रम
५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	<ol style="list-style-type: none"> तमसुक तयार गर्न माइक्रोसफ्ट वर्ड प्रयोग गरी वर्ड प्रोसेसिङका सामान्य कार्य गर्न सम्झौता पत्र लेख्न । सामाजिक सञ्जालको सदुपयोग बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> तमसुक र सम्झौता पत्र लेखन माइक्रोसफ्ट वर्ड सामाजिक सञ्जालको उचित प्रयोग 	<ol style="list-style-type: none"> नमुना तमसुकहरू, सम्झौता पत्र कम्प्युटर सामाजिक सञ्जालका चित्रहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी विषयवस्तुहरूको ज्ञान तथा धारणाहरू विकास गराउने नमुना तमसुकहरू र सम्झौता पत्रहरू प्रयोग गरी त्यस्तै प्रकारका तमसुकहरू नक्कल गरी तयार गर्ने वर्डको आधारभूत जानकारी दिएर विद्यार्थीहरूलाई धेरै समय कम्प्युटरमा अभ्यास गर्न लगाउने 	<ol style="list-style-type: none"> कम्प्युटर प्रयोगशालामा Ms. Words सँग सम्बन्धित कार्यहरू गर्न लगाएर मूल्याङ्कन गर्ने तमसुक, सम्झौता पत्रको नमुनाहरू बनाउन लगाउने र मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

५.३.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पान्थः
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> प्राकृतिक विपद्को परिचय दिने भूकम्प, हुरी बतास, बाढी पहिरो तथा चट्याङ्को परिचय दिदै सावधानीका उपायहरू अवलम्बन गर्न विषालु सरिसृपको टोकाइबाट जोगिन सावधानीका उपाय साथै टोकेमा गरिने प्राथमिक उपचारको सिप हासिल गर्न आँखा वा कानमा बाहिरी वस्तु परेमा गरिने प्राथमिक वा घरेलु ज्ञान तथा सिप हासिल गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> सम्भावित प्राकृतिक विपद् <ol style="list-style-type: none"> भूकम्प हुरी बतास चट्याङ्ग बाढी पहिरो विषालु सरिसृप तथा किराहरूको टोकाइ आँखा वा कानमा बाहिरी वस्तु परेमा गरिने प्राथमिक उपचार 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, शब्द तथा वाक्य पत्तीहरू भिडियो तथा अडियोहरू वास्तविक सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रयोग गरी विषयवस्तुहरूको ज्ञान तथा धारणाहरू विकास गराउने अडियो तथा भिडियोहरूको प्रयोग गरी विपद्को परिचय दिने र विपद्मा सावधानी कसरी गर्न सकिन्छ भनी छलफल गर्ने । विपद् व्यवस्थापनका लघु नाटकहरू तयार गरी विपद् सावधानीको व्यावहारिक सिप हासिल गराउने सरिसृपको परिचय विभिन्न भिडियो तथा दृष्य सामग्रीहरूबाट दिने र तिनीहरूको टोकाइमा गरिने प्राथमिक उपचारको भिडियोहरू प्रयोग गरी प्रयोगात्मक गर्ने कान तथा आँखामा बाहिरी वस्तुहरू परेमा गरिने उपचार पनि भिडियो क्लिपहरू प्रयोग गरी सिकाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विषयवस्तुसँग सम्बन्धित वस्तुगत तथा विषयगत प्रश्नहरू लिखित वा मौखिक रूपमा सोध्ने कक्षाकार्य, परियोजना कार्य र प्रयोगात्मक कार्य तोक्यो मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

५.३ विषयवस्तुको विस्तृतीकरण (कक्षा ८)

५.३.१ मालिका गाउँपालिकाको चिनारी

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पान्थः
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या वितरण तथा परिवर्तनबारे वर्णन गर्न मालिका गाउँपालिकाको वन सम्पदा संरक्षणमा भएका प्रयासहरू उल्लेख गर्न गाउँपालिकामा भएका उपलब्ध सञ्चार, यातायात, वित्तीय तथा सुरक्षा सेवाको बारेमा जानकारी दिन गाउँपालिकाको संरचनाको बारेमा बताउन साथै गाउँपालिकाबाट नागरिकहरूलाई प्रदान हुने सेवाको बारेमा बताउन मालिका गाउँपालिकाका राजनैतिक क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउने विशिष्ट व्यक्तिहरू पहिचान गर्न मालिका गा.पा.मा सम्भावित खनिज स्रोतहरू बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिकी अवस्था <ol style="list-style-type: none"> वडागत जनसङ्ख्या वितरण जन्मदर मृत्युदर बसाइसराइ जनसङ्ख्या वनोट मालिका गा.पा.मा प्राकृतिक सम्पदा संरक्षणमा भएका प्रयासहरू <ol style="list-style-type: none"> सामुदायिक वन कार्यक्रम मदाने संरक्षित वन वन, वन्यजन्तु तथा वनपैदावारमा पालिका तथा अन्य सङ्घ संस्थाको भूमिका मालिका गा.पा.को विशिष्ट राजनैतिक व्यक्तिहरू मालिका गा.पा.का खनिज स्रोतहरू 	<ol style="list-style-type: none"> मालिका गाउँपालिकाको नक्सा सामुदायिक वन तथा मदाने संरक्षित वनका पोष्टर, पम्प्लेट, बुकलेटहरू मालिका गा.पा.को सडक सञ्जालको नक्सा मदाने संरक्षित वनका फोटोहरू विशिष्ट राजनैतिक व्यक्तित्वहरूको तस्विर 	<ol style="list-style-type: none"> वाचन, छलफल, प्रश्नोत्तर तथा सोधपुछ विधि प्रयोग गरी विषयवस्तु प्रस्तुत तथा छलफल गर्ने अवलोकन तथा अनुभवका आधारमा यातायात, विद्युत आदिको अवस्था टिपोट गरी छलफल गराउने वडाध्यक्ष तथा सदस्यहरूसँग सम्पदा संरक्षण र राजनैतिक व्यक्तित्वहरू आदिका बारेमा अन्तर्वार्ता गरी वा रेकर्डेड अन्तर्वार्ता हेरी प्राप्त सूचनाहरूको बारेमा छलफल गर्ने क्षेत्र भ्रमण गरी मदाने सुरक्षित वन तथा अन्य सामुदायिक वनको बारेमा प्रतिवेदन तयार गर्ने मदाने वन तथा वन्यजन्तु संरक्षणसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग अन्तर्वार्ता गरी प्राप्त सूचनाको छलफल गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू निर्माण गरी सिकाइको अवस्था मूल्याङ्कन गर्ने दैनिक सहभागिता, गृहकार्य तथा कक्षाकार्यहरूलाई मूल्याङ्कनका आधार मानिने परियोजना कार्यहरू गराएर प्रतिवेदन लेखन गराइ मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

५.३.३ मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यपुस्तक
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय चाडपर्व सराय, हरेलो तथा कुलपूजाको वर्णन गर्न मालिका गाउँपालिकामा भएका सामाजिक संस्कारहरूमा भएको जातिगत विविधताहरूको पहिचान तथा महत्व बताउन स्थानीय खाद्य वस्तुहरू सिस्नु, सिमसाग कोदो फापर तथा जौको स्वास्थ्य महत्व बताउन र तिनीहरूको दैनिक जीवनमा प्रयोग गर्न भगवान गौतम बुद्धको जीवनकथा तथा देवी सरस्वतीको कथाबाट सकारात्मक सौचको विकास गर्न दलित समुदायको संस्कृति बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय चाडपर्व तथा मेला: कुल पूजा, सराय, हरेलो मालिका गा.पा.भित्र सामाजिक संस्कारमा भएका जातिगत विविधताहरू स्थानीय खाद्यवस्तुहरू सिस्नु, सिमसाग, कोदो, फापर, जौ आदिको स्वास्थ्य महत्व भगवान गौतम बुद्धको जीवन कथा (कुनै एक) देवी सरस्वती नौमती बाजाको, प्रयोग तथा प्रवर्धन दलित समुदायको संस्कृति 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, बुक्लेट तथा अन्य छपाइ सामग्रीहरू श्रव्य तथा श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू उपलब्ध वृत्तचित्रहरू वास्तविक सामग्रीहरू दलित समुदायको साँस्कृतिक महत्त्वका तस्वीरहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न श्रव्य तथा दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरी स्थानीय चाडपर्व र तिनीहरूको महत्त्व बोध गराउने छलफलका विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूलाई आफूले विषयवस्तुसँग जानेका कुराहरू एक अर्कालाई सिकाउने वा बताउने गरी व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय खाद्य परिकारहरूका स्याम्पल नै लिएर विद्यार्थीहरूलाई परिचित बनाउने साथै तिनीहरूको महत्त्वको विभिन्न श्रव्य, दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरी बताउने समुदायमा रहेका अनुभवी, पाका र विषयवस्तु ज्ञात भएका व्यक्तित्वहरूसँग प्रश्नावलीका आधारमा सूचना संग्रह गरी कक्षा कोठामा छलफल गर्ने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू निर्माण गरी सिकाइको अवस्था मूल्याङ्कन गर्ने दैनिक सहभागिता, गृहकार्य तथा कक्षाकार्यहरूलाई मूल्याङ्कनका आधार मानिने परियोजना कार्यहरू आदि गराएर प्रतिवेदन लेखाई मूल्याङ्कन गर्ने 	१८

५.३.३ स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
३	स्थानीय पेशा व्यवसाय र प्रविधि	<p>१. भैंसीपालन तथा भैंसीमा लाग्ने रोगहरूको कारण, लक्षण तथा रोकथामका उपायहरू बताउनु</p> <p>२. ग्गिन हाउसमा तरकारी खेती व्यवस्थापनका फाइदाहरू उल्लेख गर्न</p> <p>३. खरायो पालनका लागि आवश्यक खोर, दाना, घाँस आदिको व्यवस्थापनसम्बन्धी जानकारी दिन</p> <p>४. ग्राफिटडका सिपहरू हासिल गर्न</p> <p>५. आधुनिक घरमा माहुरीपालनका आधारभूत सिपहरू हासिल गर्न</p> <p>६. मुढा, दाम्ला, रसी तथा मैनवत्ती बनाउने सिपहरू ग्रहण गर्न</p>	<p>१. भैंसीपालन (क) भैंसीको परिचय (ख) भैंसीकोलागि आवश्यक दाना, घाँस तथा अन्य भिटामिन व्यवस्थापन (ग) भैंसीमा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू (घ) दुध, दही तथा घिउको व्यवस्थापन</p> <p>२. ग्गिन हाउसको परिचय (क) ग्गिन हाउसमा तरकारी खेती</p> <p>३. खरायोको परिचय (क) खरायो पालनमा आवश्यक खोर, घाँस तथा दाना व्यवस्थापन</p> <p>४. ग्राफिटडको परिचय तथा ग्राफिटड विधि</p>	<p>१. चित्र, पोष्टर, बुकलेट तथा अन्य छपाइ सामग्रीहरू</p> <p>२. श्रव्य तथा श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू</p> <p>३. उपलब्ध वृत्तचित्रहरू</p> <p>४. वास्तविक सामग्रीहरू</p>	<p>१. विभिन्न छपाइ, श्रव्य तथा दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरी भैंसी, खरायो, माहुरी तथा अन्य स्थानीय पेशा तथा व्यवसायहरूको परिचय तथा महत्त्व बोध गराउने</p> <p>२. छलफलका विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूलाई आफूले विषयवस्तुसँग जानेका कुराहरू एक अर्कालाई सिकाउने वा बताउने गरी व्यवस्थापन गर्ने</p> <p>३. भैंसी, खरायो, माहुरी पालन तथा अन्य स्थानीय सिप सिकाउन अडियो भिडियो सामग्रीहरूको प्रयोग गर्ने</p>	<p>१. विभिन्न प्रकारका विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू निर्माण गरी सिकाइको अवस्था मूल्याङ्कन गर्ने</p> <p>२. दैनिक सहभागिता, गृहकार्य तथा कक्षाकार्यहरूलाई मूल्याङ्कनका आधार मानिने ।</p> <p>३. परियोजना कार्यहरू गराएर प्रतिवेदन लेखाई मूल्याङ्कन गर्ने</p>	३६

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		६. जाले रुमाल बुन्ने तरिका हासिल गर्न ७. मालिका गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालित तामा उद्यमको बारे बताउन	५. आधुनिक घरमा माहुरीपालन, रस काढ्ने तरिका माहुरीमा लाग्ने रोगको निदान तथा रोकथामका उपाय ६. स्थानीय काष्ठकला तथा डकर्मी कला ७. मुढा, दाम्ला तथा रसी बनाउने विधि ८. मैना बत्ती बनाउने विधि ९. जाले रुमाल बुन्ने तरिका १०. तामा उद्यम		४. समुदायमा रहेका अनुभवी, पाका र विषयवस्तु ज्ञात भएका व्यक्तित्वहरूलाई शिक्षण सहजीकरणमा आमन्त्रण गरेर विधि तथा तरिकाहरूलाई स्पष्ट पार्न मद्दत गर्ने ५. वास्तविक सामग्रीहरू नै कक्षा कोठामा ल्याई नमुना कार्य गरेर देखाउने र उनीहरूलाई कार्य गर्न लगाउने		

५.३.४ स्वास्थ्य सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाई सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	प्राथम्यता
४	स्वास्थ्य सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय सागपात, फलफूल तथा गेडागुडीको पोषण महत्व अवगत गर्न सामान्य कवाजको सिप हासिल गर्न चक्रासन, मत्स्यासन, अर्ध चन्द्रासन, शशंकासन, अनुलोम विलोमको सिप हासिल गर्न तेजपात, चिराइतो र बोभो खेतीको सिप हासिल गर्न सिल्टिमुर, सतुवा, गानेगुर्जा, पाखनवेद र चिप्लेकिराको औषधीय महत्व बताउन वातावरणीय सरसफाइको महत्व बताउन 	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय सागपात, फलफूल तथा गेडागुडीको पोषण महत्व कवाज चक्रासन, मत्स्यासन, अर्ध चन्द्रासन, शशंकासन, अनुलोम विलोम जडीबुटी खेती : तेजपात, चिराइतो र बोभो सिल्टिमुर, सतुवा, गानेगुर्जा, पाखनवेद, चिप्लेकिराको औषधीय महत्व वातावरणीय सरसफाइ 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोस्टर, बुक्लेट तथा अन्य छपाइ सामग्रीहरू स्वास्थ्य शारीरिक तथा योग सम्बन्धी श्रव्य तथा श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू जडीबुटी तथा जडीबुटी खेतीका सन्दर्भ सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न छपाइ, श्रव्य तथा दृष्य सामग्रीहरू प्रयोग गरेर स्थानीय सागपात फलफूल तथा गेडागुडीको महत्व बोध गराउने कवाज तथा अन्य शारीरिक व्यायामहरूको ड्रिल गराउने आसन तथा प्राणायामहरू उपयुक्त समय तथा स्थानको चयन गरेर उपयुक्त तरिकाबाट प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई नक्कल गर्न लगाउने तेजपात, चिराइतो तथा बोभो खेतीको नमुना कार्य विद्यालयकै परिसरमा उपयुक्त सिजनमा गर्ने सिल्टिमुर, सतुवा, गुर्जा, पाखनवेद, चिप्लेकिराको औषधीय महत्वको बारेमा छलफल गर्ने जडीबुटीको चित्र वा वास्तविक जडीबुटीको सहायताले विद्यार्थीहरूलाई जडीबुटी चिनाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकारका विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोधी सिकाइको अवस्था मूल्याङ्कन गर्ने दैनिक सहभागिता, गृहकार्य तथा कक्षाकार्यहरूलाई मूल्याङ्कनका आधार मानिने प्रयोगात्मक कार्यहरू गराई मूल्याङ्कन गर्ने 	२०

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यक्रम
					७. वातावरणीय सरसफाइको विभिन्न श्रव्य दृष्य सामग्रीको सहायताले वातावरणको परिचय दिने		

५.३.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यक्रम
५	सूचना तथा प्रविधि र व्यावहारिक लेखन	१. बैंक भौचर, चेक लेखन, बरबुभारथ तथा संभौता लेखनको विधिहरू प्रदर्शन गर्न २. माइक्रोसफ्ट एक्सल चलाउन सक्षम हुन ३. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सदुपयोग बताउन	१. बैंक भौचर, चेक बरबुभारथ लेखन २. माइक्रोसफ्ट एक्सल ३. ICT को सदुपयोग	१. कम्प्युटर २. भौचर, चेक र बरबुभारथ नमूनाहरू ३. विषयसँग सम्बन्धित श्रव्य तथा श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू	१. बैंक भौचर तथा चेकका नमूनाहरू कक्षाकोठामा लिएर विद्यार्थीहरूलाई तिनीहरूको महत्त्व तथा आवश्यकता बोध गराउने २. सबैलाई भौचर तथा चेक र बरबुभारथको फोटोकपी उपलब्ध गराइ तिनीहरूलाई विवरण भर्न मद्दत गर्ने ३. माइक्रोसफ्ट एक्सेलका आधारभूत सूचनाहरू विद्यार्थीहरूलाई प्रकाश पारी चरणगत माइक्रोसफ्ट एक्सेल सञ्चालनमा सहजीकरण गर्ने	१. विभिन्न विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोधी विद्यार्थीहरूको ज्ञान मूल्याङ्कन गर्ने २. व्यावहारिक लेखन तथा एक्सेलको कार्यगत दक्षता प्रयोगात्मक तरिकाले नै मापन गर्ने	१८

५.३.६ विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण

सि.नं.	क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यपुस्तक
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण	<ol style="list-style-type: none"> मानव सिर्जित विपद्को परिचय दिन विषालु किराहरूको टोकाइमा अपनाइने प्राथमिक उपचार विद्युतीय झड्का र यसबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने सावधानीहरूलाई अवलम्बन गर्न मुर्छा परेको बेला गरिने प्राथमिक उपचार प्रदर्शन गर्न 	<ol style="list-style-type: none"> तार, व्याट्री र स्ट्रेचर मलम, पत्ती आदि विषयसँग सम्बन्धित पोष्टर, पम्प्लेट र बुकलेटहरू 	<ol style="list-style-type: none"> चित्र, पोष्टर, बुकलेट तथा अन्य छपाइ सामग्रीहरू स्वास्थ्य शारीरिक तथा योग सम्बन्धी श्रव्य तथा श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू जडीबुटी तथा जडीबुटी खेतीका सन्दर्भ सामग्रीहरू 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न श्रव्य, दृष्य तथा छपाइका सामग्रीहरूको माध्यमबाट विद्यार्थीहरूलाई मानव सिर्जित विपद्को बारेमा ज्ञान तथा बोध गराउने विभिन्न भिडियो क्लिपहरूको माध्यमबाट विषालु किराहरूको पहिचान, तिनीहरूको विषाक्तता लगायत तिनीहरूको टोकाइबाट जोगिन गरिने उपायहरूको व्यावहारिक तथा प्रयोगात्मक सहजीकरण गर्ने वास्तविक नमुना सामग्रीहरू जस्तै विजुलीको परिचय, विजुलीका तारहरू, विजुलीको झड्का लाग्ने अवस्थाहरू आदिको परिणामहरूको बोध गराउने, विषालु किराहरूले टोकेर मुर्छा परेमा गरिने प्राथमिक उपचारलाई सिमुलेसनको माध्यमबाट देखाउने 	<ol style="list-style-type: none"> विभिन्न विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्नहरू निर्माण गरी विद्यार्थीहरूको ज्ञानको मूल्याङ्कन गर्ने प्राथमिक उपचार तथा विषालु किराको पहिचानको प्रयोगात्मक रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने प्रयोगात्मक कार्यमा सहभागिता, उत्कृष्टता लगायत अन्य सकारात्मक व्यवहारलाई पनि मूल्याङ्कनको आधार बनाउने 	१८

शैक्षणिक विधिहरू

विद्यार्थीहरूको दैनिक जीवनमा वास्तविक रूपमा महत्व राख्ने व्यावहारिक तथा जीवनोपयोगी सिपहरूलाई समेटेको यो स्थानीय पाठ्यक्रम हाम्रो मालिका (१-८) मध्ये कक्षा १-३ मा ५ क्षेत्रहरू र कक्षा ४-८ मा ६ क्षेत्रहरू एकीकृत रूपमा समेटेर तयार पारिएको छ। यसका हरेक विषयवस्तु उत्तिकै महत्वपूर्ण भएको हुँदा शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा सबै विषयवस्तुलाई महत्त्वकासाथ क्रियाकलाप गराउनु पर्दछ। विषयवस्तुको एकोहोरो रटाइ भन्दा सिर्जनशिलता तथा प्रयोग महत्त्वपूर्ण हुन्छ। यस पाठ्यक्रमले शैक्षणिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा अवलोकन, समुदाय भ्रमण, खोज तथा परियोजना र प्रयोगात्मक पक्षहरूलाई महत्त्वकासाथ सहजीकरण प्रक्रियामा समेट्नु पर्दछ भनी जोड दिएको छ। यस पाठ्यक्रमका विषयवस्तुहरू शिक्षण गर्दा अपनाउन सकिने केही सम्भावित बालमैत्री र विद्यार्थी केन्द्रित विधिहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

प्रदर्शन विधि

यस विधिमा शिक्षकले कुनै विषयवस्तुको कार्य प्रक्रिया, नमुना सामग्री, उपयुक्त विधि तथा कौशलहरू विद्यार्थीहरूमाझ प्रदर्शन गर्छन् र विद्यार्थीहरूले त्यसलाई मनन गरी सोही बमोजिम सिकाइ क्रियाकलाप अगाडि बढाउछन्।

क्षेत्र भ्रमण र लघु अवलोकन भ्रमण

यस विधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूले सामूहिक रूपमा बाहिरी क्षेत्रमा गएर अध्ययन गर्ने विषयवस्तुको भ्रमण योजना तथा अध्ययन योजना बनाउँदछन। योजनाअनुसार अध्ययन सम्पन्न गरी प्रतिवेदन लेखन गरी समापन गर्दछन। यसका तरिकाहरू निम्न प्रकारका हुन सक्दछन।

- पहिलो चरण : आवश्यकताको अनुभूति र भ्रमण योजना
- दोस्रो चरण : सम्बन्धित क्षेत्रमा गई अध्ययन गर्ने र तथ्याङ्कहरू टिपोट गर्ने।
- तेस्रो चरण : प्रतिवेदन तयार पारी बुझाउने वा प्रस्तुत गर्ने।

परियोजना कार्य विधि

विद्यार्थीहरूको उमेर, विषयवस्तुको प्रकृति, पाठ्यक्रममा त्यो विषयको भार तथा समय र परिवेश अनुसार परियोजना विधि लागू गरिन्छ। विद्यार्थीहरूलाई कुनै विशेष कार्य दिइन्छ र उक्त कार्यको सम्पादन गर्ने तरिका तथा समय सिमाको बारेमा अभिमुखीकरण गराइन्छ। त्यसपछि परियोजना प्राप्त विद्यार्थीहरूले परियोजना कार्य सम्पन्न गरी पेश गर्दछन।

प्रश्नोत्तर विधि

विद्यार्थीहरू र शिक्षकविच वा आफै विद्यार्थीहरूविच प्रश्नोत्तर गरेर सिकने यो अन्तरक्रियात्मक विधि प्रस्तुतीकरण, अन्तरक्रियाको चरण वा मूल्याङ्कनको चरणमा प्रयोग गर्नु आवश्यक हुन्छ।

छलफल

छलफल एक अन्तरक्रियात्मक विधि हो। यो विधि ठाउँ परिवेश तथा सन्दर्भ अनुसार विभिन्न तरिका र शैलीमा लागू गरिन्छ। सुरुमा मस्तिष्क मन्थन, सिकाइको विचमा गुञ्ज छलफल, जोडी छलफल, समूह छलफल, गोलाकार बसाइ छलफल, सिम्पोसियम छलफल गरेर सिकाइ सहजीकरण गरिन्छ।

स्वअध्ययन विधि

आफ्नो आवश्यकता तथा रीच अनुसार आफै खोज तथा पाठ्य सामग्रीहरूको अध्ययन गरेर सिकने यो विधिको उपयुक्त प्रयोग गर्नुपर्दछ।

समस्या समाधान विधि

सिकारहरूलाई दिइएको कुनै अध्ययन कार्य वा सिकारको अध्ययन जीवनमा आइपरेका समस्याहरूलाई समाधान गरी सम्पन्न गरिने विधि समस्या समाधान विधि हो। यस विधिको अनुसार समस्या अनुभूत गरेका सिकारहरूले समस्याको उठान गर्दछन र सामुहिक छलफल गरी वा समस्याको समाधान जानेको विद्यार्थी वा शिक्षकले समस्या समाधानका उपायहरू प्रस्तुत गर्ने गर्दछन।

वाचन विधि

सदियौंदेखि चलिआएको यो विधि हरेक दिन गरिने भए तापनि यसको प्रयोगलाई विषयवस्तु प्रस्तुत गर्न वा कुनै जानकारीहरू दिन उपयुक्त हुन्छ।

नाटक तथा अभिनय विधि

यो विधि धेरै सिपहरू आवश्यक पर्ने जीवन्त विधि हो। हाम्रो मालिका विषयको पाठ्यक्रममा पनि यस विधिलाई उचित स्थान दिइएको छ। अध्ययन गर्ने विषयवस्तुलाई एउटा नाटकको स्क्रिप्टमा परिवर्तन गरी हरेक सहभागी विद्यार्थीहरूले त्यो विषयवस्तुलाई गहिराइमा बुझी अभिनयका आधारमा प्रस्तुत गर्दछन्। यस विधिमा सहभागी विद्यार्थीहरूले गरेर र अन्य विद्यार्थीहरूले हेरेर विषयवस्तु बुझ्दछन्।

प्रविधियुक्त सिकाइ विधि

ICT को प्रयोग गरी विषयवस्तुहरू विद्यार्थीमाफ्नै प्रस्तुत गरेर यो विधि प्रयोग हुन्छ। सम्पूर्ण श्रव्य, श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू भर्चुअल रूपमा प्रस्तुत हुने हुँदा यसको प्रयोग र प्रयोगको माग बढिरहेको सन्दर्भमा स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यन्वयनमा यो विधि सुभाइएको छ।

प्रयोगात्मक विधि

यो विधि यस पाठ्यक्रममा उचित समय र विषयवस्तुको अध्यापनमा प्रयोग गर्नुपर्दछ। विद्यार्थीहरूलाई प्रदान गरिने व्यावहारिक सिपगत विषयवस्तुहरूलाई प्रयोगात्मक रूपमा नै

सहजीकरण गरिनुपर्दछ । विशेषगरी ICT, पेशा व्यवसाय प्रविधि लगायतका विषयवस्तुहरूमा यो विधि अनिवार्य छ ।

आगमन विधि

यस विधिमा विषयवस्तुका दृष्टान्तहरू, प्रयोगहरू आदिको अवलोकन गरी निचोडमा विद्यार्थीहरू आफै पुग्दछन् ।

समालोचनात्मक चिन्तन विधि

आधुनिक समयमा धेरै लोकप्रिय यस विधिमा निम्न चरणहरू हुन्छन्:

- चरण १ : मस्तिष्क मन्थन
चरण २ : संगठित सिंहावलोकन
चरण ३ : जिज्ञासा
चरण ४ : सोंच, जोडी बनाऊ र विचार आदानप्रदान गर ।
चरण ५: द्रुत लेखन

खेल विधि

विषयवस्तुको प्रकृति अनुसार उपयुक्त खेल छनोट गरी विषयवस्तुलाई खेलमा रूपान्तरण गरी सिकाउने विधि खेल विधि हो । खेलले रमाइलो वातावरण तयार गरी विषयवस्तुहरूको आन्तरिकीकरण गर्न मद्दत गर्ने हुँदा यो विधि स्थानीय पाठ्यक्रमको अध्यापनमा सुझाइएको छ ।

खोज विधि

कुनै विषय वा शीर्षकमा विद्यार्थीहरू आफ्नो शिक्षक वा सहजकर्ताको मार्गदर्शनमा खास स्थान वा क्षेत्रमै गई स्वयम सक्रिय भई ज्ञान तथा सिप आर्जन गर्ने आधुनिक विधि खोज विधि हो । स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयवस्तुहरू हाम्रै घर तथा समुदायमा आधारित ज्ञान, सिप तथा प्रविधिहरूसँग सम्बन्धित भएको हुँदा खोज विधि सान्दर्भिक हुन सक्दछ ।

कथा कथन

विद्यार्थीहरूले रुचाएको यो विधि कथाको अध्यापन गर्न वा विषयवस्तुहरूलाई कथामा परिवर्तन गरी अध्यापन गर्न प्रयोग हुन्छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कन

१.१ आधारभूत तह (१-३)

कक्षा कोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई आत्मसात् गरेको यस पाठ्यक्रममा परम्परागत रूपमा चलै आएको औपचारिक परीक्षाको माध्यमबाट हुने मूल्याङ्कन पद्धतिले कक्षा १-३ का साना बालबालिकाहरूलाई सिकाइमा निरुत्साहित गर्न सक्दछ भन्ने मान्यतामा आधारित छ । यो मान्यतालाई आत्मसात् गरी यस पाठ्यक्रममा विद्यार्थीहरूको निर्माणात्मक पक्षलाई टेवा पुऱ्याउने मूल्याङ्कन पद्धति अवलम्बन गरिएको छ । सिकाइ र मूल्याङ्कन यो पद्धतिमा अकाट्य रूपमा अन्यायश्रित रहन्छन् ।

मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अङ्गका रूपमा लिइन्छ । हरेक कक्षाको अन्त्यमा मूल्याङ्कन हुन्छ । कक्षा मूल्याङ्कनमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न नसकेका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक तथा उपचारात्मक सिकाइ गरी पुनः अपेक्षित उपलब्धि हासिल गराइन्छ । यसमा हरेक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका तयार गरी उक्त सञ्चयिकामा उक्त विद्यार्थीको कक्षा कार्य, अवलोकन रिपोर्ट, मुख्य उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइ स्तरको अभिलेख लगायतका विवरणहरू सञ्चित गरी आवधिक रूपमा अभिभावकलाई जानकारी दिइन्छ । गृहकार्य भन्दा कक्षा कार्यलाई नै यसमा जोड दिइन्छ ।

कक्षा १-३ का विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गर्न सकिने तरिका तथा साधनहरू निम्नानुसार हुन सक्दछन :

१.१.१ विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू

क्र.सं.	मूल्याङ्कनका तरिका	मूल्याङ्कनका साधन
१.	कक्षा सहभागिता	अवलोकन, रुजु सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, फाराम, घटना वर्णन
२.	मौखिक कार्य	प्रश्न, चित्र, पठन सामग्री, सन्दर्भ, घटना, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री
३.	लिखित कार्य	प्रश्न, छोटो परीक्षा, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री
५.	कार्य सम्पादन तथा प्रदर्शन	रुजु सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न
६.	सहपाठी मूल्याङ्कन अवलोकन	रुजु सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न
७.	स्वमूल्याङ्कन	रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम
८.	अभिभावकको प्रतिक्रिया	रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम
९.	कुराकानी, छलफल अवलोकन	अवलोकन, रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम

उल्लिखित मूल्याङ्कन तरिका तथा साधनमध्ये उपयुक्त तरिका तथा साधन प्रयोग गरी प्रत्येक सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको उपलब्धि परीक्षण गरेर उपलब्धिस्तरलाई निम्नअनुसार रेटिङ गर्नुपर्दछ :

१.१.१ विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्या

उपलब्धिस्तर	मापन	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या
कमजोर	१	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसकेको, सबैजसो सिकाइ उपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
सामान्य	२	मुख्य सिकाइ उपलब्धि आंशिक रूपमा हासिल गरेको तर सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
राम्रो	३	मुख्य सिकाइ उपलब्धि धेरै जसो हासिल गरेको र सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
उच्च	४	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको साथै माथिल्लो स्तरको उपलब्धि हासिल गरेको

पहिलो चरणमा दैनिक कक्षा क्रियाकलापका रूपमा विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गर्नुपर्दछ। मूल्याङ्कनको दोस्रो चरणमा कुनै सिकाइ उपलब्धि हासिल भयो वा भएन भनी उल्लिखित तरिका तथा साधनमध्ये उपयुक्त साधनहरू प्रयोग गरी विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरी सिकाइस्तर अभिलेखीकरण गर्नुपर्दछ। यसरी अभिलिखित सिकाइस्तरको रेटिङ १ वा २ मात्र भएमा सुधारात्मक सिकाइको योजना निर्माण गरी कम्तीमा उपलब्धिस्तरको रेटिङ ३ पुर्याउने प्रयास गर्नुपर्दछ। उपलब्धिस्तरको रेटिङ ३ प्राप्त गरेको विद्यार्थीलाई समेत ४ पुर्याउन सहयोग गर्नुपर्दछ। यदि पटक पटकको प्रयासबाट पनि कुनै विद्यार्थीको उपलब्धिस्तरमा सुधार हुन नसकेमा यसको कारण खोजी गरी उपचारात्मक सिकाइको योजना बनाउनुपर्दछ भने अन्यलाई अगाडि सिकाइमा सरिक गराउनु पर्दछ। सुधारात्मक सिकाइ पछि पुनः विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरी उपलब्धिस्तर निर्धारण गरेर पुनः अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ। निश्चित सिकाइक्षेत्रका सिकाइ उपलब्धिहरूको सिकाइ परीक्षण पश्चात् सो सिकाइक्षेत्रको औसत सिकाइ उपलब्धिसमेत गणना गरी विद्यार्थी र अभिभावकसँग छलफल गरी विद्यार्थीका सबलता र सुधारका क्षेत्र र उपाय पहिचान गर्नुपर्छ। सम्बन्धित विषयक्षेत्रमा हासिल गर्नु पर्ने सबै सिकाइ उपलब्धिहरूको उपलब्धिस्तरको रेटिङ अङ्कन गरी अभिलेख राख्नु पर्छ। त्यसपछि सबै विषयक्षेत्रको सिकाइ पश्चात् विद्यार्थीहरूको विषयक्षेत्रगत औसत सिकाइ उपलब्धि निकाल्न सकिन्छ। सबै विषय क्षेत्रको अध्यापन पश्चात् शैक्षिक सत्रको अन्त्यमा औसत सिकाइस्तर हिसाब गरी अभिलेख राख्नु पर्दछ। त्यसै गरी मुख्य व्यवहारकुशल सिपमा विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर पनि अभिलिखित गर्न सकिन्छ। यसरी तयार गरिएको अभिलेख नै विद्यार्थीको वार्षिक उपलब्धिको प्रतिवेदन हुने छ। विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको यस्तो अभिलेख तथा प्रतिवेदनको प्रयोग शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक तथा विद्यालयले विद्यार्थीको सिकाइस्तरको सुनिश्चित गर्न, सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्न र भावी सिकाइका लागि योजना निर्माण गर्न गरिन्छ।

१.१.३ विषयक्षेत्रगत उपलब्धि मूल्याङ्कन, उपलब्धि प्रतिशत र अक्षराङ्कन

प्रत्येक पिरियडको अन्त्यमा विषय शिक्षकले सम्बन्धित विषयक्षेत्र अन्तर्गतका पाठहरूमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धी १.१.२ को तालिका अनुसार रेटिङ गरी राख्नुपर्दछ । हरेक विद्यार्थीको लागि प्रत्येक विषयक्षेत्रमा रहेका पाठहरूका उपलब्धिहरू समावेश भएको देहाय बमोजिमको तालिका निर्माण गर्नुपर्दछ । उक्त तालिकामा हरेक पाठको अन्त्यमा विद्यार्थीले कुनै कक्षागत उपलब्धिहरूमा हासिल गरेको सिकाइ स्तर रेटिङ गरी राख्नु पर्छ ।

विषय :

विषयक्षेत्र :

नाम:

रोल नं.

सिकाइ उपलब्धि	परीक्षण गर्ने पक्ष	साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन		कैफियत	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन		
अभिभावकको दस्तखत :		शिक्षकको दस्तखत र मिति :	सिकाइ उपलब्धिको अङ्कको जोड					
			सिकाइ उपलब्धि प्रतिशत					

हरेक विषयवस्तु क्षेत्र (theme) शिक्षणको अन्त्यमा माथि दिइएको तालिका अनुसार अभिलिखित उपलब्धिहरूको रेडिको आधारमा निम्नानुसार सूत्र प्रयोग गरी क्षेत्रगत उपलब्धि प्रतिशत निकाल्ने गर्नु पर्दछ ।

विषयवस्तु क्षेत्रगत उपलब्धि प्रतिशत $\frac{\text{उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड}}{\text{X X मूल्याङ्कन गरिएका सिकाइ उपलब्धिहरूको संख्या}} \times 100$

त्यसपछि सबै क्षेत्रगत उपलब्धिहरूको औषत उपलब्धि प्रतिशत निकाल्नु पर्दछ । यसरी हुन आउने उपलब्धि प्रतिशतलाई निम्न अनुसार अक्षराङ्कन पद्धतिमा परिणत गरी विद्यार्थीहरूको सिकाइको प्रमाणीकरण गर्नु पर्दछ ।

क्र.सं.	उपलब्धि प्रतिशत	स्तरीकृत अङ्क	अक्षरमा उपलब्धिस्तर	उपलब्धि स्तरको व्याख्या
१	९० र सोभन्दा माथि	४.०	A+	सर्वोत्तम (Outstanding)
२	८० र सोभन्दा माथि ९० भन्दा कम	३.६	A	अत्युत्तम (Excellent)
३	७० र सोभन्दा माथि ८० भन्दा कम	३.२	B+	उत्कृष्ट (Very Good)
४	६० र सोभन्दा माथि ७० भन्दा कम	२.८	B	उत्तम (Good)
५	५० र सोभन्दा माथि ६० भन्दा कम	२.४	C+	सन्तोषजनक (Satisfactory)
६	४० र सोभन्दा माथि ५० भन्दा कम	२.०	C	ग्राह्य (Acceptable)
७	३५ र सोभन्दा माथि ४० भन्दा कम	१.६	D	आधारभूत (Basic)
८	३५ भन्दा कम	-	NG	अवर्गीकृत (Not Graded)

१.२ आधारभूत तह (कक्षा ४-५) को विद्यार्थी मूल्याङ्कन

हाम्रो मालिका स्थानीय पाठ्यक्रम आधारभूत तह (कक्षा ४-५), २०७९ अन्तर्गत विद्यार्थी मूल्याङ्कन देहाय बमोजिम हुनेछ । :

- क. निर्माणात्मक/आन्तरिक मूल्याङ्कन :** गृहकार्य, कक्षाकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक तथा त्रैमासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कनका साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ । आवश्यकता अनुसार सुधारात्मक र उपचारात्मक सिकाइ रणनीति प्रयोग गरी विद्यार्थीको सिकाइ स्तरमा सुधार ल्याउनु पर्दछ । यस मूल्याङ्कनको भार ५० प्रतिशत हुनेछ ।
- ख. निर्णयात्मक मूल्याङ्कन :** निर्माणात्मक मूल्याङ्कनबाट प्राप्त नतिजामा आधारित आन्तरिक मूल्याङ्कन ५० प्रतिशत भार तथा अन्तिम परीक्षाको नतिजाका आधारमा ५० प्रतिशत भार निर्धारण गरी निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ ।

१.२.१ आन्तरिक मूल्याङ्कन

हाम्रो मालिका स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा ४-५), २०७९ मा आन्तरिक मूल्याङ्कन तर्फ निम्न पक्षहरू समेटिने छन् :

सि.नं.	मूल्याङ्कनका पक्ष	भार
१	सहभागिता : कक्षामा उपस्थिति र कक्षा कार्यमा सहभागिता	४
२	मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर	२०
३	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	१६
४	त्रैमासिक परीक्षाहरू	१०

उपयुक्त मूल्याङ्कनका साधनमध्ये उपयुक्त तरिका तथा साधन प्रयोग गरी सहभागिताको स्तर, प्रत्येक मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको उपलब्धिको स्तर तथा प्रयोगात्मक/परियोजना कार्यको कार्यसम्पादन स्तरलाई देहाय बमोजिमको तालिकामा दिइएको रेटिङ्ग स्केल अनुसार रेटिङ्ग गरी हरेक विद्यार्थीको सिकाइ स्तरको अभिलेख राख्नु पर्दछ ।

निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधनहरू र प्रयोग

क्र.स.	साधन	प्रयोग
१	रुब्रिक्स र श्रेणी मापन	विद्यार्थीले गरेका प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गर्नका लागि रुब्रिक्स र श्रेणी मापनको विकास गरी प्रयोग गर्नुपर्छ ।
२	व्यवहार अवलोकन फाराम	सामाजिक अध्ययनका प्रक्रियागत सिपहरूको मूल्याङ्कन, पाठगत रूपमा विद्यार्थीले सिक्नुपर्ने सिप तथा तिनको प्रयोग र व्यवहारकुशल सिपको मापन गर्न रुजुसूची, श्रेणी मापन लगायतका व्यवहार अवलोकन फाराम प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
३	शिक्षकको अभिलेख	प्रत्येक पाठमा कक्षा सहभागिता, गृहकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्यका क्रममा विद्यार्थीहरूले देखाएको सक्रियता, सिर्जनात्मकता, सिकाइ व्यवहार, कामको स्तरका, प्रदर्शित व्यवहारकुशल सिपहरू पाठ्यक्रममा निर्धारित सिकाइ उपलब्धिका आधारमा कुन स्तरको रहेको छ, शिक्षकले व्यक्तिगत रूपमा अभिलेख राख्नु पर्ने छ ।
४	कक्षा परीक्षा	पाठ वा एकाइ शिक्षणका क्रममा गरिने लिखित कार्य तथा लिइने छोटो परीक्षा, त्रैमासिक परीक्षा
५	मौखिक प्रश्नोत्तर	शिक्षण सिकाइकै क्रममा सोधिने प्रश्नहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् । यसको नतिजा अभिलिखित गर्नुपर्ने भएमा शिक्षकको अभिलेखमा उल्लेख गर्नुपर्ने छ ।

उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या

क.स.	रेटिङ आधार	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या					स्तर
		उत्कृष्ट (Advanced)	उच्च (Proficient)	राम्रो (Above basic)	सामान्य (Basic)	कमजोर (Below basic)	
		५	४	३	२	१	
१	सहभागिता	कक्षामा सधैं उपस्थित भएको र पूरा समय सिकाइमा सक्रिय सहभागी भएको	कक्षामा अधिकांश दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा धेरैजसो सक्रिय सहभागी भएको	कक्षामा औसत दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा धेरैजसो सक्रिय सहभागी भएको	कक्षामा औसत भन्दा कम दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा सामान्य सहभागी भएको	कक्षामा धेरै दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा सामान्य रूपमा सहभागी भएको	
२	मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर	विषयवस्तुसम्बन्धी ज्ञान, सिपको विश्लेषणसहित दैनिक जीवनमा तिनको सिर्जनात्मक प्रयोग गरी व्यवहार आर्जन गर्न सकेमा	विषयवस्तुसम्बन्धी, ज्ञान, सिपमा पूर्णतासहित सामान्य विश्लेषण गर्न र दैनिक जीवनमा प्रयोग गर्न सकेमा	विषयवस्तुसम्बन्धी, ज्ञान, सिपलाई दैनिक सामान्य रूपमा प्रयोग गर्न सकेमा	विषयवस्तुसम्बन्धी ज्ञान तथा अवधारणागत रूपमा स्पष्ट भएमा	विषयवस्तुको सामान्य जानकारी भएको तर अवधारणागत रूपमा स्पष्ट नभएमा	
३	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा तोकिएको समयमा कार्य सम्पन्न गरेको, समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गरी व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गरेको र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गरेको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा तोकिएकोभन्दा केही बढी समय लगाएर कार्य सम्पन्न गरेको र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गरी व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गरेको र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी धेरैजसो पूरा गरेको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा तोकिएकोभन्दा केही बढी समय लगाएर कार्य सम्पन्न गरेको र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गरेको तर तथ्याङ्क व्यवस्थित नगरेको र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी धेरैजसो पूरा गरेको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा कार्य गर्न केही कठिनाइ भएको, तोकिएकोभन्दा केही बढी समय लगाएर कार्य सम्पन्न गरेको र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा व्यवस्थित सहयोग आवश्यक र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी कहिलेकाहीं मात्र पूरा भएको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा कार्य सम्पन्न गर्न र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गर्न कठिनाइ भएको, कार्य सम्पन्न गर्नका लागि शिक्षकको पूर्ण सहयोग आवश्यक र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा नगरेको	

मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर मूल्याङ्कनका लागि नमुना मापनका आधार

मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर मूल्याङ्कनका लागि पाँचवटा सूचक निर्धारण गरिएको छ। प्रत्येक सिकाइ उपलब्धिमा सिकाइस्तर मूल्याङ्कन गर्दा उल्लिखित निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधनहरू प्रयोग गर्नुपर्ने छ।

प्रत्येक मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूको कार्य सम्पादन तथा सिकाइस्तर अनुसार शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई थप सहयोग गर्नका लागि कार्य गर्नुपर्ने छ :

विद्यार्थी कार्यसम्पादन तथा सिकाइस्तर अनुसार विद्यार्थीलाई थप सहयोगका लागि गर्नुपर्ने कार्य				
उत्कृष्ट (Advanced)	उच्च (Proficient)	राम्रो (Above basic)	सामान्य (Basic)	कमजोर (Below basic)
५	४	३	२	१
सहयोगात्मक सिकाइका लागि साथीहरूलाई सिकाउन मद्दत गर्ने एवम् सिकाइका लागि थप कार्य गर्ने अवसर दिने	स्वयम् सिकाइका लागि थप कार्य गर्ने अवसर दिन	अन्य क्रियाकलापमा सहभागी गराई शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्ने	अन्य क्रियाकलापमा सहभागी गराई शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्ने	अन्य विधि तथा सामग्री प्रयोग गरी थप क्रियाकलापमा सहभागी गराई शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्ने

उल्लिखित मापनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र अनुसारको सहभागिताको स्तर र मुख्य सिकाइ उपलब्धीको सिकाइस्तरको रेटिङ अङ्कलाई देहायबमोजिम तालिकीकरण गर्नुपर्दछः

कक्षा:

नाम:

रोल नं.:

क.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	कक्षा ४, ५			कैफियत
		सहभागिताको स्तर	मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर		
			सिकाइ उपलब्धि सङ्ख्या	उपलब्धि स्तर प्राप्ताङ्क = $\frac{\text{मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा प्राप्त जम्मा अङ्क}}{\text{५ मुख्य सिकाइ उपलब्धि सङ्ख्या}}$	
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी				
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा				
३	स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि				
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार				
५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन				
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण				
	औसत उपलब्धि स्तर				

प्रयोगात्मक र परियोजना कार्य लगायत अन्य सिकाइ कार्यहरूमा सहभागिताका लागि दिइने रेटिङहरूको औषत रेटिङलाई ०.८ ले गुणन गरेर सहभागिताको लागि छुट्याइएको वार्षिक अङ्कभार निकालिन्छ । त्यसैगरी मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तर प्राप्ताङ्कलाई २० ले गुणन गरेर मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूको सिकाइ स्तरको वार्षिक अङ्क निकालिन्छ ।

प्रयोगात्मक/परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन

यस पाठ्यक्रममा उल्लिखित प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यको कार्यसम्पादन स्तर मूल्याङ्कन गरी दिइएको तालिकामा सिकाइस्तरको रेटिङ अङ्क भर्नुपर्दछ ।

कक्षा:

नाम:

रोल नं.:

क.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	कक्षा ४/५			कक्षा ४/५			कैफियत
		कार्य	उपलब्धि स्तर परियोजना कार्यमा प्राप्त जम्मा अङ्क ५ परियोजना कार्य सङ्ख्या	कार्य	कार्य	उपलब्धि स्तर परियोजना कार्यमा प्राप्त जम्मा अङ्क ५ परियोजना कार्य सङ्ख्या		
१	मालिका गाउँपालिकाको परिचय							
२	मालिका गाउँपालिकामा प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा							
३	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र प्रविधि							
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार							
५	सूचना तथा प्रविधि र व्यावहारिक लेखन							
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण							
औसत उपलब्धि स्तर								

प्रत्येक विद्यार्थीलाई दिइएको परियोजना अथवा प्रयोगात्मक कार्यको लागि उपलब्धि स्तरको रेटिङ प्रदान गरिन्छ । विद्यार्थीहरूलाई दिइएको कुल परियोजना वा प्रयोगात्मक कार्य र परियोजना वा प्रयोगात्मक कार्यमा उसले प्राप्त गरेको उपलब्धि स्तरको रेटिङको आधारमा उपलब्धि स्तर निकालिन्छ । विद्यार्थीहरूको प्रत्येक विषयवस्तु क्षेत्रमा दिइएका परियोजना कार्य वा प्रयोगात्मक कार्य सङ्ख्या र तिनमा उनीहरूले प्राप्त गरेको कुल रेटिङ अनुसार विषयवस्तुको क्षेत्रगत उपलब्धिस्तर निकालिन्छ । सबै विषयवस्तु क्षेत्रहरूमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धि स्तरको औषत निकाली उक्त औषत अङ्कलाई क्रमशः ८ ले गुणन गरी परियोजना कार्यको वार्षिक अङ्क र ८ ले नै गुणन गरी प्रयोगात्मकको वार्षिक अङ्क निकालिन्छ ।

त्रैमासिक परीक्षाहरूको प्राप्ताङ्क

विद्यालयमा सञ्चालित त्रैमासिक र अर्धवार्षिक परीक्षामा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको अङ्कलाई ५/५ अङ्कमा परिवर्तन गरी त्रैमासिक परीक्षाहरूबाट प्राप्त हुने वार्षिक १० अङ्क देहाय बमोजिमको तालिकामा व्यवस्थित गरिन्छ ।

कक्षा:

नाम:

रोल नं.:

क्र.सं.	त्रैमासिक परीक्षा	प्राप्ताङ्क	भार	भार अनुसारको प्राप्ताङ्क/पूर्णाङ्क भार	कैफियत
१	पहिलो		५		
२	दोस्रो		५		
	जम्मा		१०		

१.३.३ अन्तिम परीक्षा

निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुनेछ। प्रत्येक परीक्षामा सोधिने प्रश्नहरू शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठहरूबाट समेटिएको हुनुपर्नेछ। यस विषयको परीक्षामा प्रश्नहरू विशेष गरेर ज्ञान, बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुने छन्।

१.३.३ विद्यार्थीको समग्र सिक्ाइस्त (Overall Grading)

सि.नं.	मूल्याङ्कनको स्वरूप	भार	प्राप्ताङ्क
१	आन्तरिक मूल्याङ्कन	५०	
२	अन्तिम परीक्षा	५०	
	जम्मा	१००	

विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धि प्रतिशतलाई निम्न अनुसार अक्षराङ्कन पद्धतिमा परिणत गरी विद्यार्थीको समग्र प्रगति प्रतिवेदनमा समाविष्ट गरिन्छ।

क्र.सं.	उपलब्धि प्रतिशत	स्तरीकृत अङ्क	अक्षरमा उपलब्धिस्तर	उपलब्धि स्तरको व्याख्या
१	९० र सोभन्दा माथि	४.०	A+	सर्वोत्तम (Outstanding)
२	८० र सोभन्दा माथि ९० भन्दा कम	३.६	A	अत्युत्तम (Excellent)
३	७० र सोभन्दा माथि ८० भन्दा कम	३.२	B+	उत्कृष्ट (Very Good)
४	६० र सोभन्दा माथि ७० भन्दा कम	२.८	B	उत्तम (Good)
५	५० र सोभन्दा माथि ६० भन्दा कम	२.४	C+	सन्तोषजनक (Satisfactory)
६	४० र सोभन्दा माथि ५० भन्दा कम	२.०	C	ग्राह्य (Acceptable)
७	३५ र सोभन्दा माथि ४० भन्दा कम	१.६	D	आधारभूत (Basic)
८	३५ भन्दा कम	-	NG	अवर्गीकृत (Not Graded)

१.३ कक्षा ६-८ को मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कक्षा ६-८ मा विद्यार्थीहरूको उपलब्धि मूल्याङ्कन २ प्रकारले हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (क) आन्तरिक मूल्याङ्कन (५० अङ्क)
(ख) निर्णयात्मक मूल्याङ्कन । {अन्तिम परीक्षा (५० अङ्क)}

१.३.१ आन्तरिक मूल्याङ्कन

विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको आन्तरिक मूल्याङ्कनको अङ्क उनीहरूको व्यक्तिगत अभिलेख फाइलमा अभिलेखीकरण गर्नुपर्दछ । प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका लागि कक्षा क्रियाकलाप, विद्यार्थीको कार्यसम्पादनको अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, अतिरिक्त क्रियाकलाप जस्ता क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । हरेक विषय क्षेत्र वा एकाइको सिकाइपश्चात् उल्लिखित साधनहरूको प्रयोग गरी सो क्षेत्रमा विद्यार्थीहरूको सिकाइ स्तर पहिचान गरी सिकाइ समस्या भएका विद्यार्थीहरूको सिकाइ सुधारका लागि थप पृष्ठपोषण दिनु पर्दछ । प्रत्येक विद्यार्थीले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल नगरेसम्म सुधारात्मक सिकाइ जारी राख्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूको निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकामा राख्नुपर्दछ । हाम्रो मालिका स्थानीय पाठ्यक्रम (६-८), २०७९ मा आन्तरिक मूल्याङ्कनको लागि छुट्याइएको ५० प्रतिशत अङ्क निम्नानुसार हुने व्यवस्था गरिएको छ :

सि नं	क्षेत्र	भार
१	सहभागिता : कक्षामा उपस्थिति र कक्षा कार्यमा सहभागिता	४
२	प्रयोगात्मक/परियोजना	३६
३	त्रैमासिक परीक्षा	१०
	जम्मा	५०

आन्तरिक मूल्याङ्कन शिक्षकहरूले अभिलेख प्रयोजनको लागि हरेक एकाइको अन्त्यमा गर्नुपर्नेछ । उक्त मूल्याङ्कनमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिलाई निम्नानुसार मूल्याङ्कन (Rating) गरी राख्नु पर्नेछ ।

निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधनहरू र प्रयोग

क्र.स.	साधन	प्रयोग
१	रुब्रक्स र श्रेणी मापन	विद्यार्थीले गरेका प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गर्नका लागि रुब्रक्स र श्रेणी मापनको विकास गरी प्रयोग गर्नुपर्छ ।
२	व्यवहार अवलोकन फाराम	सामाजिक अध्ययनका प्रक्रियागत सिपहरूको मूल्याङ्कन, पाठगत रूपमा विद्यार्थीले सिक्नुपर्ने सिप तथा तिनको प्रयोग र व्यवहारकुशल सिपको मापन गर्न रुजुसूची, श्रेणी मापन लगायतका व्यवहार अवलोकन फाराम प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
३	शिक्षकको अभिलेख	प्रत्येक पाठमा कक्षा सहभागिता, गृहकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्यका क्रममा विद्यार्थीहरूले देखाएको सक्रियता, सिर्जनात्मकता, सिकाइ व्यवहार, कामको स्तरका, प्रदर्शित व्यवहारकुशल सिपहरू पाठ्यक्रममा निर्धारित सिकाइ उपलब्धिा आधारमा कुनस्तरको रहेको छ । शिक्षकले व्यक्तिगत रूपमा अभिलेख राख्नु पर्ने छ ।
४	कक्षा परीक्षा	पाठ वा एकाइ शिक्षणका क्रममा गरिने लिखित कार्य तथा लिइने छोटो परीक्षा, त्रैमासिक परीक्षा
५	मौखिक प्रश्नोत्तर	शिक्षण सिकाइकै क्रममा सोधिने प्रश्नहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् । यसको नतिजा अभिलेखिकरण गर्नुपर्ने भएमा शिक्षकको अभिलेखमा उल्लेख गर्नुपर्ने छ ।

उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या

क.स.	रेटिङ आधार	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या					
		उत्कृष्ट (Advanced)	उच्च (Proficient)	राम्रो (Above basic)	सामान्य (Basic)	कमजोर (Below basic)	स्तर
		५	४	३	२	१	
१	सहभागिता	कक्षामा सधैं उपस्थित भएको र पूरा समय सिकाइमा सक्रिय सहभागी भएको	कक्षामा अधिकांश दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा धेरैजसो सक्रिय सहभागी भएको	कक्षामा औसत दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा धेरैजसो सक्रिय सहभागी भएको	कक्षामा औसत भन्दा कम दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा सामान्य सहभागी भएको	कक्षामा धेरै दिन उपस्थित भएको र सिकाइमा सामान्य रूपमा सहभागी भएको	
२	मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर	विषयवस्तुसम्बन्धी ज्ञान, सिपको विश्लेषणसहित दैनिक जीवनमा तिनको सिर्जनात्मक प्रयोग गरी व्यवहार आर्जन गर्न सकेमा	विषयवस्तुसम्बन्धी, ज्ञान, सिपमा पूर्णतासहित सामान्य विश्लेषण गर्न र दैनिक जीवनमा प्रयोग गर्न सकेमा	विषयवस्तुसम्बन्धी, ज्ञान, सिपलाई दैनिक सामान्य रूपमा प्रयोग गर्न सकेमा	विषयवस्तुसम्बन्धी ज्ञान तथा अवधारणागत रूपमा स्पष्ट भएमा	विषयवस्तुको सामान्य जानकारी भएको तर अवधारणागत रूपमा स्पष्ट नभएमा	
३	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा तोकिएको समयमा कार्य सम्पन्न गरेको, समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गरी व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गरेको र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गरेको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा तोकिएकोभन्दा केही बढी समय लगाएर कार्य सम्पन्न गरेको र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गरी व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गरेको र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी धेरैजसो पूरा गरेको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा तोकिएकोभन्दा केही बढी समय लगाएर कार्य सम्पन्न गरेको र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गरेको तर तथ्याङ्क व्यवस्थित नगरेको र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी धेरैजसो पूरा गरेको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा कार्य गर्न केही कठिनाई भएको, तोकिएकोभन्दा केही बढी समय लगाएर कार्य सम्पन्न गरेको र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा व्यवस्थित सहयोग आवश्यक र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी कहिलेकाहीं मात्र पूरा भएको	निर्देशन अनुसार चरणबद्ध रूपमा कार्य सम्पन्न गर्न र समावेश गर्नुपर्ने सबै कुरा समावेश गर्न कठिनाई भएको, कार्य सम्पन्न गर्नका लागि शिक्षकको पूर्ण सहयोग आवश्यक र समूहमा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा नगरेको	

मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर मूल्याङ्कनका लागि नमुना मापनका आधार

मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर मूल्याङ्कनका लागि पाँचवटा सूचक निर्धारण गरिएको छ। प्रत्येक सिकाइ उपलब्धिमा सिकाइस्तर मूल्याङ्कन गर्दा उल्लिखित निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधनहरू प्रयोग गर्नुपर्ने छ।

प्रत्येक मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूको कार्य सम्पादन तथा सिकाइस्तर अनुसार शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई थप सहयोग गर्नका लागि कार्य गर्नुपर्ने छ :

विद्यार्थी कार्यसम्पादन तथा सिकाइस्तर अनुसार विद्यार्थीलाई थप सहयोगका लागि गर्नुपर्ने कार्य				
उत्कृष्ट (Advanced)	उच्च (Proficient)	राम्रो (Above basic)	सामान्य (Basic)	कमजोर (Below basic)
५	४	३	२	१
सहयोगात्मक सिकाइका लागि साथीहरूलाई सिकाउन मद्दत गर्ने एवम् सिकाइका लागि थप कार्य गर्ने अवसर दिने	स्वयम् सिकाइका लागि थप कार्य गर्ने अवसर दिन	अन्य क्रियाकलापमा सहभागी गराई शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्ने	अन्य क्रियाकलापमा सहभागी गराई शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्ने	अन्य विधि तथा सामग्री प्रयोग गरी थप क्रियाकलापमा सहभागी गराई शिक्षकले पूर्ण रूपमा सहयोग गर्ने

उल्लिखित मापनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्रअनुसारको सहभागिताको स्तर र मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको सिकाइस्तरको रेटिङ अङ्कलाई देहायबमोजिम तालिकीकरण गर्नुपर्दछः

कक्षा:

नाम:

रोल नं.:

क.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	कक्षा ६,७,८			कैफियत
		सहभागिताको स्तर	मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर		
			सिकाइ उपलब्धि सङ्ख्या	उपलब्धि स्तर प्राप्ताङ्क = $\frac{\text{मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा प्राप्त जम्मा अङ्क}}{\text{५ मुख्य सिकाइ उपलब्धि सङ्ख्या}}$	
१	मालिका गाउँपालिकाको चिनारी				
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म संस्कृति र परम्परा				
३	स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि				
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार				
५	स्थानीय सूचना, प्रविधि र व्यावहारिक लेखन				
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण				
	औसत उपलब्धि स्तर				

प्रयोगात्मक र परियोजना कार्य लगायत अन्य सिकाइ कार्यहरूमा सहभागिताका लागि दिइने रेटिङहरूको औषत रेटिङलाई ०.८ ले गुणन गरेर सहभागिताको लागि छुट्याइएको वार्षिक अङ्कभार निकालिन्छ। त्यसैगरी मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धि स्तर प्राप्ताङ्कलाई २० ले गुणन गरेर मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीहरूको सिकाइ स्तरको वार्षिक अङ्क निकालिन्छ।

प्रयोगात्मक/परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन

यस पाठ्यक्रममा उल्लिखित प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यको कार्यसम्पादन स्तर मूल्याङ्कन गरी दिइएको तालिकामा सिकाइस्तरको रेटिङ अङ्क भर्नुपर्दछ ।

कक्षा:

नाम:

रोल नं.:

क.सं.	विषयवस्तुको क्षेत्र	कक्षा ६.७.८			कक्षा ६.७.८			कैफियत
		कार्य	उपलब्धि स्तर परियोजना कार्यमा प्राप्त जम्मा अङ्क ५ परियोजना कार्य सङ्ख्या	कार्य	कार्य	उपलब्धि स्तर परियोजना कार्यमा प्राप्त जम्मा अङ्क ५ परियोजना कार्य सङ्ख्या		
१	मालिका गाउँपालिकाको परिचय							
२	मालिका गाउँपालिका भित्र प्रचलित धर्म, संस्कृति र परम्परा							
३	स्थानीय पेसा, व्यवसाय प्रविधि							
४	स्वास्थ्य, सरसफाइ, योग, जडीबुटी र सकारात्मक व्यवहार							
५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र व्यावहारिक लेखन							
६	विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण							
औसत उपलब्धि स्तर								

प्रत्येक विद्यार्थीलाई दिइएको परियोजना अथवा प्रयोगात्मक कार्यको लागि उपलब्धि स्तरको रेटिङ प्रदान गरिन्छ । विद्यार्थीहरूलाई दिइएको कुल परियोजना वा प्रयोगात्मक कार्य र परियोजना वा प्रयोगात्मक कार्यमा उसले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको रेटिङको आधारमा उपलब्धि स्तर निकालिन्छ । विद्यार्थीहरूको प्रत्येक विषयवस्तु क्षेत्रमा दिइएका परियोजना कार्य वा प्रयोगात्मक कार्य र तिनमा उनीहरूले प्राप्त गरेको रेटिङ अनुसार विषयवस्तुको क्षेत्रगत उपलब्धि स्तर निकालिन्छ । सबै विषयवस्तुको क्षेत्रमा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धि स्तरको औषत निकाली उक्त औषत अङ्कलाई क्रमशः ८ ले गुणन गरी परियोजना कार्यको वार्षिक अङ्क र ८ ले नै गुणन गरी प्रयोगात्मकको वार्षिक अङ्क निकालिन्छ ।

त्रैमासिक परीक्षाहरूको प्राप्ताङ्क

विद्यालयमा सञ्चालित त्रैमासिक र अर्धवार्षिक परीक्षामा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको अङ्कलाई ५/५ अङ्कमा रूपान्तरण गरी त्रैमासिक परीक्षाहरूबाट प्राप्त हुने वार्षिक १० अङ्क देहाय बमोजिमको तालिकामा व्यवस्थित गरिन्छ ।

कक्षा:

नाम:

रोल नं.:

क्र.सं.	त्रैमासिक परीक्षा	प्राप्ताङ्क	भार	भार अनुसारको प्राप्ताङ्क/पूर्णाङ्क भार	कैफियत
१	पहिलो		५		
२	दोस्रो		५		
	जम्मा		१०		

१.३.३ अन्तिम परीक्षा

कक्षा ६-८ मा निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको लागि अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुनेछ। प्रत्येक परीक्षामा सोधिने प्रश्नहरू शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठहरूबाट समेटिएको हुनुपर्नेछ। यस विषयको परीक्षामा प्रश्नहरू विशेष गरेर ज्ञान, बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुने छन्।

१.३.३ विद्यार्थीको समग्र सिक्ाइस्त (Overall Grading)

सि.नं.	मूल्याङ्कनको स्वरूप	भार	प्राप्ताङ्क
१	आन्तरिक मूल्याङ्कन	५०	
२	अन्तिम परीक्षा	५०	
	जम्मा	१००	

विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको उपलब्धि प्रतिशतलाई निम्न अनुसार अक्षराङ्कन पद्धतिमा परिणत गरी विद्यार्थीको समग्र प्रगति प्रतिवेदनमा समाविष्ट गरिन्छ।

क्र.सं.	उपलब्धि प्रतिशत	स्तरीकृत अङ्क	अक्षरमा उपलब्धिस्तर	उपलब्धि स्तरको व्याख्या
१	९० र सोभन्दा माथि	४.०	A+	सर्वोत्तम (Outstanding)
२	८० र सोभन्दा माथि ९० भन्दा कम	३.६	A	अत्युत्तम (Excellent)
३	७० र सोभन्दा माथि ८० भन्दा कम	३.२	B+	उत्कृष्ट (Very Good)
४	६० र सोभन्दा माथि ७० भन्दा कम	२.८	B	उत्तम (Good)
५	५० र सोभन्दा माथि ६० भन्दा कम	२.४	C+	सन्तोषजनक (Satisfactory)
६	४० र सोभन्दा माथि ५० भन्दा कम	२.०	C	ग्राह्य (Acceptable)
७	३५ र सोभन्दा माथि ४० भन्दा कम	१.६	D	आधारभूत (Basic)
८	३५ भन्दा कम	-	NG	अवर्गीकृत (Not Graded)

२

शिक्षाको माध्यम

यो स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित हास्रो मालिका विषय नेपाली वा अंग्रेजी वा दुवै भाषामा पठनपाठन गर्न सकिने छ ।

३

पठनपाठनको समय

एक शैक्षिक सत्रमा कम्तिमा २२० दिन विद्यालय खुल्ने र १९२ दिन पठनपाठन सञ्चालन हुनेछ । आधारभूत तहको पाठ्यक्रममा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय विषयका लागि कक्षा १-३ मा कुल पाठ्यभार ५ अर्थात् १६० वार्षिक कार्यघण्टा र कक्षा ४-८ मा कुल पाठ्यभार ४ अर्थात् १२८ वार्षिक कार्यघण्टा निर्धारण गरिएको छ । तोकिएको समय (घण्टा) शिक्षण र मूल्याङ्कन दुवै कार्यका लागि दिइएको हो । विद्यालयमा ४५ मिनेटको समयलाई एक घण्टी मानी शिक्षण गर्ने प्रचलन छ भने कुल मिनेटलाई हिसाव गरी पूरा समयको पठनपाठन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

४

पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन र सुधार

पाठ्यक्रम एक गतिशील प्रक्रिया हो । विकास गरिएको कुनै पनि पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रारम्भ भएपछि प्राप्त हुने पृष्ठपोषणका आधारमा सुधार तथा परिमार्जन गर्ने कार्य निरन्तर हुने गर्दछ । कुनै पनि पाठ्यक्रमको विकास निश्चित मूल्य तथा मान्यतामा आधारित भई पाठ्यक्रमका वर्तमान सन्दर्भलाई विश्लेषण गरेर सोही अनुरूप गरिएको हुन्छ । यस्ता सन्दर्भमा आएका परिवर्तनले स्वाभाविक रूपमा पाठ्यक्रम परिमार्जनको आधार सिर्जना गर्दछन् ।

पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन र सुधार निरन्तर प्रक्रिया हो । कार्यान्वयन भएको पाँच वर्षमा पुनरावलोकन गरिने छ भने कार्यान्वयन भएको दस वर्षमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गरी त्यसका आधारमा पाठ्यक्रममा आवश्यक परिमार्जन गरिने छ ।

दिपोदहल

मालिका गाउँपालिका

सुदूरपश्चिम प्रदेश,
लुम्बिनी, नेपाल